REMZİ KİTABEVİ



CYRANO de BERGERAC

EDMOND ROSTAND

Edmond Rostand

CYRANO DE BERGERAC

Çeviren:
Prof. Sabri Esat SİYAVUŞGİL

10. Basım

Remzi Kitabevi

CYRANO DE BERGERAC / Edmond Rostand

Kapak: Ömer Erduran

ISBN 975-14-0506-8

ONUNCU BASIM: Eylül, 2005

Remzi Kitabevi A.Ş., Selvili Mescit Sok. 3, Cağaloğlu 34440, İstanbul
Tel (212) 520 0052 Faks (212) 522 9055
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Remzi Kitabevi A.Ş. tesislerinde basılmıştır.

EDMOND ROSTAND
ve
CYRANO DE BERGERAC

XIX. yüzyılın son yıllarından 1914 şeametine kadar, önce Fransa'yı ve tedricen bütün garp edebiyatı âlemini en ziyade meşgul eden sima, Edmond Rostand olmuştur. 27 Aralık 1897 gecesi, Porte-Saint-Martin tiyatrosunda *Cyrano de Bergerac*'ın kazandığı misli görülmemiş muvaffakıyet, genç şairin bir gün öncesine kadar pek mahdut kalan şöhretini, bir anda, bütün Fransa'ya, hatta bütün cihana yaymıştı. Zamanın en müşkülpesent münekkitlerinden biri olan Emile Faguet, ertesi günü, büyük bir şairin doğduğunu cihana müjdeliyordu: "Göz kamaştırıcı bir zaferle XX. yüzyılı açan bu şaire, Avrupa gıpta ile, Fransa gurur ve ümitle bakıyor". Piyes yüzlerce defa oynandı, bütün dillere tercüme edildi ve yüz binlerce nüsha satıldı. 1900'de oynanan *L'Aiglon*, Rostand'ın şöhretini büyük bir şaşaa içinde XX. yüzyıla nakletti. Bir an geldi ki, bütün Fransız ve hatta dünya matbuatı, mütemadiyen genç şairin hayatı, eserleri, projeleri, serveti, akademi azalığı, nişanları ve meşhur Arnaga malikânesiyle uğraşır oldu. Fakat mecmua sahiplerinin, tiyatro müdürlerinin, hatta bazen siyasî partilerin, türlü türlü maksatlarla, her gün biraz daha cilâ verdikleri bu şöhret, pek insanî olarak, edebiyat ve tenkid âleminde muhtelif aksülâmeller uyandırdı. Karikatürler, kabare şarkıları, manzum ve mensur hicivler, *Cyrano* şairinin lehinde, fakat arzusu hilâfına yapılan propagandayı önlemek şöyle dursun, halkın tecessüsünü mütemadiyen uyanık tutuyor ve Edmond Rostand'ı günün adamı yapıyordu. İşte halk, derin bir vecd içinde, şairin ikide birde esrarengiz bir tavırla müjdelenen yeni şaheserini büyük bir sabırla, senelerce bekledi ve *Chantecler*, 1910'da okuyucu, seyirci ve münekkidin bu iştiyakını ancak yarı yarıya tatmin edebildi. *Chantecler*, layık olmadığı bir kayıtsızlıkla karşılanmış olmasına rağmen, Rostand'ın şöhreti, ancak harp ve harp sonu dünyanın ihtilâçları içinde bir aralık söner gibi oldu.

Bugün, *Cyrano de Bergerac* hadisesinden tam 70 yıl sonra, Rostand hadisesini soğukkanlı bir muhakeme ile tetkik edebilecek bir vaziyette bulunuyoruz. Gerek Rostand'ın kayıtsız ve şartsız dâhiliğini ileri sü-

ren taraftarların, gerek *Chantecler* şairinin edebî bir blöften başka bir şey olmadığını iddia eden aleyhtarların aşırı propagandası, edebiyat tarihinin durultucu seyri içinde artık kaybolmuş ve yerlerini zaman ölçüsünün ve bir oluş halinde devam eden zevkin şaşmaz hakemliğine bırakmıştır. Hakikaten zaman ve zevk, bugün Rostand hadisesi hakkında katî hükmünü verecek kadar, yakın ve aldatıcı tesirlerden uzak bulunuyor. İşte biz de, bu kısa önsözde, Rostand'ın hayatıyle birlikte eserinin Fransız edebiyatındaki yerini ve değerini belirtmeye çalışacağız.

*
**

Edmond Rostand, 1 Nisan 1868'de Marsilya'da doğmuştur. Bütün Rostand ailesi Cenupta yaşamıştır. Tercümei hali bilinen ilk Rostand'ı Orgon'da noter olarak görüyoruz. Aile, bir müddet sonra, Büyük İhtilâl'den az önce, Marsilya'ya gelip yerleşmiş ve noter Rostand'ın oğullarından biri, bu şehirde evlenmiştir. Bunun 8 oğlundan biri ve Edmond Rostand'ın ceddi olan Alexis Rostand, asker, hâkim, siyaset adamı ve maliyeci olarak, Marsilya'da büyük bir faaliyet göstermiştir. Daha 20 yaşında iken Cumhuriyet ordularında yararlıkla hizmet etmiş, daha sonraları ticaret mahkemesi, belediye, vilâyet meclisi ve tasarruf sandığı reisliklerinde bulunmuştur. Oğlu Joseph Rostand Marsilya'da memurdur; bunun Eugène ve Alexis adında iki oğlu da, doğdukları şehre bağlı kalmışlardır. Alexis maliyeci ve musikişinastır, Büyük Harp'ten biraz sonra ölmüştür. Edmond Rostand'ın babası Eugène ise, şayanı hayret bir simadır. Bouchede-Rhône Tasarruf Sandığı reisliğindeki yorgunluğunu şiir yazmakla çıkaran bu zat, Catulle'ü manzum olarak tercüme ettikten başka, *Sentiers Unis* ve *Poésies Simples* adında iki şiir kitabı da neşretmiştir. Aynı zamanda, içtimaî iktisat meseleleriyle de meşgul olmuş ve bu sahada meydana getirdiği eserler sayesinde 1877'de Marsilya Akademisine ve 1898'de ise İçtimaî ve Siyasî İlimler Akademisine aza intihap edilmiştir.

Edmond Rostand, Marsilya Lisesinde uslu, kendi âleminde, mahcup ve çalışkan bir talebedir ve her yıl, Fransızca ile tarih mükâfatını kimseye kaptırmaz. Annesinin yegâne şikâyeti, oğlunun giyim hususundaki aşırı titizliğidir. Hele pantolonunda en küçük bir leke olsun, kıyametler koparır. Mendilini bir kere kullandıktan sonra kaldırıp sokağa atmak âdetinde olduğu için, evde herkes, nezle olmamasına dua

eder. Çok okur, Walter Scott'a bayılır. Napoléon'a karşı sonsuz bir hayranlık besler. Yegâne eğlencesi, dekorlarını kendi çizip boyadığı, elbiselerini kendi hazırladığı kuklalarıdır. Odanın bir köşesine kurduğu bu kukla sahnesinde kendi uydurduğu piyesleri oynatır ve temsillere, birkaç mahreminden başka, kimseyi kabul etmez. Yaz tatilinde Luchon'a gidilir ve Edmond, mektepler açılıncaya kadar, akranı ile birlikte, o güneşli Pyrénées memleketinde, tabiatla baş başa kalır.

Marsilya Lisesinde geçen şu hadise, Edmond Rostand'ın edebî hayatının başlangıcı olmuştur: Bir gün Rostand, Catulle'den manzum olarak tercüme ettiği bir parçayı hocasına göstermiş ve hoca, önce bunu usul ve nizama aykırı bularak surat asmak üzere iken, tercümesinin güzelliğine o kadar hayran olmuş ki, sınıfta bütün talebeye okumuş. Edmond, böylece mektebin şairi olmuş. Yine aynı yıl, 1884'te, Marsilya'da çıkan küçük *Mireille* mecmuasında Edmond'un ilk şiirleri intişara başlar.

Edmond, bakalorya imtihanının ikinci devresini hazırlamak üzere Paris'e, Stanislas kolejine gönderilir. Marsilya'dan kalkıp gelen bu çocuğun garip şivesiyle istizaya başlayan arkadaşları, onun Fransızca, tarih ve felsefeden birinci çıktığını görünce, candan bir dostlukla kendisine bağlanırlar. Edmond'un ilk büyücek eserleri, *Les Petites Mains* – ki intişar etmemiştir – adındaki piyesiyle bir hikâyesi, *Mon La Bruyère*, bu devre aittir. Mektepte gayet çirkin, fakat o nispette hassas, meyus ve hulyaperest bir mubassır, Edmond'da öyle kuvvetli bir hatıra bırakmıştır ki, şair *Les Musardises*'deki *Pif-Luisant*'ı ve hatta *Cyrano*'yu yazarken, onun hayalini içinde yaşatmış olsa gerektir.

Lise tahsilini bitirip de edebiyatta karar kılmak isteyen Edmond'un bu hevesine, şair babası mâni olur. Edebiyat bir meslek değildir, daha sağlam bir baltaya sap olmak lazım. O halde uslu uslu Hukuk Fakültesine devam edilecek. Edmond, fakültede ciddî ve çalışkan bir talebedir. Yalnız dersler bitince, dostu Henri de Grosse'u bulur ve onunla, hukuktan ziyade, edebiyattan bahseder.

O sıralarda (1888) Marsilya Akademisi, "İki Provence romancısı: "Zola ve Honoré d'Urfé" mevzuunda mükâfatlı bir müsabaka açmıştır. Müsabakayı kazanan genç Edmond, büsbütün edebiyata sarılıyor. Tatillerde ailesiyle birlikte, Luchon'a gittiği zaman, en büyük eğlencesi, artık tiyatro olmuştur. Kuklalar unutulur ve villanın bahçesinde kurulan derme çatma bir sahne üzerinde, dostu Henri de Grosse'la birlikte, birçok piyesler oynar. Bunlardan birçoğu, küçük diyaloglar, kendi kaleminden çıkmıştır. Onun bu tecrübelerini görenler, kendisinde yara-

dılıştan bir tiyatro yazarı kabiliyeti bulunduğunu anlamakta güçlük çekmezler. Tatil günleri, bir taraftan açık hava tiyatrosu, bir taraftan da şehir civarında, Pyrénée'lerin çamları ve şelaleleri arasında yapılan gezintilerle geçer. Bu gezintilerin birinde tanıdığı Matmazel Rosemonde Gérard, 1890 nisanında Edmond'un karısı olmuştur. Artık hukuk tahsili bitmiş ve genç şair ilk şiir mecmuasını neşretmiştir: *Les Musardises*.

Kendilerini bulamayan şair ve sanatkârlara, yani "raté"lere ithaf ettiği bu gençlik eseri, matbuat ve tenkid âleminde fazla bir tecessüs ve alâka uyandırmadan geçti. Yalnız bir münekkid, Augustin Filon, *La Revue Bleue*'de, eserde "hakikî bir istidadın infilâkını" buluyor ve "delikanlı Musset'nin *Contes d'Espagne et d'Italie*'sinden beri" görülmemiş olan böyle parlak bir başlangıcı vecd ile selamlıyordu. Boş şeylerle vakit kaybetmek manasına gelen *Les Musardises* unvanına bile gençlik, serazatlık, nükte ve istihza sinen bu şiir mecmuasında Rostand, yer yer, pes ve tiz perdeden, neşe ve ıstırabı, Banville'i kıskandıracak bir ustalıkla terennüm eder. Kafiye perendeleri arasında nüktenin bütün incelikleri, "élégie"den "satire"e kayan bir ruh ve mana, bu taze eserde gür ve serin bir kaynağa, sağlam ve zengin bir damara alâmetti. Daha bu eserde, Rostand'ın en kaypak bir hissi, en gizli bir arzuyu, en mütebessim bir nükteyi, en ağır başlı bir fikri, bütün canlılığı, nüansı, ipharnı veya berraklığıyla ifade edebilecek bir alete ne kadar hâkim olduğu görülüyordu. Bu alet Rostand'ın tabiî dili, nazımdı. *Les Musardises* şairi, Fransız Akademisi'nde söylediği nutuk müstesna, *Chantecler*'in sahne tariflerine varıncaya kadar, her şeyini bu dille ifade edecektir.

1890-1891 yılında Rostand, bütün mesaisini tiyatroya hasretmiştir. Önce bir perdelik *Le Rêve*, sonra yine bir perdelik *Alceste*, genç şairin ilk manzum piyes denemeleridir. Henri Lee ile birlikte yazdığı *Gant Rouge*'a neşredilmek bile nasip olmaz. *La Maison des Amants* bir sır halinde kalır. Nihayet yine bir perdelik manzum bir piyes, *Les Deux Pierrots*, Comédie-Française'e götürülür. Bütün *Pierrot*'ların hakikî babası olan Théodore de Banville, tam o sıralarda vefat etmiştir. *Les Deux Pierrots*'nun heyet huzurunda okunması da aynı güne tesadüf eder. Heyet, şiirin zerafetini takdir eder ama, piyesi oynatmak cihetine hiç yanaşmaz.

Ancak üç yıl sonra, 21 Mayıs 1894'te, *Les Romanesques*, Comédie -Française'de oynanır. Rostand, kabul ettirmek için, eserini bizzat komite huzurunda okumuş ve mevzuun zarafeti, Straforel'in söylediği tiradın parlaklığı, iki gencin hem de zarifane sevişmeleri, nazmın ren-

gîn, neşeli ve orijinal çeşnisi, heyet azasının nihayet hoşuna gitmiştir. Mamafih, 1891'de yazılan bu piyes, hemen hemen üç yıl sıra beklemiş ve temsil gecesinde, M. L. Rodenbach'ın *Le Voile*'i ile birlikte seyircilere takdim edilmişti. Piyes, halkın rağbetini kazandı ve repertuvarda kaldı.

Şairin *La Princese Lointaine*'ini, 5 Nisan 1895'te Sarah Bernhardt oynadı. Matbuat, bu meşhur aktriste karşı gösterdiği sempatiye rağmen, piyesi gayet soğuk karşıladı ve gazetelerde birçok ağır tenkitler görüldü. Eserde, *Les Romanesques*'in şen fantazyası yerine, melânkolik bir lezzet vardı. Öbürünün neşesini bekleyenler bunun hüznüyle inkisara uğradılar. *Les Musardises*'deki sevimli ve cazip mısralar yerine, lirizmin sayhası ve fikrin katı silueti kaim olmuştu. Filhakika şair, dört perde boyunca aynı tonu tutturamamış ve zaman zaman, kendini belâgat hünerlerinin cazibesine bırakmıştı. Fakat bütün ifratlara rağmen, piyeste, ideal hasretinin ve ideal ıstırabının sembolünü ve rüya içinde gizlenen hakikatin yüksek ve halis bir şiirle ifadesini görmekteyiz.

1897 yılı nisanında Rostand'ın üç tabloluk manzum *La Samaritaine*'ini yine Sarah Bernhardt oynadı. Mevzuunu Kitab-ı Mukaddes'ten alan piyes, münekkitlerin hoşuna gitti. Halbuki Rostand, istidadını bu mevzuda israf etmişti. Yuhanna İncili'nin dördüncü faslında, Rostand'ın taşkın Akdenizli ve cenuplu mizac ve muhayyilesine uymayacak kadar kuru, fakat derin bir şi'riyet vardı. İncil'in elli satırından bütün birinci perdesini çıkaran şair, bu sert, fakat ruhanî şi'riyeti, enine boyuna yaymış ve uzatmıştı. Yuhanna, İsa'nın ağzından "Git kocanı çağır da gel" mi dedi, Rostand bu vakur üslubu 15 mısranın içinde eritir. Fakat ne olursa olsun *La Samaritaine*, seyircilerin rağbetini kazandı ve daha halkın hevesi tükenmeden, sırf Sarah Bernhardt'ın Bruxelles'e gitmesi sebebiyle afişten kaldırıldı. Rostand, ilk defa olarak bir piyesinin hoşa gittiğini iftiharla görüyor ve *La Princesse Lointaine*'in uğradığı haksız lâkaydiyi unutabiliyordu.

Daha *La Princesse Lointaine*'in provasında, meşhur Büyük Coquelin, Rostand'a "Ben de bir piyes isterim" demişti. Coquelin'in istediği piyes, çoktan beri Rostand'ın kafasında hazırdı. Luchon'da geçirdiği bir yaz tatilinde Rostand, sevgilisinin bir türlü gözüne giremeyen beceriksiz bir dostuna, hoppa ve zarafet düşkünü bir genç kızın kalbini çelmek usullerini öğretmek mecburiyetinde kalmıştı. Önce "seni seviyorum" itirafını kekelemekten başka bir şey beceremeyen âşık, Rostand'dan öğrendiği sözler ve göz alıcı cümlelerle öyle belâgat gösterdi ki, genç kız bu hassasiyete meftun oldu ve evlenmeye muvafakat

etti. Bu hadise, *Cyrano*'nun ilham noktası oldu. Şair, Cyrano tipini, daha Stanislas Kolejinde iken *Pif-Luisant*'da bulmuştu. Zaten ilk şiir mecmuasını:

Je vous aime et veux qu'on le sache
O raillés, ô déshérités,
Vous qu'insulte le public lâche,
Vous qu'on appelle des ratés

mısralarıyla nasipsizlere, halkın alayına uğrayanlara, yani "raté"lere ithaf eden şair, XVII. yüzyılın derbeder şairi Cyrano de Bergerac'a karşı ruhunda, öteden beri, merhametle karışık bir incizap duymaktaydı. Büyük asrın bu büyük "rate"si, hakikaten meraka değer bir simadır. 1619'da Paris'te doğmasına ve Bergerac'ın İle-de-France'da bulunmasına rağmen tam bir Gaskon mizacı taşıyan bu garip adam, bu şair, filozof, musikişinas, fizikçi... ve silahşör, *La Mort d'Agrippine*'i ile (1647'de yazılmış ve ancak 1653'te oynanabilmiştir) trajediye felsefeyi sokmuş ve *Le Pédant Joué*'siyle de Molière'e ilham ve intihal kaynağı olmuştur (1650). *Histoire comique du voyage dans la Lune* (1650) ile *Voyage au Pays du Soleil* (1656), zamanının en keskin ve aynı zamanda en nükteli bir hicvidir. Madame de Sévigné'den önce, "kuş öten bir yapraktır" diyecek kadar ince ve zarif buluşları olan bir şair, hiddet edince de "ne, çapkın herif, beni tahkir ettikten sonra hâlâ mı yaşamak küstahlığında bulunuyorsun? Sen ki şu cihanda bir hiçsin veyahut tabiatın kıçına çakılmış bir çividen ibaretsin. Tutmasam öyle aşağıya düşersin ki, yerde sürünen bir pire, seni kaldırım taşından ayırt edemez..." diyecek kadar atak ve mağrur bir silahşördür. Mağrur ve "libertin", aynı zamanda bende ve sofu, mutedil aynı zamanda şedit, içi güzel fakat dışı çirkin, yüz kişiye meydan okuyup hepsini tarumar edecek kadar cesur, aynı zamanda taklidini yapan bir maymunu kılıçtan geçirecek kadar da ölçü ve muvazeneden mahrum olan bu adam, 1655'te, cinnet buhranları içinde öldükten sonra, hemen unutuldu ve ismi mufassal edebiyat kitaplarının 3-5 satırlık medfenine gömüldü. İşte Rostand, o *Pif-luisant* ile bu Cyrano'dan *Cyrano*'yu ve Luchon'daki muziplikten de dramın ruhunu çıkaracaktır.

Artık Rostand için hummalı bir faaliyet devresi başlar. Şair, balığa çıkarken oltasını, ava giderken tüfeğini unutturacak kadar kendisini saran bu mevzuu, kemale ermenin şevki ve titizliğin ıstırabıyle işler. Mısraları mısralar, sahneleri sahneler takip eder. Rostand bütün ruhu-

nu, ruhunun bütün zarafetini, vecdini, ıstırabını, ideal iştiyakını, piyesin kahramanına nefhetmektedir. O da *Cyrano* hadisesine kadar, Cyrano gibi anlaşılmamanın azabını yaşamıştır. O da, Cyrano gibi nükte ve ıstırabın garip bir muammasıdır.

Piyes tamamlanıp Porte-Saint-Martin tiyatrosuna götürülünce de mihnet sona ermez. Provalarda en güzel sahneleri kesip atmak isteyenlerin virviri, vezin hatası bulmak için gelenlerin manasız müdahaleleri, dekor ve kostüm için para sarf etmek istemeyen idarenin pintiliği ve nihayet piyesin uzun ömürlü olacağını akıllarına sığdıramayan aktörlerin şüpheciliği, Rostand'ın günlük üzüntüsü olur. Roxane'ı oynayacak olan Maria Legault, piyesin bir hafta bile dayanamayacağını kestirerek, tiyatroya ancak "piyesin devamı müddetince" angaje olmuştur, yalnız Coquelin metîndir ve şaire ümit verir.

27 Aralık 1897 gecesi, temsile başlanmadan bir çeyrek saat önce, Rostand heyecan içinde, "Ah dostum, beni affet, seni bu felâketli maceraya sürükledim!" diye Coquelin'e sarılacak kadar bedbin ve mütevazıdır. Fakat ertesi sabah, 27 Aralık 1897 tarihi, Fransız edebiyatı ve tiyatrosu için yeni bir devrin başlangıcı olmuştur. Sabahın ikisine kadar heyecan içinde, vecd içinde, alkışlayan, bağıran, gülen ve ağlayan halk, Rostand'ın ilk ve hakikî zaferidir.

Rostand'ın bu zaferi, Fransız tiyatro tarihinde misli görülmemiş bir zaferdir. Filvaki Victor Hugo da, 25 Şubat 1830 akşamı, *Hernani* zaferini kazanmıştı; fakat *Hernani*, zafer olmadan önce, bir "muharebe" olmuştu. Bütün Paris, *Marion de Lorme*'un niçin yasak edildiğini biliyor ve bütün Paris, *Hernani*'yi bekliyordu. *Hernani*'nin bir zafer olması için, "muharebe"ye romantizmin fedaileri sürülmüştü. Siyah pelerinler, gür ve dağınık saçlar, Théophile Gautier'nin kırmızı yeleği, klasizm taraftarlarının perukalı taburları içine dehşet salmıştı. Fakat Cyrano, tek başına, yalnız nüktesi ve ıstırabıyle, Paris'i teshir etti ve realizmle İbsen'in hâkim olduğu bir devirde, manzum dramı çoktan defnetmiş olanlar, harikulâde bir "basübadelmevt"in haşyetini duydular.

27 Aralık 1897 akşamı başlayan heyecan, ideale susayan, güzele, iyiye ve doğruya hasret çeken bir insanlığın vecdiydi. E. Faguet, bu titiz ve daima gayri memnun münekkit, Débats'da "işte, diyordu, eğer evlâtlarımız vaktinden önce bunamazlarsa, 1930'da ve hatta daha sonraları bile aynı vecd ve heyecanla seyredecekleri bir eser. Mekteplerde çocuklarımıza XIX. yüzyıl tiyatrosunu mu, yoksa XIII. Louis devrini mi tetkik ettirmek istiyoruz, işte dissertation mevzuu. İşte yarının par-

lak ümidi... Hemen yarın kendisine nişan verilsin ve Fransa'nın büyük şairlerinin âdeti veçhile, en geç 35 yaşında Akademiye girsin. Her şeyden önce, bize, üç yüzyıldan beri, devir devir, Fransa'nın edebî üstünlüğünü kabul ettiren yüksek ve halis zaferlerden birini tattırsın. Şüphe yok ki, artık her şey, yalnız onun elindedir. Yarabbi, Monsieur Rostand, mevcudiyetinizden dolayı size ne kadar minnettarım!" Hakikaten Rostand'a daha ertesi akşam Légion d'Honneur'ün Chevalier rütbesi verildi.

Jules Lemaitre "Cyrano, diyordu, üç yüzyıllık bir sanat dalının son çiçek açışıdır. Rostand buna, kafasını ve ruhunu, devrimizin en hünerli ve en sıcak bu iki şeyi ile üç edebiyat ve içtimaî hayat yüzyılı bize zekâ ve hassasiyet namına ne bıraktı ise, onu kattı!"

Francisque Sarcey, Le Temps'da "Bu, harikulâde bir şi'riyetin eseridir, diyordu. Fakat her şeyden önce bir tiyatro şaheseri... Nihayet bir tiyatro yazarına, istidat sahibi bir adama kavuştuk. Ne saadet, ne saadet!" Lucien Mühlfeld "Bu dramın şurasından, burasından toplayacağımız 100 mısra, diyordu, bir güzellik kitab-ı mukaddesinin ayetleri olur".

Günler ve aylar geçiyor, Porte-Saint-Martin tiyatrosunun önünde, aynı mahşerî kalabalık ve içinde aynı coşkun alkışlar devam ediyor, taşradan gelen katarlar, Paris'e Cyrano'yu görmeye gelenleri taşıyor, bütün kitapçılar vitrinlerini Rostand'ın eserleriyle süslüyordu. Birkaç ay içinde piyes, İngilizceye, İtalyancaya ve Almancaya tekrar tekrar tercüme ve birçok kere tabedildi. Coquelin'in Avrupa'da ve Amerika'da yaptığı turneler, eseri bütün cihana daha yakından tanıttı. Büyük aktörün Istanbul'a geldiği zaman oynayacağı piyesler arasında Cyrano da vardı. Fakat Abdülhamid'in sansürü, Cyrano'nun kocaman burnundan ve iğneleyici nüktesinden ürktü ve piyesin oynanmasına müsaade etmedi.

Fakat, halkın hayranlık ve coşkunluğu, bazı münekkitlerin tahmin ve müsamahasından ileri gidince, Rostand'ın etrafında peyda olan takdir orkestrasının akordu bozulmaya başladı. Asıl falsolu sesler çıkaranlar, edebiyat piyasasına hâkim olmaya uğraşan simsarlarla yaratıcılıkları şair sürümünden ileri gidemeyen edebiyat hadımları, "isme" ile biten ekol yardakçıları, yalancı kâhinler, sahte zevk sahipleri, "ben demedim mi?"ciler, kahvelerde karargâh tutan dedikoducuydu. Bunlar muvaffakıyetin sebebini, Rostand müstesna, her yerde aradılar ve en umulmadık yerlerde buldular. İçlerinden biri, Cyrano'yu "kırmızı pantolonluların bando mızıkası" diye izah ediyordu; diğerleri ise, bu zafer-

de "irticaın parmağı"nı arıyordu. *La Libre Parole*'da çıkan bir makalenin yazarı, büyük bir ciddiyetle, piyesin Benî İsrail'e karşı kazanılmış bir muzafferiyet olduğunu ileri sürüyordu.

"Kırmızı pantolonlular", "irtica" ve "Benî İsrail'in hezimeti", şu demekti: Rostand, Fransa'yı velveleye veren Dreyfus meselesinin uyandırdığı heyecanı istismar etmiştir. Nasıl mı? Çünkü Cyrano, kahramandır ve kılıcıyle kalemini, hak bildiği davanın uğrunda ölesiye ve öldüresiye kullanır. Dreyfus aleyhtarları Cyrano'da Fransa'yı, Dreyfus'çüler irticaı bulmuşlardı. Dreyfus'e ve onun hararetli müdafilerine karşı gayzını istediği gibi boşaltamayan halkın, Cyrano temsilinde yırtınarak bağırmakla, Rostand hesabına vatanperverlik yaptığı ileri sürülüyordu. Zannediyorlardı ki, Zola'ya atılamayan çürük yumurtaların parası, Porte-Saint-Martin gişesinden Rostand'ın cebine giriyor ve Rostand her "kahrolsun Dreyfus"ü el çabukluğuyle, bir "yaşasın Cyrano!"ya tebdil ediyordu. Netice: Dreyfus olmasaydı, *Cyrano* olmazdı; bir kelime ile Rostand, Dreyfus aleyhtarlarının aylıklı şairidir!

Halbuki hakikat, hiç de öyle değildi. Dreyfus davası bir mesele olup da Fransa'nın bütün şair, edip, âlim ve sanatkârları karşı karşıya cephe alırken Rostand, Dreyfus'çülerin barikatında ilk toplananlardan biriydi. 1894 muhakemesinin yeniden rüyeti için yazarların neşrettiği ilk mazbatada, onun da imzası vardı. Yarbay Picquart davasında Rostand yine ilk safta bulunuyordu. Yarbayın tevkifinden biraz önce Zola lehine yapılan bir toplantıda Rostand ıslıkla karşılanmıştı. Dreyfus aleyhtarlarının bu toplantıya göndereceksleri sıtma görmemiş sesler, Rostand'ı da yuhalamıştı. L'Aurore gazetesinin bir yazarı, gazetesinde "100 yuhadan 50'sinin Zola'ya, 30'unun Picquart'a, 15'inin Rostand'a ve 5'inin de Reinach'a ait olduğunu" kaydeder. Yarbayın tevkifini protesto edenlerin arasında yine Rostand vardı. Zola'nın Légion d'Honneur'den kovulmasını nefretle karşılayanlardan biri yine Rostand'dır. Rostand bütün bu mücadeleye, işte bir haksızlık olduğuna samimiyetle inandığı için, hiçbir kâr ve menfaat hesap etmeksizin, girmişti. İstemiş olsaydı, muarızlarının da kabul ettiği gibi, Cyrano'dan kazandığı muvaffakiyete dayanır ve Dreyfus aleyhtarlığının resmî şairi olurdu. Déroulède veya Coppée'nin bu saftaki yeri, Déroulède veya Coppée oldukları için, zaten münhaldi! Rostand, Rostand kalmayı tercih etti ve bunda hem samimî, hem de haklıydı. Dreyfus taraftarları Cyrano'da irticaın parmağını görmekle hata ediyorlardı. Dreyfus meselesi, ortaya bir haksızlık ve adalet davası atmıştı, yoksa kahramanlık ve ideal ile Hukuku Beşer Beyannamesini birbirine düşman etmemiş-

ti. Dreyfus aleyhtarları, Cyrano'nun "Gaskonya Beyleri"ni, "Benî İsrail'e karşı yürüyen kırmızı pantolonlular" zannetmekle yanılmıştı. Çünkü hiçbir ırkî, siyasî veya iktisadî doktrin, Raguenneau'nun meyhanesinde safa eden veya Arras şehri önünde İspanyollarla kılıç tokuşturan Cyrano ile Cadet'lerinin umurunda değildi.

Rostand'ı Gaston Deschamps'ın Le Temps'da çıkan şu satırları ne güzel anlatır: "Hiçbir sendika, Rostand'ın ne istikbalini elinden alır, ne de fantezisine gem vurur. Burunları havada, şapkalarında bir tüy, şehir şehir dolaşan eski zaman saz şairleri gibi, o da, saf bağlamaktan ve göğsüne etiket takmaktan nefret eder. Ne Joséphin Péladan'la beraber kâhin, ne Jean Moréas ile birlikte romanist, ne Charles Gros ve Gaudeau ile omuz omuza 'yufçu!', ne de Charles Baudelaire'in geç kalmış müritleri gibi rahmanî veya şeytanîdir. O, Charles Maurice'in daha 1888'de hemen doğacağını müjdeleyip de bir türlü doğamayan edebiyatın dâhileri arasında da görülmez. I. François kahvehanesinin garsonları, onun Verlaine'in masasına kurulup istikbalden haber verdiğini görmüş değillerdir. O, dünyayı velveleye veren manifestler de yazmamıştır. Küçük risaler neşrederek, üstatlarını, rakiplerini ve dostlarını tefe koymamıştır. O, nevinde tek adamdır. Sadece şiir yazmış, çok şiir yazmış ve her zaman şiir yazmıştır".

Rostand, ikinci darbeyi tarih ulemasından yedi. *Cyrano*'yu, Cyrano de Bergerac'ın biyografisi zanneden "érudition" erbabı, sahneleri didiklemeye ve her mısrada bir "anachronisme" bulmaya çalıştılar ve buldular da... Artık nazarlarında bütün eser, "muhteşem bir anachronisme'den başka bir şey değildir!" Rostand, Cyrano'yu, Gascon mu göstermiş? Yanlış, Cyrano halis Parisli, Bergerac ise İle-de-France'da bir malikânenin adıdır. Rostand, Cyrano'ya *Mercure François*'dan mı bahsettiriyor? Ne münasebet! 1655'te ölen Cyrano nasıl olur da, 1672'de çıkan bir gazetenin lafını eder, ilh...

Allâmeler hep haklıydı. Fakat biricik hataları, *Cyrano* piyesini manzum bir tercümei hal zannetmek olmuştu. Rostand'ın *Cyrano*'su bir tipti, bir karakterdi, yoksa XVII. yüzyılda yaşayan mahut Cyrano'nun kopyası değildi. Rostand'ın *Cyrano*'su, tarihin Cyrano'sundan belki yalnız burnuyle aya seyahatini almıştı. Fakat buna karşılık, ona neler vermemişti ki!..

Bir eseri anlamak ve ona kıymet biçmek için kullanılan edebî tetkik usullerinin tamamıyle dışında, amiyane bir tenkit ve daha ziyade bir hiciv mahiyetinde olan bu gibi izahlar üzerinde daha fazla durmayacağız. Cyrano'ya karşı yapılan en kuvvetli tenkitlerden biri, bunun

sadece, romantik bir "pelerin ve kılıç" hikâyesi olmasıdır. Diyorlardı ki, Rostand'ın modeli, Hugo ve Dumas Père'dir ve Rostand realist dramlar, psikolojik tahlil piyesleri, feminist, sosyalist, ilh. davaları, zina vakaları ve İskandinavya hikâyelerinden bıkıp usanan tiyatro seyircisine eski romantik havayı teneffüs ettirerek, onu düşünmek ve azap duymak gailesinden kurtarmıştır.

Bu iddianın elbette doğru tarafları vardı. Elbette Rostand, 1897'deki seyircinin sıkıntısını, usancını ve inkisarını sezmişti. Sahnede bin bir çeşit davanın avukatlığını yapan piyes muharrirleri, halkı, sembolist tiyatronun iphamı kadar, yormuştu. Fakat bundan, Rostand'ın Hugo ile Dumas Père'i taklit ettiğini çıkarmak pek ölçüsüz bir faraziye kurmak olurdu. Şüphesiz Rostand bütün Fransız şairleri gibi, Hugo'nun hayranı idi. Hatta tiradlarında Hugovarî bir eda sezmemek de imkânsızdır. Fakat bereket versin ki, şiirine hayran olduğu Hugo'nun tiyatroda peşinden gitmedi. Şayet gitseydi, romantizmin o çocukça tezat prensibine kurban olurdu. Cyrano'yu Hugo'ya veriniz, size Triboulet veya Ruy Blas örneğine uygun bir ucube çıkarır. Quasimodo, bunların romandaki eşidir. Rostand, kahramanını, bu tam romantik "gargouille"lara benzetmemekle isabet etmişti. Hugo'nun piyeslerinde bir inşa merkezi sikleti yoktu. Bina rasgele yükseliyordu. Halbuki Rostand'ınkiler, muayyen bir plana göredir ve bir münekkidin dediği gibi, her süsün, istinat ettiği duvarların muvazenesine yardım etmesi kabilinden, teferruat bu piyeslerde dıştan merkeze doğru yönelir. Cyrano'nun bütün kalabalığı, bütün dekor ve aksiyon bolluğu, bir tek karakteri yükselten bir heykel kaidesi gibidir. Hugo'da temel olan tezat, Rostand'da teferruattır. Birinin sahneye yerleştirdiği şeyi, diğeri maneviyat planında bırakır. Zıddıyet, bir ruhta iki benliğin çarpışması veya uyuşması şeklinde tecelli etmez. Cyrano'nun hulyası, kuvvetinin fevkindedir ve tezat, duyduğunu, arzu ettiğini yapamamanın ıstırabı olarak belirir. Bu tezat, derunî bir mücadelenin asîl sükûnu içinde başlayıp biter. Rostand'ın tiradlarındaki Hugovari edada bile, kendi ölçüsü ve kendi hünerleri vardır. Bir münekkidin dediği gibi Rostand, tumturaklı bir üslupla, memleket, şehir, ada, takımada ve bütün unvan ve nişanlarıyle birlikte meşhur merhumların isimlerini sayıp dökmez.

Elbette Rostand, romantizmin halk muhayyilesinde yaşattığı bütün bir yüzyılın, silahşörleriyle, burjuva, oyuncu ve zarafet düşkünleriyle, aşk nameleriyle, düellolarıyle o büyük yüzyılın hâlâ sıcak hatıralarında kendine bir istinatgâh bulmuştur. Cyrano'yu seyredenin

kafasında, Corneille ve Molière'den "üç Silahşörler"e kadar, rengârenk ve cazip bir hayatın iştiyakı vardı. Ne Ragueneau'nun kebapçı dükkânı, ne Marais mahallesi, ne de Arras muhasarası, veya Paris'teki manastır, ona yabancı gelmişti. Fakat *Cyrano*, bütün bu eski ve aynı zamanda taze unsurların bir araya gelmesinden ibaret değildi. O, hatta bunların hünerli bir mimarisi olmaktan da fazla bir şeydi.

Şüphesiz *Cyrano* tam vaktinde gelmişti. Fakat bu eşref saat, sıkıntıları, tahassürleri, tereddütleri ve ümitleri muayyen, dar bir tarih devresinin özlediği geçici bir an değildi. Öyle olsaydı, *Cyrano*, XIX. yüzyılla birlikte tarihe karışan birçok meslektaşları gibi, sahneden aksesuvar deposuna intikal eder ve edebiyat tarihinin kubbesinde yalnız bir hoş sada kalırdı. Halbuki hiç de böyle olmadı. *Cyrano*, XX. yüzyılı da fethetti ve Porte-Saint-Martin tiyatrosunun en gözde piyesi oldu. 1938 sonlarında, Comédie-Française'deki ilk temsili, 1897'nin ihtişamını bir kere daha yaşattı. Piyesin ibdaı sıralarında Edmond Rostand'ı Fransızca bilmemek, gülünç ve sıkıntılı eserler yaratmak ve on beşinci dereceden bir şair olmakla ittiham eden Lucien Dubech, Candide'in 21 Aralık 1938 tarihli nüshasında, şunları yazıyordu: "Yün yeleklerini giymiş üniversite talebisinin mütemadiyen alkışlaması ne kadar hoşa gidiyordu. Demek Allaha şükür, kendilerine ruh asaletinden ve kahramanlıktan bahsedildiği zaman, coşan bir gençlik var. Demek, Müthiş Aile'den hoşlananlardan başkası yok değilmiş. Şüphesiz bunu biliyorduk, fakat bizzat görüp işitmek insanı memnun ediyor. Hem doğrusunu ister misiniz, dördüncü perdede hepimiz seve seve kendimizden geçtik. Bu işin kurdu olanlar bile, an geldi, göğüslerinde bir genç talebe yüreğinin çarptığını hissettiler". Neden L. Dubech? Çünkü "Rostand candan bir aşkla şiiri, büyüklüğü, espri ve kahramanlığı sevmiştir... Hiç şüphe yok ki *Cyrano*, temaşa sanatımızın oluşunda yeri, hem de güzel bir yeri olan bir piyestir". Demek aradan geçen 41 yıllık bir zaman, bir günahkârı itirafı zünuba zorlayacak kadar hükmünü vermiş oluyor. Muvaffakiyetini arızî hal ve şartlara borçlu olduğu söylenen bu on beşinci dereceden şair, 41 yıl sonra, eski cellâtlarını bile, amana getirirse, insana, bu eşref saatin geçici bir halk hevesinden ibaret olmadığı şüphesi gelir.

Fakat yine bir eşref saat veya bir tılsım vardı muhakkak. Eşref saat, Rostand'ın XIX. yüzyıl sonunda, Fransız tiyatrosunun şairden mahrum kaldığı bir anda zuhur etmesiydi. Tılsım ise, Rostand'ın hâlâ kahramanlık gibi, aşk gibi, merhamet gibi eski, modası geçmiş, fakat ebedî hislere inanmasından ibaretti. Şayet Rostand devrin bir zaafını istis-

mar ettiyse bu, halkın ruhunda uyuyan, fakat bir türlü itiraf edilemeyen romantik iştiyakı, insanlığın güzele, iyiye ve doğruya olan ezelî meclubiyeti oldu. Rostand'ın eserlerinde beşeriyetin payı olmadığını ileri sürenler, "beşerî"yi yalnız kendi zaviyelerinden görenlerdir. Beşerîlik, eseri lâyemut kılan bu hassa, insan gözüyle insanı görmek ve göstermekten başka bir şey midir?

Albert Thibaudet der ki, "Tıpkı *Les Burgraves*'da, *Le Chapeau de Paille d'Italie*'de olduğu gibi *Cyrano*'da da beşerîlik yokmuş, kabul. Fakat olmaması bu piyeslere vız gelir, işte bu kadar". Doğru, fakat beşerîlikten mahrum bir piyesi asırdan asıra intikal ettiren şey nedir? Yine beşerîliği. Yalnız bu beşerîlik, edebî görenek ve geleneğin bizi alıştırdığı cinsten değilse, hemen yokluğuna mı hükmedeceğiz? Albert Thibaudet'nin yukardaki hükmü, yalnız *Cyrano* içindir. Münekkit, *Chantecler*'in sahnedeki muvaffakiyetsizliğini, piyesteki beşerî unsurun kudretiyle izah eder. Elbette *Cyrano*'nun beşerîliği Molière'in, hatta Shakespeare'in ananesine uymaz. Rostand, kahramanlarını ortalama hakikatin üstünde, fantezi hissini veren bir iklimde yaşatır ve her birine şiirin ve idealizmin hareli elbisesini giydirir. Fakat sahnede *Cyrano*'yu seyrederken, onu, insan cinsinde bir tek benzeri olmayan acayip bir mahluk zannedemezsiniz. Cyrano tüylü şapkasına ve harikulâde tafrasına rağmen, size yakındır ve sizin içinizdedir. Dehrin hay ve huyu karşısında başınızı dimdik tutmak mı istiyorsunuz? Eğilmekten kambur, sürünmekten kötürüm olmak hoşunuza gitmiyor mu? Hak bildiğiniz şeye âşık, batıl dediğiniz şeye düşman mısınız? O halde Cyrano'yu seveceksiniz, çünkü onda kendinizi bulacaksınız. Belki onun gibi "İstemem, eksik olsun!" demeyeceksiniz, fakat onun bu meskenete indirdiği tokatta, pespayeliğe karşı duyduğunuz gayzın zaferini ve bu zaferin lezzetini duyacaksınız. Cyrano, size kendini feda etmenin ve bu feragatte ölçü ve hudut tanımamanın esrarengiz sihrini hissettirecek ve bir kelimeyle *Cyrano*, bizi alelâde bir insan olmanın dar beşeriyetinden, daha yüksek, daha tam ve daha ideal bir insanlığa götürecek. İşte *Cyrano*'nun beşerîliği: beşeri, şiirin kavs-i kuzahından geçirip üstün bir beşeriyete ulaştırmak. Ve işte bunun içindir ki, Rostand kahramanlarını, ufkunda böyle bir ideal iştiyakının alev gibi parladığı yüzyıllardan seçer ve onun eşref saati, beşeriyetin ancak iki buudunun teşhir edildiği bir devirde, tiyatroya üçüncü buudu, yani ideal buudunu getirmiş olmasıdır.

Züğürtlüğü ve devam ettiği sosyalist mitingleri yüzünden hırçınlaşan Charles-Louis Philippe'in "Rostand'ın çok güzel boyunbağları var-

dı; bu, onun düşünmesine mâni oldu" demesi, duyguyu ve düşünceyi dar bir daire içine hapsetmekti. Beşeriyet namına yapılan bu tahdide, beşeriyetin enginliği sığamazdı ve insanlık, Cyrano'yu alkışlamakla, bütün buutlarının hudutsuzluğunu bir kere daha ilân etmiş oldu.

Şimdi son bir mesele kalıyor: Cyrano sadece mazinin parlak bir ihyası mıdır, yoksa yepyeni bir devir mi yaratmıştır? A. Thibaudet der ki: "Rostand hakkında ancak üç bakımdan hüküm verilebilir. Muasırlarının ve tiyatro seyircilerinin nazarında Rostand, onbeş sene müddetle, Victor Hugo'dan beri, Fransa'nın en büyük şairi olmuştur. Yaşayan, yahut gelişen edebiyat, onu büyük bir şiddetle saf harici kılmıştır. Nihayet edebiyat tarihi, ona tekrar mevkiini vermek mecburiyetinde kalmıştır".

Muasırlarının vecdini veya istihkarını bir tarafa bırakarak, edebiyat tarihinin Rostand hakkında verdiği hükmü araştıralım. A. Thibaudet, bu hükmü, "manzum tiyatro, Rostand sayesinde, muhteşem bir cenaze merasimine nail olmuştur" şeklinde hulâsa eder. A. Thibaudet'ye göre "XIX. asırda, edebiyatçıların rızasıyle, halkın repertuvarında altı piyes kalabilmişse, bunların biri, hiç şüphe yok ki, *Cyrano*'dur. *Cyrano*, istikbale intikal etmiştir, fakat kökü mazidedir". O halde *Cyrano*, romantik tiyatronun, *Ruy Blas* veya *Théâtre en Liberté*'nin bir istihalesi mi? Hayır. Bizzat Thibaudet, Cyrano'nun "bu eski şaheserleri geçtiği" kanaatindedir. Daha önce Jules Lemaitre de, "Scarron'da, diyordu, Cyrano'nun kendi burnu hakkındaki muhteşem tiradını söyleyecek nefes yoktur. Düello baladı Saint-Amand'ı hatırlatıyor fakat Théodore de Banville'in tashihi ve Jean Richepin'in yardımı şartıyle". Cyrano romantik bir eserdir. Bunda hiç kimsenin şüphesi olamaz. Fakat bu eseri, XIX. yüzyılın ilk yarısında şeklini alan geleneğe irca etmek imkânsızdır. Yine *Cyrano*, Rostand'ın bütün eserleri gibi, asıl romantizmin o hudut ve ölçü tanımayan sübjektivizmine, mübalağasına karşı bir aksülâmeldir. Cyrano'nun realizmi, manzum tiyatroyu gökten yere indirmiş ve şiire veda etmeksizin, realitenin içine yerleştirmiştir. Bu bakımdan Rostand, eski geleneğin hünerli bir muakkibi değil, yeni bir geleneğin temel atıcısıdır. Lûgat kitabına kırmızı bir Frigya külâhı giydiren Hugo'ya mukabil, Rostand'ın romantizmi, alâimi-sema gibi, rengârenkti ve bu duygu, renk ve hamle cümbüşü, yeni-romantizmin parolası oldu.

Yeni-romantizm, yaşamak istidadında olan edebî bir cereyan ise, bu cereyanın o istidadı kazanmasında Rostand'ın himmeti olmuştur. Şu halde Rostand'la ve *Cyrano* ile muhteşem bir cenaze merasimi de-

ğil, neşeli bir doğum mevzuu bahistir. Bütün edebiyat tarihleri, 1897'den 1914'e kadar, sahne edebiyatında, bir Rostand ekolünden bahseder. Bu devre, genç veya tecrübeli kalemlerin Rostand'tan ilham aldığı devredir. *Scarron*'u ve *Glatigny*'si ile Mendès, *Les Bouffons*'u ile Zamacois, *Le Bon Roi Dagobert*'iyle Rivoire, *Marquis de Carabas*'ı ile Gendreau, ilh., böyle bir çığırın yolcusu olmuşlardır.

*
**

Emile Faguet, *Cyrano* hakkında yazdığı meşhur makalede, şaire "bilhassa her yıl bir piyes yazmasını" tavsiye ediyordu. Rostand, buna uydu ve *L'Aiglon* ancak 15 Mart 1900'de, Sarah Bernhardt tarafından temsil edildi. Bu altı perdelik manzum piyes, âdeta bir destandı. Fakat, içini ümitsiz bir zafer rüyasının kemirdiği zayıf ve marîz bir delikanlının deruhî destanı. Bir İngiliz münekkidi, Duc de Reischstadt'a Avusturyalı Hamlet derken, onun zaaf ve şüphe ile ihtiras ve kudret kutupları arasında bocalayıp duran ihtilâçlarını kastediyordu. Piyeste, şapka, ayna ve bilhassa dördüncü perdedeki tahattur sahnesinde, şiirin ve mazinin birbirini destekleyerek ulviyete kadar yükseldiği görülüyordu. Flambeau, Schoenbrunn'ün yaldızlı salonları ve düzgünlü insanları içinde Napoléon destanını ıstırapla, fakat kahramanca bir sabır ve tevekkülle yaşamış halk adamının erkek sesi olmuştu. Rostand'ın harikulâde tiyatro anlayışı, bu uzun destanı metîn bir mimari ile ayakta tuttu ve piye, *Cyrano*'nun yarattığı coşkunluğu yeniden uyandırdı.

Rostand, XX. yüzyıla Fransa'nın en büyük şöhreti olarak girmişti. 30 Mayıs 1901'de, E. Faguet'nin kehaneti tahakkuk etti ve şair, 33 yaşında, Fransız Akademisine seçildi. 4 Haziran 1903'teki duhul merasiminde Rostand, koltuğuna tevarüs ettiği Vicomte Henri de Bornier'yi methederken, canlı, kıvrak ve zarif üslubuyle, kendi tiyatro anlayışını da lâyemutlar meclisinde anlattı. Daha 14 Temmuz 1900'de Légion d'Honneur'ün Officier rütbesini kazanan şair, artık bütün Fransa'nın sevgi ve hayranlık mihrakı olmuştu. Rostand'a yakından ve uzaktan temas eden en küçük bir haberin bile derhal bütün mecmua ve gazetelerde oldukça gürültülü aksisedalar uyandırdığı görülüyordu. Rostand'a ait fotoğraflar; menkıbeler ve dedikodular, matbuat sütunlarında, hemen her gün halkın alâka ve heyecanını uyanık tutuyordu. Şair, istemeyerek sebep olduğu bu şatafatlı nümayişlerden derin bir huzursuzluk hissetmişti. Biraz kendini dinlemeye ve sükûn içinde çalışmaya ihtiyacı vardı.

Hastalık, âdeta yorgunluk ve bezginliğin bahanesi oldu ve Rostand, 1900 yılı kışını geçirdiği Pyrénée'lerde, inzivanın sükûn ve şifasını aradı. Pyrénée'lerin biraz vahşî, fakat çiçekli, kokulu ve güneşli tabiatı, şairi kendine benzetmişti. Ve Rostand hulyalarının muhteşem malikânesini burada, Cambo'da, kurmaya karar verdi. Eteklerinden Nive ırmağının kıvrıla kıvrıla geçtiği çiçekli bir yamaç, çatısının biçimi, havuzlarının şekli ve bahçesinin her tarhı, safha safha, şairin zevk ve muhayyilesinden rengârenk bir fıskiye gibi fışkırarak "Arnaga" oldu. Ihlamurlarla servilerin ve beyaz güllerle kırmızı lâlelerin bir mahşeri olan bahçedeki antik kemerler altında üç büst, bu su, çiçek ve çimen şehrâyininin ebedî davetlileriydi: Cervantès, Shakespeare ve Hugo.

Arnaga, Rostand'ın her eseri gibi, uzun bir oluşun mahsulüdür. Her şeyde kemali arayan şair, her yıl malikânesinin bir köşesini değiştiriyor, maddeyi ve nebatı, muhayyelesinin her gün değişen ibdalarına ramediyordu. İşte Rostand, bir taraftan Arnaga'yı ibda ederken, diğer taraftan tabiat ve sâyin şiiri olan *Chantecler*'i mısra mısra, yaratmaktaydı. Hayatının on yılını verdiği bu eser, Pyrénée'lerin şiiri içinde doğdu ve sâyin neşidesi oldu.

Şair daha 1903'te, Coquelin'e, *Chantecler*'den birçok mısralar okumuştu ve 1904'te piyesin dört perdesi hemen hemen hazırdı. Fakat araya giren birçok mâniler yüzünden, eser bir türlü tamamlanamıyordu. Paris halkı, vakit vakit kendisine müjdelenen bu eseri sabırsızlıkla ve merakla bekliyordu. Coquelin'in şurda burda inşat ettiği bazı parçalar ve bilhassa piyeste eşhasın horozlar, tavuklar, sülünler, ördekler, ilh. gibi kümes hayvanlarından ibaret olması, halkın tecessüsünü kamçılıyor ve sabrını tüketiyordu. Fakat eser bir türlü sahneye konamayınca, garazkârlar bunun bir blöf olduğunu bağıra çağıra ilân ettiler ve o zamana kadar Rostand'a hayranlıklarını bir mezhep haline getirmiş olanların bile güvenini sarstılar. Baş rolü oynayacak olan Coquelin, Amerika'da turneye çıktı, dönünce de hastalandı. Porte-Saint-Martin tiyatrosu müdürü, eserin 1906-1907 mevsiminde Gaité'da oynayacağını bildirdi ise de, bu sefer Rostand'ın yatağa düşmesi, halkta büsbütün şüphe uyandırdı. Bütün bunların birer bahane olduğu ve *Chantecler*'in asla oynanmayacağı iddia edildi. Nihayet 1908'de dekor ve kostümlerin tespitine başlandı. Rostand, en küçük teferruatla bizzat meşgul oluyor, ressamlara direktifler veriyor, kostüm ve aksesuarın tam manasıyle realist bir üslupta olmasına dikkat ediyordu. Böylece, 1908 yılı da geçti. 27 Eylülde uzun ve zahmetli provalara başlandı. Rostand, 1909

Ocak ayında Paris'e geldiği zaman Coquelin'i hasta buldu ve büyük aktör, bir müddet sonra, hayata gözlerini kapadı.

1909 yılı Coquelin'in yerini tutacak aktörün intihabıyle geçti. Nihayet birçok namzetler arasından, vaktiyle *L'Aiglon*'da Flambeau rolünü oynamış olan Lucien Guitry seçildi ve *Chantecler* ancak 7 Şubat 1910'da, Porte-Saint-Martin'de oynanabildi.

Birçok münekkitler *Chantecler*'i, Rostand'ın en güzel piyesi sayarlar ve şairin, bu eserde en yüksek şi'riyete erdiğini söylerler. Bununla beraber *Chantecler*, ilk temsilinde ancak şerefini kurtarabildi ve bu yarı muvaffakıyette, halktaki sinir gerginliğinin, kostümlerdeki aşırı realizmin ve piyesteki ortalama muhayyile ve iz'anı aşan sembolizmin rolü oldu. *Chantecler*, ancak 1927'de, lâyık olduğu zafere kavuştu.

Rostand, 1911'de Légion d'Honneur'ün Commandeur rütbesine yükseltilmişti. *Chantecler* hadisesinden sonra, yine matbuatta şairin projelerinden, hazırlamakta olduğu piyeslerden bahsedilmeye başlandı. *Chantecler*'in uğradığı akıbette, gazete gevezeliklerinin de payı vardı. Bu sefer, yine her kafadan bir ses ve her hayalhaneden bir kehanet çıktı. Gizli gizli hazırlanan piyesin *Polichinelle*, *Don Quichotte*, *Faust* veya *La Maison des Amants*, *Pénélope*, *Jeanne d'Arc*, *La Chambre sans Miroir* isminde olacağı iddia edildi ve bu dedikodular Büyük Harp'e kadar sürdü. Mütareke'den pek az sonra kısa bir hastalığı müteakip, 3 Aralık 1918'de ölen şairin terekesinden ancak bir tek piyes çıktı: *La Dernière Nuit de Don Juan*. Henüz son rötuşu yapılmamış olan bu iki perdelik manzum piyes, 10 Mart 1922'de Porte-Saint-Martin tiyatrosunda, o mühmel haliyle oynandığı zaman, herkes, büyük şairin vakitsiz ölümüyle Fransız ve cihan edebiyatının neler kaybettiğini, bu sefer, içten ve candan, anlamış oldu.

Bugün zaman, fani ihtiraslardan uzak, iyi, doğru ve güzelin mabedinde *Cyrano*, *L'Aiglon ve Chantecler* şairine, edebiyatın tacını giydirmiş ve ona iyi, doğru ve güzele âşık olanların sonsuz minnet ve şükranını sunmuş bulunuyor.

SABRI ESAT SİYAVUŞGİL

BİBLİYOGRAFYA: Mufassal bibliyografya için bk. André Lautier et Fernand Keller, *Edmond Rostand Son Oeuvre*, Paris, 1924 ve Louis Haugmard, *Edmond Rostand*, Paris, 1911. Ayrıca Edmond Sée, *Le Théâtre Français Contemporain*, Paris, 1933, s. 133 vd.; Albert Thibaudet, *Histoire de la Littérature Française de 1789 à nos Jours*, Paris, 1936, s. 499 vd.; Emile Faguet, *Histoire de la Poésie Française*, *II. De Malherbe à Boileau*, s. 200-272; René Gross et Gonzague Truc, *Tableau du XXe Siècle*, *Les Lettres*, 1934, s. 173 vd.; Mme Rosemonde Gérard, *Mes Souvenirs: "Cyrano de Bergerac"*, *Conferencia*'da, 1928, XXII, No. 8, s. 385-401; Rémy de Gourmont, *Promenades Littéraires*, Paris, 1906, s. 54-68.

CYRANO DE BERGERAC

ŞAHISLAR

CHRISTIAN DE NEUVILLETTE
CYRANO DE BERGERAC
COMTE DE GUICHE
RAGUENEAU
LE BRET
CARBON DE CASTEL-JALOUX
CADET'LER (7-8 kişi)
LIGNIÈRE
DE VALVERT
BİR MARKİ
İKİNCİ MARKİ
MONTFLEURY
BELLEROSE
JODELET
CUIGY
BRISAILLE
BİR YAPIŞKAN
BİR SİLÂHŞOR
İKİNCİ SİLÂHŞOR
BİR İSPANYOL ZABİTİ
BİR SÜVARİ NEFERİ

KAPICI
BİR BURJUVA
OĞLU
BİR YANKESİCİ
BİR SEYİRCİ
BİR MUHAFIZ
FİFRECİ BERTRANDOU
BİR KEŞİŞ
İKİ ÇALGICI
ŞAİRLER (3-4 kişi)
PASTACILAR (3-4 kişi)
ROXANE
LISE
SATICI KIZ
MERE MARGUERITE DE JÈSUS
DADI
SÖR CLAIRE
BİR AKTRİS
SUBRET
PAJLAR (3-4 kişi)
ÇİÇEKÇİ KIZ

Ahali, burjuvalar, markiler, silahşörler, yankesiciler, pastacılar, şairler, Gaskon kadeleri, aktörler, kemancılar, pajlar, çocuklar, askerler, İspanyollar, kadın ve erkek seyirciler, aktrisler, Presiyözler, rahibeler, ilh.

(İlk dört perde 1640'ta, beşinci perde ise 1655'te geçer.)

BİRİNCİ PERDE

HOTEL DE BOURGOGNE'DA BİR TEMSİL

1640'ta Burgonya Otelinin salonu. Burası, temsiller için tadil ve tezyin edilmiş bir nevi salaştır.

Salon uzunca ve dört köşedir, sahneden çapraz olarak görünür, öyle ki fonu teşkil eden kenarı, sağda birinci planda olduğu halde, sol köşede son plandadır ve sahnenin içindeki sahne ile zaviye teşkil eder.

Bu iç sahnede, kulis önünde sıralar vardır. Perde, iki yana açılıp kapanır. Yukarda, Arlequin'in mantosu üstünde Kraliyet arması görülür. Sahneden salona geniş basamaklarla inilir. Basamakların iki yanı kemancıların yerleridir. Rampada şamdanlar dizilidir.

Yan galeriler iki katlıdır. Üst katta localar vardır. Salonda iskemle filan bulunmaz. Parterin nihayetinde, yani sağ tarafta, birinci planda, sanfi şeklinde konmuş birkaç sıra ve üst kata çıkan bir merdivenin altında – ki yalnız ilk basamakları görülür – küçük avizeler, çiçek vazoları, billur kadehler, pasta tabakları, şişeler ilh. ile donatılmış bir nevi büfe vardır.

Ortada ve dipte, locaların altında tiyatronun methali. Seyircilerin girip çıktığı büyük bir kapı. Gerek kapının kanatlarına, gerek bazı yerlere ve büfenin üstüne, kırmızı harflerle *La Clorise* yazılı afişler asılmıştır.

Perde açıldığı zaman salon alacakaranlık ve henüz boştur. Avizeler, parterin ortasında yere indirilmiş, yakılmaya hazır bir vaziyettedir.

Birinci Sahne

SEYİRCİLER *yavaş yavaş tiyatroyu doldurmaya başlar:* SÜVARİ ASKERLERİ, BURJUVALAR, UŞAKLAR, PAJLAR, YANKESİCİLER, KAPICI, *ilh., sonra* MARKİLER, CUIGY, BRISAILLE, SATICI KIZ, KEMANCILAR, *ilh.*

(Kapının arkasından bir bağırıp çağırma işitilir ve sonra bir süvari hızlıca içeriye dalar.)

KAPICI, *arkasından koşarak.*
Dur yahu! Duhuliye!

SÜVARİ
Ben bedava girerim!

KAPICI
Neden?

SÜVARİ
Hassa süvari bölüğünde neferim!

KAPICI, *kapıdan giren bir başka süvariye.*
Ya siz?

İKİNCİ SÜVARİ
Para mı dedin? Âdetim değil yavrum,
Çünkü bugüne bugün sarayda silahşörüm!

BİRİNCİ SÜVARİ, *ikincisine.*
Ancak ikide başlar, kimseler yok, istersen
Kılıç tokuşturalım, ne dersin?

(Birlikte getirdikleri flörelerle talime başlarlar.)

BİR UŞAK, *girerek.*
Hey Flanquin!

DİĞER BİR UŞAK, *salondan.*
Şampanya mı?

BİRİNCİ UŞAK, *koynundan iskambil ve zar çıkarıp gösterir.*

Önce zar atmaya var mısın?
Yoksa kim verdisine iskambil oynar mısın?

(Yere oturur.)

İKİNCİ UŞAK, *yere otururak.*
Haydi, gel!

BİRİNCİ UŞAK, *cebinden bir mum parçası çıkararak yakar ve yere diker.*
Biz de bunu efendiden aşırdık.

BİR MUHAFIZ NEFERİ, *kendine doğru gelen bir çiçekçi kıza.*
Erken teşrif ettiniz. Ne hoş böyle karanlık!..

(Kızın beline sarılır.)

KILIÇ OYNAYANLARDAN BİRİ, *bir flöre darbesi yiyerek.*
Tuş oldu!

İSKAMBİL OYNAYANLARDAN BİRİ
Sinek ası!

MUHAFIZ NEFERİ, *kızın peşinden koşarak.*
Bir öpücük!

ÇİÇEKÇİ KIZ, *sıyrılıp kaçar.*
Görürler.

MUHAFIZ, *kızı karanlık bir köşeye çekerek.*
Adam sen de!

BİR ADAM, *yemeklerini birlikte getirmiş olan arkadaşlarıyle yere otururak.*
Mademki erken geldik bu sefer.
Hazır kimseler yokken bir karın doyuralım
Şurada rahat rahat.

BİR BURJUVA, *oğlu ile gelerek.*
Oğlum, burda duralım!

İSKAMBİL OYNAYANLARDAN BİRİ
Üç as!

BİR ADAM, *mantosunun altından bir şişe çıkarıp yere oturur.*
İnsan Burgonya Oteline geldi mi,

(İçer.)

Burgonya şarabından çeker!

BURJUVA, *oğluna.*
Sokulma emi?
Batakhane burası.

(Bastonuyle sarhoşu göstererek.)

Sarhoşlar!

(İskambil oynayanların arasında.)

Kumarbazlar!

(Süvarilerden biri, geri çekilirken, kendisine çarpar.)

Heriflerler tam eşkıya bozuntusu!

MUHAFIZ, *burjuvanın arkasında, kızı boyuna mıncıklamaktadır.*
Bakmazlar,
Bir öpücük!

BURJUVA, *hemen oğlunu oradan uzaklaştırarak.*
Allahım, demek böyle bir yerde
Rotrou'yu oynadılar!

OĞLU
Evet, geçen sefer de
Corneille'den oynadılar!

PAJLAR, *el ele vermiş, zıplayarak, şarkı söyleyerek içeriye girerler.*
Tra la la la la la ler!

KAPICI, *ciddî bir tavırla pajlara.*
Sakın ha yaramazlık etmeyin küçük beyler;
Uslu uslu oturun!

BİRİNCİ PAJ, *haysiyetine dokunulmuş gibi.*
Bizi ne zannettiniz?

(Kapıcı arkasını döner dönmez, hemen ötekine.)

Kuzum, sicimin var mı?

İKİNCİ PAJ
Hem ucunda tertemiz
Zokası da var.

BİRİNCİ PAJ
Gelin, peruka avlayalım
Yukardan!

BİR YANKESİCİ, *etrafına topladığı suratı bozuk birkaç kişiye.*
Bakın! Sen de dinle koca aptalım!
Yeni başlıyorsunuz mademki hırsızlığa,
Size bir ders...

İKİNCİ PAJ, *üst kattaki localara çıkmış bulunan arkadaşlarına.*
Bakmayın kıyafete kılığa,
Yapıştırın nohudu!
(Bir paj, yukardan rasgele nohut atar.)

GENÇ, *babasına.*
Ne oynayacak bugün?

BURJUVA
Clorise, yazan Mösyö Balthazar Baro.

YANKESİCİ, *avanesine.*
Dürtün,
Sonra dantelasını kesiverin.

BİR SEYİRCİ, *arkadaşına yüksekçe bir yeri göstererek.*
Ordaydım
Cid'in ilk akşamında.

YANKESİCİ, *eliyle araklama işareti yaparak.*
Saat, kese... hep saydım!

BURJUVA, *oğluna yaklaşarak.*
En meşhur aktörleri göreceksin bu gece.

YANKESİCİ, *eliyle kesik kesik çeker gibi yaparak.*
İşte böyle yapmalı iş mendile gelince.

BURJUVA
Meselâ, Montfleury...

BİRİ, *geriden bağırır.*
Avizeleri yakın!

BURJUVA
Zodelet, la Beaupré, l'Epy, Bellerose!

BİR PAJ, *parterde, satıcı kıza.*
Güzele bakın!

SATICI KIZ, *büfenin arkasından.*
Portakal var, süt, şerbet, ekşi elma şarabı!

(Kapıda bir gürültü.)

CIRLAK BİR SES
Yol verin kaltabanlar!

UŞAK, *hayretle.*
Markiler, yuttuk hapı!

ÖTEKİ UŞAK
Merak etme kalmazlar burada uzun zaman.

(Bir alay genç marki girer.)

BİR MARKİ, *salonun yarı yarıya boş olduğunu görerek.*
Nedir bu! Hiç kimsenin ayağına basmadan,
Hiç kimseyi tedirgin etmeden girmek sanki!
Ayıp bize vallahi!

(Kendilerinden önce içeriye girmiş olan diğer asilzâdeleri görünce, yanındakilere.)

Dostlar da burda, Marki!

(Sarılıp koklaşmalar.)

CUIGY
Ne avizeler yanmış, ne de mumlardan bir iz,
Biz, sadık müşteriler, böyle erken geliriz.

MARKİ
Susun, zaten bu akşam içim pek sıkılıyor.

DİĞER BİR MARKİ
Üzülme Markiciğim, ışıklar yakılıyor.

(Ahali, yakılmakta olan avizelerin etrafına öbek öbek toplanır. Bazıları galeriye çıkıp yerlerine otururlar. "Lignière, Christian de Neuvillette'in kolunda, içeriye girer. Üstü başı biraz hırpanidir, ama kendisinde kibar bir ayyaş hali vardır. Zarif, fakat modası geçmiş elbisesiyle Christian, düşüncelidir, localara bakınır durur.)

İkinci Sahne

ÖNCEKİLER, CHRISTIAN, LIGNIÈRE, *sonra* RAGUENEAU *ve* LE BRET

CUIGY
Lignière!

BRISAILLE, *gülerek.*
Daha olmamış!

LIGNIÈRE, *Christian'a yavaşça.*
Tanıştırayım sizi.

(Christian işaretle peki der.)

Baron de Neuvillette!

(Selâmlaşma. Halk yakılıp yerine çekilen ilk avizeyi alkışlar.)

CUIGY, *Christian'a bakarak Brisaille'a.*
Güzel adam!

(Bunu işiten birinci Marki istihfafla omuz kaldırır.)

LIGNIÈRE, *Christian'a dönerek.*
Efendimizi
Mösyö de Cuigy ile, Mösyö de Brisaille'la
Tanıştırmak şerefi...

CHRISTIAN, *eğilerek.*
Müşerref oldum.

BİRİNCİ MARKİ, *ikinciye.*
Âlâ!

Oldukça yakışıklı, fakat kıyafetini
Modaya uydurmamış!

LIGNIÈRE, *Cuigy'ye.*
Touraine'den henüz yeni
Teşrif ettiler.

CHRISTIAN
Evet, doğrusu yirmi gündür
Paris'te pek sıkıldım. Yarın, Allaha şükür,
Muhafız kıtasına giriyorum, Cadet'ler
Bölüğüne.

BİRİNCİ MARKİ, *localara girenlere bakarak.*
Bakınız! Madam Aubry! Ne dilber
Değil mi?

SATICI KIZ
Süt, portakal!

(Kemanlar akort edilir.)

CUIGY, *Christian'a mütemadiyen dolan salonu göstererek.*
Kalabalık!...

CHRISTIAN
Hakkınız
Var.

BİRİNCİ MARKİ
Zürefa hep burda!

(Localarına giren gayet süslü kadınların birer birer adını söylerler, selâm verirler; kadınlar da tebessümle mukabele eder.)

İKİNCİ MARKİ
Ah, meselâ bakınız!
Madame de Guéméné.

CUIGY
Ve Madam de Bois-Dauphin

BİRİNCİ MARKİ
Seviştiğimiz günler!

BRISAILLE
De Chavigny!

LIGNIÈRE
Bakınız, Mösyö de Corneille bile
Rouen'dan kalkıp gelmiş buraya.

GENÇ, *babasına.*
Baba, söyle
Akademi'den kimse var mı?

BURJUVA
Birçoğu burda.
İnsan edebiyatta bir lâyemut olur da,
Nasıl gelmez böyle bir edebî ziyafete?

BİRİNCİ MARKİ
Bakınız Barthénoïde, Cassandance, Félixérie,
Bizim Presiyözler hepsi koşmuş davete.
Urimédonte...

İKİNCİ MARKİ, *vecd içinde.*
Allahım, ne güzel isimleri!
Hepsini de bilirsin!

BİRİNCİ MARKİ
Evet, bilirim, Marki!

LIGNIÈRE, *Christian'ı bir köşeye çekerek.*
Azizim, ben buraya, buna emin olun ki,
Hatırınız için geldim. Tiyatro benim neme?
Mademki yok, döneyim bari çilehaneme.

CHRISTIAN, *yalvararak.*
Kalın ne olur, benden esirgemeyin bunu;
Gelince söylersiniz bana kim olduğunu.

BAŞKEMANCI, *yayı ile nota rahlesine vurarak.*
Haydi, hazır mısınız?

(Yayını kaldırır.)

SATICI KIZ
Limonata, pasta var!

(Kemanlar çalmaya başlar.)

CHRISTIAN, *localardaki presiyözlere bakarak.*
Hercaimeşrep midir acaba bunlar kadar?
Zarafet düşkünü mü? Bense zarif değilim,
Korkuyorum, benzemez onlarınkine dilim.
Utangaç bir askerim, sakin ve tekellüfsüz.
— Her akşam buradadır, fakat loca boş henüz.

LIGNIÈRE, *gider gibi yaparak.*
Gideyim artık.

CHRISTIAN, *koyvermek istemez.*
Kalın biraz daha, ne olur?

LIGNIÈRE
İmkânı yok, kalamam! İnsan burda boğulur.
Hem D'Assoucy bekliyor meyhanede.

SATICI KIZ, *bir tepsi ile önünden geçerek.*
Şerbetler.

LIGNIÈRE, *suratını ekşitir.*
Allah korusun!

SATICI KIZ
Süt var!

LIGNIÈRE
Bu ötekinden beter!

SATICI KIZ
Likör?

LIGNIÈRE
Ha! Dur bakayım!

(Christian'a.)

Darılırsınız diye,
Korkumdan kalıyorum daha birkaç saniye.

(Kıza.)

Ver bakalım bir kadeh!

(Büfenin karşısına geçer, kız kadehi doldurur.)

BİR SES, *kapıdan kısa boylu, tıknaz, güler yüzlü bir adam girince.*
Hey Ragueneau!

LIGNIÈRE, *Christian'a.*
Ta kendisi,
Meşhur kebapçı Ragueneau. Herkesin efendisi,
Şair ve aktörlerin bütün aceze soyu
Sayesinde geçinir.

RAGUENEAU, *bayramlık elbisesini giymiş, hızlı hızlı Lignière'e yaklaşır.*
Mösyö de Cyrano'yu
Gördünüz mü?

LIGNIÈRE, *Ragueneau'yu takdim ederek.*
Üstattır.

RAGUENEAU, *mahcup.*
Aman Lignière, kerem et!

LIGNIÈRE
Üstattır, ama biraz mahcuptur velinimet!

RAGUENEAU
Eh, bazen arkadaşlar bizde yer.

LIGNIÈRE
Veresiye!
Kendisi de şairdir.

RAGUENEAU
Evet, şairiz diye
Adımız çıkmış.

LIGNIÈRE
Doğru. Çılgınca sever şiiri.

RAGUENEAU
Evet, küçücük bir *ode* için...

LIGNIÈRE
Hemen bir iri
Elmalı pasta verir.

RAGUENEAU
Mübalağa!

LIGNIÈRE
Ne demek?
Geçen gün bir kıtaya ne verdiniz?

RAGUENEAU
Bir çörek,
Küçük bir çörek.

LIGNIÈRE, *pür-ciddiyet.*
Ama sütlüydü. Tiyatroyu
Sever misiniz?

RAGUENEAU
Canım gibi!

LIGNIÈRE
Yalnız bir huyu
Vardır: Bilete para yerine pasta verir.
Aramızda meselâ, bugünkü masraf nedir?
Kaç pastaya patladı?

RAGUENEAU
Yirmi kremalıya!

(Etrafına bakınır.)

Mösyö de Cyrano yok, pek acayip!

LIGNIÈRE
Olur ya!
Nesi acayip!

RAGUENEAU
Çünkü Montfleury oynuyor!

LIGNIÈRE
Evet, o fıçı herif! Hakikaten bu pek zor

Onu Phédon rolünde görmek bu akşam! Fakat
Bundan Cyrano'ya ne?

RAGUENEAU
Berbat, azizim berbat!
Cyrano kızdı. Demek bilmiyorsunuz bunu,
Bir ay müddetle ona yasak etti oyunu.

LIGNIÈRE, *dördüncü kadehini de yuvarlayarak.*
Peki!

RAGUENEAU
Pekisi var mı? Herif çıkacak şimdi.
Sahneye.

CUIGY, *yaklaşarak.*
Sonra?

RAGUENEAU
Ben de bunun için geldimdi
Zaten.

BİRİNCİ MARKİ
Bu Cyrano da kimdir?

CUIGY
Kılıçta usta
Bir adam!

BİRİNCİ MARKİ
Asil midir?

CUIGY
Oldukça... Bu hususta

(Salonda birini arar gibi dolaşan bir asilzâdeyi göstererek.)

Dostu Le Bret, elbette herkesten iyi bilir.

(Seslenir.)

Hey Le Bret!

(Le Bret yaklaşır.)

Bergerac mı? Aradığınız, kimdir?

LE BRET
Evet, o, ama merak içindeyim.

CUIGY
Herkese
Pek benzemez değil mi?

LE BRET, *candan*.
Doğrudur, ama kimse
Bilmez kadrini; eşi yeryüzünde bulunmaz.

RAGUENEAU
Şair!

CUIGY
Silahşör!

BRISAILLE
Fizik bilir!

LE BRET
Musikişinas!

LIGNIÈRE
Hele o kıyafeti!

RAGUENEAU
Doğru, o kılık hele,
Mösyö Philippe de Champaigne gibi bir ressam bile
Âciz kalır resmini yapmaktan. O ne tuhaf,
Zarif, harikulâde, atak, fakat kalbi saf
Bir insandır. Rahmetli Jacques Callot sağ olsaydı
Ancak o, böyleleri resmetmekte ustaydı.
Uzun tüylü bir şapka, beş kırmalı bir yelek,
Bir de manto, öyle ki, kılıçla kalkan etek
Tıpkı horoz kuyruğu gibi azametlidir.
Gaskonya, bilirsiniz, hayli bereketlidir.
Mağrur ve tafrafuruş insan yetiştirmede;
Fakat bizimki geçer hepsini bir hamlede.
Sonra burnu! Yarabbi! O ne muazzam burun!
İnsan görünce onu mutlaka der ki: "Durun,

Takmadır bu, çıkarır, hele sabredin biraz!"
Herkesin canı çıkar, fakat o burun çıkmaz.

LE BRET, *başını sallayarak.*
Ne canlara kıymıştır o burun soytarısı!

RAGUENEAU, *mağrurane.*
Kılıç kılıç değil Zülfikârın yarısı!

BİRİNCİ MARKİ, *omuz silkerek.*
Eminim, gelmeyecek!

RAGUENEAU
Ya öyle mi? Nesine
Bahse girişirsiniz? Tavuk çevirmesine,
Meselâ?

MARKİ, *gülerek.*
Öyle olsun.

(Salondan takdirkâr sedalar yükselir. Roxane locasında görünür. Kendisi önde, dadısı ise geride oturur. Satıcı kıza para vermekte olan Christian onları görmez.)

İKİNCİ MARKİ, *heyecan içinde.*
Allahım, bu ne dilber!

BİRİNCİ MARKİ
Bir şeftali, bir çilek gülümsüyor beraber!

İKİNCİ MARKİ
Sanki taze bir hava esiyor eteğinden;
İnsan nezle olacak, nerdeyse yüreğinden.

CHRISTIAN, *başını kaldırınca Roxane'ı görür ve hızla Lignière'i kolundan yakalayarak.*
İşte o!

LIGNIÈRE
Ya, o muydu?

CHRISTIAN
Söyle, kalbim duracak,
Kimdir?

LIGNIÈRE, *kadehini yudum yudum içerek.*
Magdelaine Robin. Ve herkes onu ancak,
Roxane adıyle bilir. İnce ve zarif bir kız.

CHRISTIAN
Heyhat!

LIGNIÈRE
Hiç kimsesi yok, hayatta yapayalnız.
Az önce adı geçen Cyrano'nun kuzini.

(Bu esnada gayet zarif giyinmiş, omuzundan beline doğru mavi bir kordon sarkan bir asilzâde, locaya girer ve ayakta Roxane'la bir an görüşür.)

CHRISTIAN, *ürpermeler içinde.*
Ya bu adam?

LIGNIÈRE, *sarhoş olmaya başlamış, göz kırparak.*
Comte de Guiche, kıza tutkun bir denî;
Armand de Richelieu'nün yeğenidir karısı.
Vicomte Valvert adında bir koca soytarısı
Bulmuş, zavallı kızı zorluyor biteviye.
Kız buna razı değil, ama nüfuzlu diye,
Kimse ses çıkarmıyor bu çirkin manevraya.
Yalnız ben cüret ettim kendisiyle alaya;
Tuttum bir şarkı yazdım. Hele sonu pek müthiş!

(Sallanarak kalkar, kadehini kaldırır, neredeyse şarkıyı söyleyecektir.)

CHRISTIAN
Hayır, ben gidiyorum.

LIGNIÈRE
Nereye böyle gidiş?

CHRISTIAN
De Valvert'in evine!

LIGNIÈRE
Aman, yapmayın sakın:
Herif pek azılıdır.

(Göz ucuyle Roxane'ı işaret ederek.)

Sonra, buraya bakın.

CHRISTIAN
Hakkın var!

(Dalgın ve perişan dururken yankesiciler, bu halini görür görmez yanına yaklaşırlar.)

LIGNIÈRE
Asıl bana yol göründü, gitmeli.
Meyhanelerde bekler beni bir sürü deli.

(Yalpa vura vura gider.)

LE BRET, *salonu devrettikten sonra, Ragueneau'ya yaklaşır ve memnun bir tavırla.*
Çok şükür Cyrano yok!

RAGUENEAU, *müteredditi.*
Bilmem yok mu haberi?

LE BRET
İnşallah görmemiştir bu akşam afişleri!

(Halk, "başlayın, başlayın!" diye bağırır.)

Üçüncü Sahne

LIGNIÈRE *müstesna,* ÖNCEKİLER, DE GUICHE, VALVERT, *sonra* MONTFLEURY

BİR MARKİ, *Roxane'ın locasından çıkıp etrafında, Vicomte de Valvert de dahil, bir sürü dalkavuk asilzâde bulunduğu halde, partere gelen De Guiche'i arkadaşına göstererek.*

De Guiche ve maiyeti!

BİR DİĞERİ
Adam! Gaskonun biri!

BİRİNCİ MARKİ
Gaskon ama, kurnazlık herifin aklı, fikri.
Gidip selâmlamalı!

(De Guiche'e yanaşırlar.)

İKİNCİ MARKİ
Kurdeleniz ne güzel!
Acaba manası ne? *Sensin cihana bedel,*
Sevgilim, öp beni mi?

DE GUICHE
Hayır, *solgun İspanya*
Rengi!

BİRİNCİ MARKİ
Doğru, yakında görecek bütün dünya,
Sayenizde onların sararıp solduğunu
Flandres toprağında!

DE GUICHE
İyi buldunuz bunu!
Sahneye çıkıyorum, siz de gelin benimle.

(Arkasında bütün markiler ve asilzâdeler, sahneye doğru yürür ve bir an geriye dönerek.)

Gel, Valvert!

CHRISTIAN, *Valvert ismini duyar duymaz ürperir.*
Demek buymuş! Artık geçirdim ele;
Kolay kolay bırakmam, hazır fırsat da varken...

(Eldivenini çıkarmak üzere elini cebine götürünce bir yankesicinin elini yakalar.)

Bu ne!

YANKESİCİ
Aman, efendim!

CHRISTIAN, *herifin elini bırakmayarak.*
Ben eldiven ararken...

YANKESİCİ, *tatsız bir tebessümle.*
Cepten yalnız el çıktı.

(Sesinin tonunu değiştirir, pesten ve hızlı hızlı.)

Bırakın, bir sırrım var.

CHRISTIAN, *herifin elini bırakmayarak.*
Neymiş o sır?

YANKESİCİ
Lignière'i bu akşam vuracaklar!

CHRISTIAN, *herifin elini yine bırakmaz.*
Ne dedin?

YANKESİCİ
Bir kodaman duymuş hicviyesini;
Şimdi yolda yüz kişi bekliyor kendisini.
Hatta ben de dahilim!

CHRISTIAN
Peki, kim bu kodaman?

YANKESİCİ
Bak, onu söyleyemem!

CHRISTIAN
Tam yüz kişi ha? Aman,
Nerde pusu kurdular?

YANKESİCİ
Tam yolunun üstünde
Nesle kapısında... Ama siz onu bir görün de...

CHRISTIAN, *herifin elini bırakır.*
Peki, nerde bulayım?

YANKESİCİ
Meyhanelere bakın.
Çıkmışsa, her birine bir tezkere bırakın.

CHRISTIAN

Doğru, hemen gitmeli! Bir adama yüz adam!
Vay alçaklar! Lignière'i kurtarmalı bu akşam.

(Roxane'a aşkla ve De Valvert'e gazapla baktıktan sonra, koşa koşa çıkar. De Guiche, Vicomte ve diğer asilzâdeler, sahnedeki sıralara oturmak üzere perdeden içeriye dalarlar. Parter tamamen dolmuştur, galeride ve localarda bir tek boş yer kalmamıştır. Seyirciler "Başlayın! Başlayın!" diye bağırır.)

BİR BURJUVA, *galerideki bir pajın oltasıyle perukası havalanınca.*
Eyvah, perukam gitti.

SESLER

Kafa dazlakmış meğer!
Yaşayın be çocuklar!

BURJUVA, *hiddet içinde, yukarıya yumruk sallayarak.*
Çapkın! Haydi çabuk ver
Perukamı!

(Şiddetli başlayan haykırışmalar ve gülüşmeler tedricen hafifler ve kesilir.)

LE BRET, *hayretle.*
Ansızın neden böyle sustular.

BİR SEYİRCİ, *Le Bret'ye yavaşça.*
Bakınız, şu kafesli locada birisi var!

DİĞER BİR SEYİRCİ
Kardinal hazretleri!

YAPIŞKAN
Kardinal hazretleri!

BİR PAJ, *teessüfle.*
Artık uslu durmalı!

(Sahnede yere vurulur; herkes hareketsiz bekler.)

BİR MARKİ, *perdenin ardından.*
Neden deminden beri
Şu mum düzeltilmedi?

DİĞER BİR MARKİ, *başını perde arasından çıkararak.*
Bir iskemle!

(Başlar üzerinden elden ele bir iskemle geçer; Marki iskemleyi alır ve localara birkaç buse gönderdikten sonra, perdenin arkasına çekilir.)

BİR SEYİRCİ
Susalım!

(Üç kere vurulur ve perde açılır. Sahne: İki yandaki sıralara markiler, küstah bir eda ile yan gelip oturmuşlardır. Dipteki dekor, bir kır manzarası. Dört küçük billur avize sahneyi aydınlatır. Hafif keman sesleri.)

LE BRET, *Ragueneau'ya yavaşça.*
Montfleury oynuyor ha!

RAGUENEAU, *yavaşça.*
Hem de bakın ne çalım!

LE BRET
Cyrano ortada yok!

RAGUENEAU
Bahsi kaybettim gitti.

LE BRET
Doğrusu gelmemekle bence isabet etti!

(Gayda sesi. Montfleury, abullabut, pastorallerdeki çoban kıyafetinde, güllü şapkasını yana eğmiş, elinde kurdeleli bir gayda, çala çala sahneye gelir. Parterdeki seyirciler, "Yaşa Montfleury! Bravo Montfleury!" diye alkışlarlar.)

MONTFLEURY, *halkı selamladıktan sonra, Phédon rolünü oynayarak.*
"Mesut ona derler ki, saraylardan uzakta,
Uzlette, tabiatla beraber yaşamakta,
Lezzetle geçer ömrünün eyyamı baharı..."

BİR SES, *perdeden.*
Sana bir ay oyun yok demedim mi, soytarı!

(Şaşkınlık. Herkes başını çevirir. Mırıltılar.)

MUHTELİF SESLER
Bu kim?

Ne var?
Ne olmuş?

LE BRET, *büyük bir yeis içinde.*
Cyrano!

SES
Abuk sabuk
Söylenme, başsoytarı. Defol sahneden, çabuk!

(Bütün seyircilerde hoşnutsuzluk.)

MONTFLEURY
Fakat...

SES
Aklına kafa tutmak gelmesin sakın!

SESLER, *localardan ve parterden.*
Sus!
Yeter!
Montfleury, siz oyununuza bakın!

MONTFLEURY, *mecalsiz bir sesle.*
Mesut ona derler ki...

SES, *daha tehditkâr.*
Gel de koca madrabaz,
Sırtınla bastonumu tanıştırayım biraz!

(Başların arasından bir bastonun havaya kalktığı görülür.)

MONTFLEURY, *mecalsiz bir sesle.*
Mesut ona der...

(Baston harekete gelir.)

SES
Defol!

(Halkta hoşnutsuzluk.)

MONTFLEURY
Mesut ona derler ki,
Saraylardan uzakta...

CYRANO, *bir iskemle üstünde, kollarını kavuşturmuş, şapkası çarpılmış, bıyıkları dimdik, korkunç bir burunla peyda olur.*
Ya, demek öyle! Peki!

Dördüncü Sahne

ÖNCEKİLER, CYRANO, *sonra* BELLEROSE, JODELET

MONTFLEURY, *markilere.*
Markiler, imdadıma yetişin!

BİR MARKİ, *mühmel bir eda ile.*
Devam edin!

CYRANO
Oynarsan bilmiş ol ki bir çuval dayak yedin!

MARKİ
Kâfi!

CYRANO
Uslu otursun muhterem Markilerim,
Yoksa sopamı bütün kurdeleyle süslerim!

BÜTÜN MARKİLER, *ayağa kalkarak.*
Bu fazla!.. Montfleury...

CYRANO
Defolsun Montfleury!
Yoksa huzurunuzda bir kemikle bir deri
Kalacak bu zavallı!

HALKTAN BİRİ
Peki, ama, ne diye...

CYRANO, *elini kolunu sıvar gibi yaparak.*
Hâlâ orda mı? Peki... Geliyorum sahneye;
Bir dilim keseyim şu İtalyan sucuğundan!

MONTFLEURY, *haysiyetine dokunulmuş gibi.*
Şahsım değil, Thalia'dır hakarete uğrayan!

CYRANO, *gayet terbiyeli.*
Eminim ki bu Thalia bilmez efendimizi.
Tanımak şerefine nail olsaydı sizi,
Hiddetinden semaya açıp iki avcunu,
Mutlaka başınıza atardı pabucunu!

PARTERDEKİ SEYİRCİLER
Başlayın, Montfleury!
Haydi be Montfleury!

CYRANO, *etrafında bağırıp çağıranlara.*
Merhamet, kılıcıma merhamet edin bari.
Çeliğini kusacak kınım, böyle giderse.

(Etrafındaki halka genişler.)

CYRANO, *Montfleury'ye.*
Defol sahneden!

(Halk yine homurdanarak yaklaşır; Cyrano birdenbire geri dönerek.)

Açık söylesin kim ne derse!

(Yeniden gerileme.)

BİR SES, *dipten.*
Cyrano müstebidi
Hiddet etti birine,
Oynanmayacak dedi,
Oynayacaklar yine!

(Bütün seyirciler, tempo ile: "La Clorise, La Clorise!")

CYRANO
Bu şarkıyı bir daha duyarsam hepinizi
Islatırım!

BİR BURJUVA
Hey kuzum, ne zannettiniz bizi?

CYRANO
Mösyö, uzatır mısın yüzünü şamarıma?

BİR KADIN, *locasından.*
Çok ayıp şey!

BİR ASİLZÂDE
Rezalet!

BİR BURJUVA
Dokunuyor arıma!

BİR PAJ
Asıl şimdi başladı eğlence!
(Seyirciler yine gürültüye başlar.)

CYRANO
Size susun
Diyorum!
(Türlü hayvan taklitleri: Ai ai, me me, hav hav, miyav miyav, kukuriku!)

CYRANO
Susun, yoksa isteyenler buyursun!
Haydi vakit geçmeden yazdırın isminizi.
Haydi genç kahramanlar, haydi göreyim sizi.
Numara veriyorum, sırayla girilecek.
Herkesin hakkı mahfuz. Artık anlaştık demek!
Kiminle başlıyoruz, efendim? Sizinle mi?
Hayır ha! Sizinle mi? Siz de hayır, öyle mi?
Emin olun daveti ilk kabul eden şahsa,
Muhteşem bir cenaze alayı var bilhassa.
Parmağını kaldırsın bu şerefin talibi!
(Sessizlik.)

Kılıcımı çırçıplak görmek ayıpmış gibi
Herkeste bir utanma! Peki, demek yok kimse!

O halde devam...

(Sıkıntıdan terleyen Montfleury'nin bulunduğu sahneye dönerek.)

Benim istediğim şey ise
Gayet basit. Niyetim sahneyi tedavidir.

Ameliyat lâzımsa,

(Elini kılıcına götürür.)

Neşterim var, kavidir.

MONTFLEURY
Ben!...

CYRANO, *iskemleden iner ve etrafında peyda olan dairenin ortasına kurularak oturur ve Montfleury'ye.*
Asıl ben üç defa el çırpacağım şimdi.
Üçüncüde yoksunuz!

(Halkta neşeli bir intizar.)

CYRANO, *el çırparak.*
Bir!

BİR MARKİ, *Montfleury'ye.*
Size ne dedimdi?
Aldırmayın!

SESLER
Kalacak!
Kalmayacak!

MONTFLEURY
Acaba
Gitsem mi?

CYRANO, *el çırpar.*
İki!

MONTFLEURY
Gitsem iyi olacak!

CYRANO
Caba
Filan yok, üç!

(Montfleury birdenbire kaybolur. Seyircilerden ıslıklar, kahkahalar, yuhalar.)

BİR SES
Gelsene, korkak!

(Yuhalar.)

CYRANO, *gayet memnun, iskemleye yaslanır ve bacak bacak üstüne atar.*
Hele bir gelsin!

BİR BURJUVA
Kumpanyadan hiç kimse yok mu?

(Bellerose ilerleyerek selâm verir.)

SESLER, *localardan.*
Çığlığı kesin!
İşte Bellerose!

BELLEROSE, *gayet kibar bir tavırla.*
Muhterem hüzzar...

SEYİRCİLER, *parterden.*
Hayır!
Gitsin o!
Jodelet gelmeli!

JODELET, *gelir ve hımhım bir sesle.*
Sayın avanaklar...

HALK, *memnun.*
Bravo!
Yaşa! Varol!

JODELET
Eyvallah! İşte o göbeğine
Pek hayran olduğunuz şişko oyuncu yine...

SESLER
Bırakın şunu, canım!
Herif korkağın biri!

JODELET
Birdenbire sıkıştı!

BİR SES
Söyleyin gelsin geri!

BAZILARI
Gelsin!

BAZILARI
Gelmesin!

BİR GENÇ, *Cyrano'ya.*
Fakat bu nefrete sebep ne?

CYRANO, *iskemlesinden, gayet kibar.*
Sebebi mi? Bir değil, azizim, iki tane.
Önce Montfleury zavallının biridir;
Ağzını bir açtı mı, havlıyor zannedilir.
Mısraları bir çiçek gibi serpeceğine,
Hamal gibi doldurur cebine, eteğine.
İkinci sebep, bana, şahsıma ait bir sır.

İHTİYAR BURJUVA, *Cyrano'nun arkasından.*
Bizi mahrum etmeye nasıl hakkınız vardır...

CYRNO, *iskemlesini Burjuvaya çevirir ve gayet hürmetkârane.*
İhtiyar katır! Piyes on para etmez zaten,
Beyhude üzülme.

PRESİYÖZLER, *localardan.*
Oh maşer!
Niçin!
Ah, neden
Bizim sevgili Baro!

CYRANO, *iskemlesini localara çevirir ve gayet nazikâne.*
Güzel hanımlar! Bize
Birer hulya sakisi olun ve şi'rimize
İlham verin... ve susun! Kabul bu kadarını!..

BELLEROSE
Nasıl ödeyeceğiz bilet paralarını?

CYRANO, *iskemlesini sahneye çevirerek.*
Aferin Bellerose sana, doğru söyledin bunu,
Yırtılırsa yamarım Thespis'nin mantosunu.

(Yerinden kalkar ve sahneye bir kese atar.)

Al şunu da sus!

(Halkta memnuniyet.)

JODELET
Oh! Hep böyle bir kese atın,
Her akşam teşrif edip tiyatroyu kapatın!

(Halk yuhalar.)

Zarar yok, hepimizi yuhalasınlar sonra!

BELLEROSE
Paydos!

JODELET
Tamamdır. Düşün bakalım sokaklara!

(Cyrano, memnun, halkın çıkmaya hazırlanmasına bakar. Fakat herkes, ortada olup bitenleri görmek için tekrar dönüp gelir. Ayağa kalkmış ve mantolarını giymiş olan kadınlar kulak verirler ve yeniden yerlerine otururlar.)

LE BRET, *Cyrano'ya.*
Cinnet!

BİR YAPIŞKAN, *Cyrano'ya yaklaşarak.*
Kötü olacak bence bu işin sonu!
Bilirim, Duc de Candale himaye eder onu.
Sizin kimseniz var mı?

CYRANO
Hayır!

YAPIŞKAN
Yok mu?

CYRANO
Yok, nerde!

YAPIŞKAN
Örneğin sizi seven büyük bir asilzâde?

CYRANO, *usanmış.*
Yok dedik ya! Hayır yok. Kaç defa tekrarlayım!
Hâmim, arkam filan yok,

(Kılıcını göstererek.)

İşte yegâne dayım!

YAPIŞKAN
Demek şehirden çıkıp gideceksiniz!

CYRANO
Belki!

YAPIŞKAN
Duc de Candale'in kolu o kadar uzundur ki...

CYRANO
Benimki de uzanır,

(Kılıcını göstererek.)

Şunu bir ekleyince.

YAPIŞKAN
Sizce kabil midir ki...

CYRANO
Evet, kabildir bence.

YAPIŞKAN
Ama...

CYRANO
Çek arabanı, haydi!

YAPIŞKAN
Fakat...

CYRANO
Dur hele.
Sen neden gözlerini burnuma diktin böyle?

YAPIŞKAN, *afallayarak.*
Ben mi?

CYRANO, *üzerine yürüyerek.*
Burnumun nesi var?

YAPIŞKAN, *gerileyerek.*
Hâşa efendimiz!

CYRANO
Burnumu bir sallanır hortum mu zannettiniz?

YAPIŞKAN, *gerileyerek.*
Hâşa...

CYRANO
Burun değil de bir çaylak gagası mı?

YAPIŞKAN
Ah... kerem edin...

CYRANO
Yoksa ucu fazla yassı mı?

YAPIŞKAN
Merhamet!

CYRANO
Sinekler mi oynuyor üzerinde?
Tuhaf olan neresi?

YAPIŞKAN
Aman...

CYRANO
Yoksa yerinde
Değil mi?

YAPIŞKAN
Emin olun, bakmadım bile ona.

CYRANO
O halde ne maksatla bakmadınız?

YAPIŞKAN
Vah bana!

CYRANO
Size iğrenç mi geldi?

YAPIŞKAN
Eyvah!..

CYRANO
Yoksa biçimi
Edebe aykırı mı?

YAPIŞKAN
Hâşa!

CYRANO
Sorarım, kimi
Aldatırsınız böyle? Ah... bozuluyorsunuz!
Onu haddinden fazla büyük buluyorsunuz!

YAPIŞKAN
Bilakis, minimini, minicik, ufacıcık!

CYRANO
Ne! Neler diyorsunuz? Herif mutlaka kaçık...
Benim burnum mu küçük?

YAPIŞKAN
Allahım!

CYRANO
Muazzamdır,
Öyle eksik değildir, ihtişamıyle tamdır.
Yassı burunlu aptal, küt burunlu budala!
Ben iftihar ederim böyle bir fazlalıkla.
Çünkü büyücek burun sevimli, iyi nazik,
Meselâ benim gibi, gönlü açık, başı dik
Bir insanda bulunur, yoksa sizlerde değil.

Bunu iyice öğren, sonra karşımdan çekil.
Meselâ şu tokatım,

(Tokat atar.)

Ne bulur ki bu yüzde?
Bu yokuşu olmayan, bu eğri büğrü düzde,
Hangi arıza karşı gelir bu meramına,
İnat, gurur, haysiyet, hatta burun namına?

(Omuzlarından tutarak çevirir ve tekmeyi yapıştırır.)

Nitekim şu zavallı tekmem de gitti boşa!

YAPIŞKAN, *kaçarak.*
Ah!.. İmdat! Muhafızlar!

CYRANO
Halka zulüm mü? Hâşa!
Yalnız bir tavsiyem var muhterem ahaliye:
Meselâ içinizden "asilzâdeyim!" diye,
Biri böbürlenerek burnuma söz atarsa,
O zaman iş değişir. Kibarlar için yasa
Çizme değil kılıçtır.

DE GUICHE, *markilerle birlikte sahneden inerek.*
Can sıkmaya başladı!

VICOMTE DE VALVERT, *omuz silkerek.*
Bah, farfaranın biri!

DE GUICHE
Evlerir, kabak tadı!
Haddini bildirecek kimse yok mu?

DE VALVERT
Ne demek!
Durun şimdi.

(Kendisini süzen Cyrano'ya yaklaşır ve azametli bir tavırla karşısına dikilir.)

Burnunuz ne kocaman!..

CYRANO, *pür ciddiyet.*
Evet... Pek
Kocaman!.. Hepsi bu mu?

DE VALVERT
Daha?..

CYRANO
Bu kadarı az
Delikanlı! Halbuki neler, neler
Söylenecek! Asıl iş edada. Meselâ bak,
Hoyratça: "Burnum, böyle olsaydı, mösyö, mutlak
Dibinden kestirirdim!" Dostça: "Yana yatmaz mı?
Senden önce davranıp kadehine batmaz mı?"
Tarifle: "Burun değil bir kere, coğrafyada
Böylesine dağ denir, dağ değil, yarımada!"
Mütecessis: "Acaba neye yarar bu alet?
Makas kutusu mudur, divit midir, izah et!"
Zarifâne: "Kuşları sevdiğiniz besbelli!
Yorulmasınlar diye yavrucaklar, temelli
Bir tünek kurmuşsunuz!" Pür neş'e: "Birader, şu
Koskocaman burunla tütün içince, komşu
Yangın var! demiyor mu?" Müdebbir: "Aman yavrum!
Bu ağırlıkla yere düşmenden korkuyorum!"
Müşfik: "Yaptırın ona küçücük bir şemsiye,
Yazın fazla güneşten rengi solmasın diye!"
Âlimane: "Görmüşüm Aristophane'da belki
Hippocampelephantocamélos adındaki
Hayvanın burnu gayet büyükmüş! Sen ne dersin?"
Nobran: "Zaten bilirim, sen misafir seversin;
Bu şapka asmak için ne mükemmel bir icat!"
Şairane: "Ey burun, bütün cihana inat,
Seni baştan aşağı nezle etmeye kaadir
Tek rüzgâr bulunamaz, karayel müstesnadır!"
Hazin: "Bir de kanarsa, Kızıldeniz! Ne belâ!"
Hayran: "Lavantacıya ne mükemmel tabelâ!"
Lirik: "Bu Tanrıların bindiği bir gemidir!"

Sâfiyane: "Abide ne günleri gezilir?"
Hürmetkârane: "Mösyö, kibarsınız muhakkak,
Yoksa imkânı var mı cumba sahibi olmak!"
Köylü: "Vış anam! Bu ne? Bilmem, guş mu, balıh mı?
Yoğusa bir tohuma gaçmış salatalıh mı?"
Sivri akıllı: "Bunu tombalaya koymalı!
Kim elinden kaçırmak ister böyle bir malı?
Ve hıçkıra hıçkıra, nihayet, Pyrame gibi:
"Bu ne felâket! Bu ne musibettir, yarabbi!
Böyle berbat edip de yüzünü sahibinin,
Şimdi de utancından kızarıyor, bak hain!
— Olsaydı biraz nükte, biraz malumatınız,
İşte karşıma geçip bunları sayardınız.
Fakat sizde nükteden eser yok zerre kadar,
Neyleyim Cenabıhak ihsan buyurmamışlar!
Zaten bir parça icat kudreti olsa bile,
Böyle seçkin, muhterem hüzzar önünde hele,
Bana bu şakaları yapamazdınız elbet.
Ağzınızdan çıkmaya daha olmadan kısmet
Bunlardan bir tekinin en ufak başlangıcı,
Karşınıza çıkardı Bergerac'ın kılıcı!
Ben bunları söylerim, oldukça belâgatle!
Başkasından dinlemem fakat tekini bile.

DE GUICHE, *afallayan Vicomte'u götürmek isteyerek.*
Bırakın şunu, Vicomte!

VICOMTE, *hiddetten boğulur gibi.*
Tavrı küstah, sözü tok,
Bir köy asilzâdesi, eldiveni bile yok!
Sırmasız, fiyongosuz, kurdelesiz bir herif!

CYRANO
Evet ama, çok şükür, maneviyatım zarif!
Hayır, bir züppe gibi takıp takıştıramam,
Elbisem gösterişsiz olunca süsüm tamam
Olur. Bilhassa ihmal etmediğim şey budur:
Yıkanmamış hakaret, paçavra olmuş gurur,

Uykudan vicdanımın gözleri çapak çapak,
Ve kirli endişeler ile sokağa çıkmak...
Yürürken, sırmadan çok pırıldar her tarafım:
Hürriyetim, gururum, şahane itikâfım,.
Göğsüme sıralarım, büküp bıyıklarımı,
Bir alay kordon değil, kahramanlıklarımı.
Çarpık, pörsük bir vücut değildir, bu her zaman
Bir korse giymiş gibi ruhumdur dimdik duran!
Her yerde bir erkekçe sayhadır her satırım,
Hakikati bir mahmuz gibi şakırdatırım.

VICOMTE
Fakat mösyö, ben...

CYRANO
Yoksa eldivenim ne çıkar!
Bir tanecik kalmıştı babamızdan yadigâr,
Yanımda bulunsaydı yine kullanacaktım;
Ne çare, birisinin suratında bıraktım!

VICOMTE
Hımbıl, bayağ, serseri, çulpa, küstah, avanak!

CYRANO, *şapkasını çıkarır ve Vicomte'la tanışıyormuş gibi selamlayarak.*
Bendeniz de Savinien Cyrano de Bergerac!

(Halkta gülüşmeler.)

VICOMTE, *hafakanlar içinde.*
Maskara!

CYRANO, *sanki bir yeri tutulmuş gibi.*
Aman!..

VICOMTE, *uzaklaşırken geri dönerek.*
Hâlâ söyleniyor?

CYRANO, *yüzünü ıstırapla buruşturarak.*
Bana sor!
Hainin illetidir, tembellik yaramıyor.
Yine tutuldu. Aman, aman!

VICOMTE
Yine ne var ki?

CYRANO
Ne olacak! Kılıcım karıncalandı!

VICOMTE, *kılıcını çekerek.*
Peki!

CYRANO
Alâ!.. Bir ders vereyim bari efendimize.

VICOMTE, *istihkarla.*
Şair!...

CYRANO
Evet şairim, hem o kadar ki, size,
Kılıç tokuştururken, bir balad sunacağım
İrticalen.

VICOMTE
Balad mı?

CYRANO
Önce dokunacağım
Balad meselesine...

(Ders verir gibi.)

Balad sekiz mısra'lık
Üç kıt'ayla bir sondan teşekkül eder.

VICOMTE
Alık!

CYRANO
Orasını pek bilmem, yalnız şu var muhakkak:
Düellomuz baladla birlikte başlayacak,
Son mısraa gelince bitecek bam telinde.

"Mösyö de Bergerac'ın Burgonya Oteli'nde
Hazele güruhundan biriyle cenk etmesi".

VICOMTE
Bu da ne oluyor?

CYRANO
Hiç! Baladın sernamesi!

SEYİRCİLER, *heyecan içinde.*
Yer açın!
Seyir çıktı!
Çekil şurdan be adam!

(Tablo: Markiler, zabitler, burjuvalar ve avam, karmakarışık, halka olurlar. Pajlar, daha iyi görmek için birbirinin omuzuna çıkar; localardaki bütün kadınlar ayaktadır. Sağda De Guiche'in maiyeti, solda Le Bret, Ragueneau, Cuigy, ilh..)

CYRANO, *bir an gözlerini kapayarak.*
Kafiye arıyorum, bekleyin! Oldu... Tamam!

(Sözleri jestler takip eder.)

Şapkamı bir yana atarım şöyle;
Sonra çıkarırım beni kıskavrak
Saran şu mantomu. Alırım ele
Bizim zülfikârı, kını atarak.
Gazâl gibi çevik, ay gibi parlak.
Sana ben şimdiden söyleyim peşin:
Artık ne mazeret, ne bir kaçamak;
Baladın sonunda bitiktir işin!

(Düello başlar.)

Hoşuma gitmedi bu muamele!
Nerenden şişleyim? Şu yusyuvarlak
Nişanın örttüğü yerden mi, söyle?
Yoksa kalbine mi biraz dokunsak?
Aman bu düğmeler birer çıngırak!
Dokundu galiba! Koptu kirişin!
Karnından olacak, bekle, muhakkak,
Baladın sonunda bitiktir işin!

Aman bir kafiye lâzım le ile!
Ne oldu? Vazgeçtin! Ne kadar korkak!

Bembeyaz kesildi suratın bile.
Hop! Yine atladın! Senden ne uzak
Kılıcı uzatıp adamı vurmak!
Dikkt et düşecek elinden şişin!
Artık sıra bende! Emin ol, mutlak
Baladın sonunda bitiktir işin!

İTHAF

Prens, tövbe etmek zamanı ancak.
Bir adım yaklaştım. Ve bu gidişin
Sonu...

(Atılarak.)

Hop! Al şunu! Ne demiştim, bak!

(Vicomte sendeler, Cyrano selamlar.)

Baladın sonunda bitiktir işin!

(Alkışlar. Localardan bravolar. Çiçekler ve mendiller atılır. Zabitler, etrafını alarak, Cyrano'yu tebrik ederler. Ragueneau sevincinden zıp zıp sıçrar. Le Bret memnun, fakat endişelidir. Dostları Vicomte'u koltuklarından tutup götürürler.)

BİR SÜVARİ
Şahane!

LE BRET
Güzel!

RAGUENEAU
Enfes! Enfes!

BİR MARKİ
Harikulâde!

LE BRET
Yazık! Beyhude!

(Cyrano'nun etrafında itişip kakışma. Tebrik ve bravo sesleri.)

BİR SİLÂHŞOR, *hızla Cyrano'ya yaklaşır ve elini uzatarak.*
Mösyö! Tebrike müsaade

Etmenizi dilerim. Bu işlerden anlayan
Birisi sıfatıyle...

(El sıkar ve uzaklaşır.)

CYRANO, *Cuigy'ye.*
Kimdir bu zat?

CUIGY
D'Artagnan!

LE BRET, *Cyrano'nun koluna girerek.*
Şimdi konuşalım!

CYRANO
Şu kalabalık çıksın da...

(Bellerose'a.)

Kalmaya izin var mı?

BELLEROSE, *hürmetkârane.*
Hay hay!

(Dışardan bağrışmalar.)

JODELET, *kapıdan bakarak.*
Halk arasında
Bir yuhadır gidiyor bizim Montfleury'ye!

BELLEROSE, *hatibane.*
İkbale güvenme hiç!

(Sesinin tonunu değiştirerek kapıcıya ve şamdancıya.)

Siz öteye beriye
Bir göz atın! Süpürün her tarafı. Işıklar
Yansın. Yemekten sonra yine provamız var.

(Bellerose ve Jodelet, Cyrano'yu hürmetle selamladıktan sonra, çıkıp giderler.)

KAPICI, *Cyrano'ya.*
Siz gitmiyor musunuz yemeğe?

CYRANO
Hayır!

(Kapıcı gider.)

LE BRET, *Cyrano'ya.*
Neden?

CYRANO, *mağrurane.*
Çünkü...

(Kapıcının uzaklaştığını görünce sesinin tonunu değiştirerek.)

Çünkü param yok!..

LE BRET, *eliyle bir kese atar gibi yaparak.*
Nasıl? Biraz önce sen
Değil miydin?

CYRANO
Bir günde babamızdan geleni
Erittik!

LE BRET
Şimdi bir ay ne yapacaksın

CYRANO
Beni
Düşünme! Adam sen de!

LE BRET
Bir kese! İtiraf et
Budalalık bu!

CYRANO
Ama ne güzel bir hareket!

SATICI KIZ, *büfenin arkasından, öksürerek.*
Mösyö!...

(Cyrano ve Le Bret dönerler, kız mahcup bir tavırla gelir.)

Affedin, fakat böyle aç kaldığınızı

Görünce, ah bilseniz, tâ içimde bir sızı
Duydum.

(Büfeyi göstererek ve yalvararak.)

Bakın her şey var. Buyrun alın, ne olur!

CYRANO, *şapkasını çıkararak.*
Çocuğum, her ne kadar ecdattan kalma gurur,
Beni menederse de bunu kabul etmekten,
Korkarım, reddederek kalbini incitmekten.

(Büfeye yanaşır.)

Ama öyle çok değil! Şu üzümden bir tane!

(Kız salkımı uzatırsa da, Cyrano bir tek üzüm koparır.)

Bir tek! Bir bardak da şu berrak sudan!

(Kız şarap vermek ister; Cyrano mâni olur.)

Daha ne!
Bir de şunun yarısı!

(Bir çöreğin yarısını koparır ve gerisini iade eder.)

LE BRET
Budalalık dedim ya!

SATICI KIZ, *istihamla.*
Bir şey daha, efendim!

CYRANO
Hakkın var, bir şey daha
Elini!

(Bir prenses eli öpüyormuş gibi öper.)

SATICI KIZ
Mersi, Mösyö!

(Reveransla.)

Allaha ısmarladık!

(Çıkar.)

Beşinci Sahne

CYRANO, LE BRET, *sonra* KAPICI

CYRANO, *büfenin önüne oturur ve çöreği,*
Yemek!

(Su bardağını.)

İçki!

(Ve üzüm tanesini sıralayarak.)

Ve çerez! Ziyafet tamam artık!

Öyle acıkmışım ki!

(Yerken Le Bret'ye.)

Ne diyecektin, sahi!

LE BRET
Bilmem ki ne diyeyim? Şaştım kaldım vallahi!
Şu yalancı pehlivan makulesini bırak.
Seni azdırıyorlar. Etrafındakiler, bak,
Kulak ver, neler diyor; yaptığın iş ne iştir.
Bilhassa bu akşamki halin...

CYRANO, *çöreği bitirerek.*
Hoşa gitmiştir!

LE BRET
Hele Kardinal mutlak...

CYRANO, *pür-neşe.*
Gördün mü Kardinali!

LE BRET
Bugünkü hadiseyi...

CYRANO
Tuhaf bulmuş olmalı!

LE BRET
Ama Kardinal...

CYRANO
O da tiyatro müellifi!
Meslektaş sıfatıyle sorma ondaki keyfi!

LE BRET
Düşman kazanıyorsun böyle durup dururken.

CYRANO
Bu akşamki hasılat ne kadardır tahminen?

LE BRET
Kadınları saymazsak kırk sekiz!

CYRANO
Bu nasıl iş?

LE BRET
Montfleury, Burjuva, Baro, Vicomte'la De Guiche
Ve bütün Akademi...

CYRANO
Mükemmel! Fevkalâde!

LE BRET
Fevkalâde ne demek! Delilik bu her halde!
Söyle, neye varacak bütün bunların sonu?
Hedefin ne?

CYRANO
Azizim, bak anlatayım onu;
Önümde birçok yollar vardı, hepsi bir türlü,
Hepsi karmakarışık. Abdi âcizin gönlü
Bir tanesini seçti.

LE BRET
Neymiş acaba o yol!

CYRANO
Diğer bütün yolların en basiti, emin ol!

Ve bütün hayatımca bu oldu tek ümidim:
Her yerde ve herkesi hayran edeyim dedim.

LE BRET, *omuz silkerek.*
Fakat Montfleury'ye nedir bu ettiklerin?
Laf aramızda ama, ona beslediğin kin
Bana tuhaf geliyor. Kabahati ne onun?

CYRANO, *yerinden kalkarak.*
O, parmağı karnına yetişmeyen şişkonun
Suçu, hâlâ kendini kadınlar nazarında
Bir ilâh zannetmesi. Bütün oyunlarında
Bir taraftan kekeler, halbuki diğer yandan
Kadın gördü mü, derhal göz süzer, utanmadan.
Kanım beynime çıktı hele onun bir gece
Birisine gözünü diktiğini görünce,
Bir çiçeğe musallat olmuş salyangoz gibi.

LE BRET, *şaşkın şaşkın.*
Şimdi anlaşılıyor hiddetinin sebebi!
Hayret! Şaşılacak şey!

CYRANO, *acı acı gülerek.*
Âşık olmam, değil mi?

(Ciddî bir tavırla.)

Seviyorum, azizim!

LE BRET
Pek güzel, ama kimi?
Hiç bahsetmemiştin de...

CYRANO
Düşün, kim olabilir?
Kimi sevebilirim? Düşün acaba kimdir?
Elbette bilirsin ki en çirkin kadın bile,
Her yere benden önce koşup yetişen böyle
Bir burunu beğenmez. Kim acaba o halde?

Kim mi? Bu gayet basit. Yani harikulâde
Biri, serapa güzel, yüzü, endamı, sesi;

(Fütur içinde.)

Dünyanın en güzeli, sarışını, incesi.

LE BRET
Kim?

CYRANO
Afet olduğunu hiç bilmeyen bir afet
Özentisi, cilâlı olmayan bir letafet!
Saç değil, gönüllerin tuzağıdır, o kâkül;
İçinde aşkın pusu kurduğu beyaz bir gül.
Tebessümünü gören ermiştir Tanrısına.
En basit hareketi bile naz ve istiğna.
Venüs'ün sandalına binmesi, Diane'ın da
Çiçekli ormanlarda dolaşması yanında,
Onun tahtıravanla Paris'te gezinmesi
Sadece mucizedir.

LE BRET
Neydi sanki herkesi
Meraktan çıldırtacak? Halbuki iş aşikâr!

CYRANO
Aşikâr değil, şeffaf!

LE BRET
Bundan da kolay ne var?
Kuzinin Magdeleine bu! Eminim...

CYRANO
Evet, Roxane!

LE BRET
O halde hemen gidip kendisine anlatsan!...
Doğrusu yapılacak şey işte budur asıl.
Zaten hayli gözüne girdin bu akşam.

CYRANO
Nasıl?
Yüzüme iyi bak da sonra söyle fikrini!
Bu çıkıntı insanda bir ümit, bir temenni
İmkânı bırakır mı? Kendimi aldatamam,
Biliyorum, ah, yalnız girerim bazı akşam,
Zamanın ıtır gibi dolduğu bir bahçeye,
Ve zavallı burnumla, içime dolsun diye,
Koklarım uzun uzun bütün mevsimi, sonra
Dalarım parça parça süzülen ışıklara;
Kol kola gidenleri hasretle seyrederim;
"Ah benim de kolumda biri olsaydı!..." derim.
Coşarım ve kendimi unuturum. O zaman,
İşte tam o dakika, gözüm ilişir bir an,
Bahçenin duvarına düşen profilime!

LE BRET, *heyecanla.*
Dostum!

CYRANO
Ya dostum, böyle! Sakın teselli etme!
Kendi çirkinliğimden azap duyduğum günler
Çoktur. Hatta yalnızca, bazen... Söyletme, yeter!

LE BRET, *hemen elini tutar.*
Ağlıyor musun?

CYRANO
Asla... Zaten ne çirkin olur
Şu upuzun burundan yere düşmesi billur
Gibi bir gözyaşının!.. Yaşadığım müddetçe,
Ağlayayım istemem. Düşün, ah ne işkence!
gözyaşının ilâhî güzelliğini düşün,
Sonra çirkinliğini bu kaba görünüşün!
Göz yaşlarından daha mukaddes ne var sanki!
Asla, benim yüzümden gülünç olsun bir teki
İstemem. gözyaşının, gülmek can verişidir,
İstemem!

LE BRET
Kederlenme, sevgi, bir baht işidir.
Sende ruh asaleti var güzellik yerine.
Acaba, bir an olsun, baktın mı gözlerine
Demin sana ziyafet çeken kızın?

CYRANO
Sahi mi?

LE BRET
Hatta Roxane'da bile, dinle bu dediğimi,
Betbeniz kalmamıştı sen düello ederken...

CYRANO
Demek benzi solmuştu, öyle mi?

LE BRET
Bence hemen
Gidip söylemelisin.

CYRANO
Ya burnuma gülerse!
O zaman mahvolurum.

LE BRET
Bu da fazla vesvese!

KAPICI, *yanında bir kadınla gelerek.*
Biri görmek istiyor sizi.

CYRANO, *Roxane'ın dadısını görünce.*
Aman yarabbi!
Dadısı!

Altıncı Sahne

CYRANO, LE BRET, DADI

DADI, *derin bir reverans yaparak.*
Diyorlar ki, rahatsız etmek gibi

Olmasın ama, nerde kahraman kuzenimi
Görebilirim diye soruyorlar!

CYRANO, *şaşırmış*.
Ne!.. Kimi...
Görmek istiyor?

DADI, *reveransla*.
Sizi. Söyleyecekleri var.

CYRANO
Söyleyecekleri mi?

DADI
Evet.

CYRANO, *sendeleyerek*.
Allahım kurtar
Beni bu şaşkınlıktan!

DADI
Yarın şafak atmadan,
Saint-Roch kilisesine gidilecek...

CYRANO, *Le Bret'ye dayanarak*.
Ah, aman
Allahım!

DADI
Sonra, nerde mümkündür sizi görmek?

CYRANO, *afallamış*.
Nerde mi? Şey... Yarabbi! Şey...

DADI
Çabuk söyleyin!

CYRANO
Pek
Zihnim altüst oldu da...

DADI
Nerde?

CYRANO
Şeyde... Ragueneau'da...
Bizim meşhur pastacı Ragueneau'da...

DADI
Peki o da
Kim?

CYRANO
Kim mi? Bilmem! Rabbim! Hah; Saint-Honoré'deki
Pastacı!

DADI
Tam yedide orda bulunun!

CYRANO
Peki.

(Dadı çıkar.)

Yedinci Sahne

CYRANO, LE BRET, *sonra* AKTÖRLER AKTRİSLER, CUIGY, BRISAILLE, LIGNIÈRE, KAPICI, KEMANCILAR

CYRANO, *Le Bret'nin kollarına düşerek.*
Bana... ondan... randevu!..

LE BRET
Bak, kederin kalmadı
Artık!

CYRANO
Vakıa, nedir bilmiyorum maksadı.
Hiç olmazsa haberi var ya yaşadığımdan!

LE BRET
Artık sakin olursun, değil mi?

CYRANO
Hiçbir zaman
Canım bilhassa şimdi, coşup infilâk emek,
Karşımda ordu olsa, hepsini helâk etmek
İstiyor. Sana birken yirmi oldum diyorum.
Cüceler bana yetmez,

(Avazı çıktığı kadar bağırarak.)

benim devlerle zorum!

(Bir müddetten beri, dipteki sahnede oyuncuların gölgeleri görülür ve fısıldaştıkları işitilir. Prova başlamıştır. Kemancılar da yerlerine geçip oturmuşlardır.)

SAHNEDEN BİR SES
Hey, ordakiler! Susun! Prova bu!

CYRANO, *gülerek.*
Biz şimdi
Gidiyoruz.

(Uzaklaşırken dipteki kapıdan, zilzurna sarhoş olmuş Lignière'i getiren Cuigy, Brisaille ve birçok zabitler peyda olur.)

CUIGY
Cyrano!

CYRANO
Ne var?

CUIGY
Sana bir hindi
Getiriyoruz.

CYRANO, *Lignière'i görerek.*
Lignière, hayrola!

CUIGY
Evsiz kalmış!

LIGNIÈRE, *buruşmuş bir kâğıt parçasını gösterir ve dili dolaşa dolaşa.*
Tam yüz kişi imişler... Bir dostum haber almış...
Mahut şarkı yüzünden... Nesle kapısında... Bizim
Yolu kesmişler... Şimdi... Hapı yuttuk azizim!
Bu akşam, izin ver de sende kalayım!

CYRANO
Demek
Yüz kişi ha? O halde hemen evine dönmek
Lazım!

LIGNIÈRE, *korkusundan apışıp kalarak.*
Aman!

CYRANO, *sahneye merakla bakan kapıcının elinde salladığı feneri göstererek.*
Yakala şu feneri!

(Lignière, bir hamlede feneri yakalar.)

Ve yürü!
Kılına dokunamaz kimse! İşte bir sürü
Şahit de var!

(Zabitlere.)

Siz lütfen uzaktan bakın sade.

CUIGY
Fakat onlar yüz kişi!

CYRANO
Öyle mi? Fevkalâde!
Demek yüz kişi onlar! Mükemmel, hesap tamam!
Zaten daha azını ne yapayım bu akşam?

(Oyuncular, türlü türlü kostümleriyle, sahneden inerek yaklaşırlar.)

LE BRET
Sen tut da himaye et...

CYRANO
Le Bret yine kızıyor!

LE BRET
Böyle bir sarhoşu!..

CYRANO
Sen o sarhoşu bana sor!
İşte bu şarap küpü, bu likör sürahisi,
Öyle bir şey yaptı ki, hayran etti herkesi:
Bakın, sevgilisinin, kilisede bir gece
Mukaddes sudan biraz içtiğini görünce,
Sudan korkan bu adam hemen koştu o yana.
İçti mukaddes suyun hepsini kana kana!

BİR AKTRİS, *subret kostümünde.*
Aman, ne güzel!

CYRANO
Nasıl?

DİĞER BİR AKTRİS, *ötekine.*
Peki, neden boş yere
Yüz kişi çullanıyor bir zavallı şaire?

CYRANO
Haydi!

(Zabitlere.)

Siz de dostlarım, ben hücuma kalkınca,
Tehlikede olsam da, davranmayın kılıca!

BİR OYUNCU KIZ, *sahneden atlayarak.*
Ben de gelmek isterim!

CYRANO
Gelin!

BİR BAŞKASI, *ihtiyar bir aktöre.*
Sen de, Cassandre!

CYRANO
Hepiniz gelin. Doktor, sen Isabelle, Léandre,
Hepiniz! Sayenizde karışsın kana kana,

İtalyan komedisi, İspanyol dramına!
Gelin, biraz şen olsun, bu acıklı temaşa,
Kılıç şakırtısına karışsın zilli maşa!

BÜTÜN KADINLAR, *sevinç içinde zıp zıp sıçrayarak.*
Yaşa!
Çabuk bir atkı!
Mantomu getiriver!

CYRANO
Haydi! Bir hava çalın kemancı efendiler!

(Kemancılar, teşekkül eden alaya katılırlar. Sahnede yanan şamdanlar taksim edilir. Manzara âdeta bir fener alayı.)

Güzel!.. Zabitler! Kıvrak, süslü kadınlar!.. Bakın
On adım önde de...

(Dediği gibi on adım öne geçerek.)

Ben! Bizzat kahramanlığın
Bu başıma diktiği tüyle mağrur ve atak...
Tekrar edeyim: Bana yardıma gelmek yasak.
Seyir sizin ve başka bir şeye yok ihtiyaç.
Tamam mı? Bir, iki, üç! Kapıcı, kapıyı aç!

(Kapıcı kapının iki kanadını açar. Eski Paris'in güzel ve mehtaplı bir köşesi görünür.)

İşte Paris, uzanmış yatıyor ihtişamla,
Mehtap, mavi damlardan akıyor damla damla.
Başlayacak böyle bir sahnede döğüşümüz.
Karşımızda Seine nehri, sisler içinde, dümdüz
Ve esrarlı bir ayna gibi!.. Artık hepiniz
Görülecek ne varsa şimdi göreceksiniz!

HERKES
Haydi Nesle kapısına!

CYRANO, *eşikten.*
Haydi Nesle kapısına!

(Çıkmadan önce, dönerek bir oyuncu kıza.)

Belki merak olmuştur. Bak anlatayım sana.
Neden bir tek şaire tam yüz kişi seferber?

(Kılıcını çeker asude bir eda ile.)

Çünkü Lignière'in dostum olduğunu bilirler!

(Çıkar. Alay, başta Lignière yalpa vura vura, oyuncu kızlar zabitlerin kolunda, erkek oyuncular sıçraya sıçraya, keman sesleri ve şamdanların titrek ışığıyle harekete gelir.)

PERDE

İKİNCİ PERDE

ŞAİRLER KEBAPÇISI

Kebapçı ve pastacı Ragueneau'nun dükkânı. Bu geniş dükkân Saint-Honoré Sokağı ile Arbre-Sec Sokağı'nın köşe teşkil ettiği yerdedir. Camlı kapısından, şafağın ışığı içinde, her iki sokağın kül rengi silueti seçilmektedir.

Solda, birinci planda tezgâh. Tezgâhın üstünde dövme demirden dört köşe bir çengel tertibatına kaz, ördek ve sülünler asılmıştır. Büyük fayans vazolara, ayçiçeği kabilinden kocaman çiçek demetleri konmuştur. Yine solda, ikinci planda muazzam bir şömine görülür. Ocağın önünde, iki büyük şöneye tutturulmuş şişlerin üzerinde etler kebap olmaktadır.

Sağda ilk planda kapı. İkinci planda bir merdiven. Bu merdiven, içi açık panjurlarından görülebilen küçük bir asma kat salonuna çıkar. Burada bir sofra kurulmuştur ve küçük bir avize yanmaktadır. Merdiven başından itibaren uzanan sahanlık, ötede de bu çeşit salonların bulunduğu hissini vermektedir.

Dükkânın tam ortasında, tavanda, iple inip çıkan yuvarlak bir demir çengel vardır. Üstüne iri et parçaları asılan bu çengel bir nevi av eti avizesi manzarasındadır.

Merdiven altından ocağın alevleri görülür. Bakır kap kacak pırıldar, şişler döner. Büyük tabaklara yerleştirilmiş kocaman pastalar veya yemekler, duvarlara asılmış janbonlar. Sabah, dükkânın en civcivli iş zamanı, itişip kakışma. İri göbekli aşçılarla küçücük yamaklar. Madenî tepsiler veya yassı sepetler içinde çörekler, börekler ve saire getirilir.

Üstü yemek ve pastalarla dolu masalar. Etrafına iskemle dizilmiş diğer masalar da müşteri beklemektedir. Üstünde bir yığın kâğıt bulunan küçük bir masaya Ragueneau oturmuş, yazı yazmaktadır.

Birinci Sahne

RAGUENEAU, PASTACILAR, *sonra:* LISE;
Ragueneau küçük masaya oturmuş, ilham halinde, yazmakta ve parmaklarıyla saymaktadır.

BİRİNCİ PASTACI, *kocaman bir pasta getirerek.*
Âlâ meyveli nuga!

İKİNCİ PASTACI, *bir tabakla gelerek.*
Âlâ tart, kremalı!

ÜÇÜNCÜ PASTACI, *üstüne tüyleri konmuş bir sülün getirerek.*
Sülün!

DÖRDÜNCÜ PASTACI, *bir çömlekle gelerek.*
Çömlek kebabı!

RAGUENEAU, *yazmayı bırakır ve başını kaldırır.*
Sanki gümüş bir halı
Gibi şafak serildi kap kacağın üstüne!
İçindeki Tanrıyı sustur Ragueneau sen yine!
Rübap zamanı değil, şimdi kebap zamanı.
Şöyle bir gözden geçir bakalım şu dükkânı!

(Yerinden kalkar ve bir aşçıya.)

Hamuru uzatmalı, pek kısa olmuş bence.

AŞÇI
Ne kadar uzatmalı?

RAGUENEAU
Ne kadar mı? Üç hece!

(Geçer.)

AŞÇI
Ha!

BİRİNCİ PASTACI
Tart!

İKİNCİ PASTACI
Turt!

RAGUENEAU, *ocağın önünde.*
Ey sevgili ilham perisi, sakın
Kütüklerin alevi gözlerini yakmasın!

(Kendisine yaptığı somunları gösteren bir pastacıya.)

Somunların yarığı yana kaçmış, besbelli!
Evlât, makta' mısraı tam ortadan bölmeli.

(Kendisine natamam bir börek gösteren bir çırağa.)

Bu börek sarayının yalnız çatısı noksan!

(Yere oturmuş, şişe tavuk, hindi geçiren bir yamağa.)

Şu mızrak gibi şişe ne var sırayla koysan,
Mütevazı bir tavuk, sonra mağrur bir hindi!
Bir ondan, bir de bundan... Kaç defa dinledindi
Malherbe'in müstezatlı nefis mısralarını!

BİR BAŞKA YAMAK, *üstü bir tabakla kapalı bir tepsi getirerek.*
Üstat, cüretin mazur görün bu kadarını!
Bunu sırf sizin için yaptım!

(Tepsiyi açıp gösterir.)

RAGUENEAU, *hayran.*
Bir rübap!

YAMAK
Âlâ
Briyoş hamurundan!

RAGUENEAU, *heyecanla.*
Enfes, şaheser! Hâlâ
Telleri de ne sağlam duruyor!

(Yamağa para vererek.)

Al şunu, iç

Sıhhatine, evlâdım!

(Lise'in girdiğini görünce.)

Eyvah, karım, sakın hiç
Bahsetme bahşişten!

(Lise'e, sıkıla sıkıla, pastayı göstererek.)

Bak, ne güzel değil mi?

LISE

Nesi
Güzel? Aptallık!

(Masaya bir yığın kesekâğıdı bırakır.)

Aman Allahım, bunlar en sevdiğim kitaplar!
Dostların şiirleri! Sökülmüş bütün kaplar,
Sayfalar koparılmış, olmuş kesekâğıdı!

LISE, *müstehziyane*.

Bu kısa satırların demek şiirmiş adı!
Ama para yerine sürüldü bunlar sana.
Hiç olmazsa bir işe yarasın.

RAGUENEAU

Sen baksana,
Karınca mantığınla dil uzatayım deme,
O benim ağustosta öten böceklerime!

LISE

Doğru! Bunlarla düşüp kalkmaya başlayınca,
Önce peri iken, şimdi olduk karınca!

RAGUENEAU

Şiir... kesekâğıdı!

LISE

El altında o vardı!

RAGUENEAU

Nesir olsaydı, Madam, acaba ne yapardı?

İkinci Sahne

ÖNCEKİLER, *dükkâna* İKİ ÇOCUK *girer.*

RAGUENEAU
Çocuklarım, arzunuz nedir?

BİRİNCİ ÇOCUK
Üç tane börek!

RAGUENEAU
İşte bö reklerini z, hem sıcak, hem de gevrek!

İKİNCİ ÇOCUK
Lütfen sarar mısınız?

RAGUENEAU
Peki!

(Kendi kendine.)

Aman Yarabbi!

(Bir kesekâğıdı alır ve börekleri içine koymadan önce okur.)

"Fırtınada yolunu şaşıran Ulysse gibi..."
Bu olmaz!

(Kesekâğıdını bir yana koyup bir başkasını alır ve börekleri sarmadan önce yine okur.)

"Ey sarışın Fegüs!.." Bu da hiç olmaz!

(Aynı hareket.)

LISE, *sabırsızlanarak.*
Niye bekletiyorsun? Kımıldasana biraz!

RAGUENEAU
Peki, peki!

(Bir üçüncüsünü alır ve mütevekkilâne.)

"Philis'e sone... O dudakları!.."

Ne diyeyim bilmem ki, Allahından bul, karı!

LISE
Çok şükür, oldu!

(Omuz silkerek.)

Aptal!

(Bir iskemleye çıkarak tabakları sıralamaya başlar.)

RAGUENEAU, *karısı arkasını döner dönmez, kapıya varmış olan çocukları çağırarak.*
Hişt, çocuklar! Soneyi
Geri getirin çabuk, buna karşılık neyi
İsterseniz vereyim. Alın üç börek daha!

(Çocuklar kesekâğıdını verirler ve çabucak börekleri alıp savuşurlar. Ragueneau, buruşmuş kâğıdı düzelterek okur.)

Philis! Ne güzel isim! Yine girdik günaha!

Tam da ismin üstünde koca bir yağ lekesi!..

(Cyrano hızla içeriye girer.)

Üçüncü Sahne

RAGUENEAU, LISE, CYRANO, *sonra bir* SİLÂHŞOR

CYRANO
Saat kaç?

RAGUENEAU, *hürmetle selamlayarak.*
Altı!

CYRANO, *heyecanla.*
Demek bir saat sonra! Mersi...

(Dükkânda, bir aşağı, bir yukarı gezinmeye başlar.)

RAGUENEAU, *peşinde.*
Bravo! Gördüm...

CYRANO
Neyi?

RAGUENEAU
Boğuşmanızı.

CYRANO
Nerde?

RAGUENEAU
Burgonya Otelinde...

CYRANO, *dudak bükerek.*
Ha, şu düello!..

RAGUENEAU
Serde
Şairlik var. Düello ama manzum düello!

LISE
Evet, hep ağzında bu!

CYRANO
Ya!..

RAGUENEAU, *yakaladığı bir şişi kılıç yapar ve hücum eder gibi.*
Hele ne güzel o
Son: **"Baladın sonunda bitiktir işin!"** Yaman!
Ha, **"Baladın sonunda bitiktir işin!"** Aman
Ne mükemmel!
(Gittikçe coşarak.)
"Baladın sonunda..."

CYRANO
Saat, Ragueneau?

RAGUENEAU, *hücum vaziyetinde, saate bakmak için olduğu gibi kalır.*
Altıyı beş geçiyor. **"Bitiktir işin!"**

LISE, *tezgâhın önünden geçerken elini sıkmış olan Cyrano'ya.*
Ne o?
Elinize ne oldu?

CYRANO
Hiç. Sıyrıldı!

RAGUENEAU
Bir kaza
Geçirdiniz galiba!

CYRANO
Yook!

LISE, *parmağını uzatarak.*
Saklamasanıza!

CYRANO
Neden?.. Yoksa burnum mu kızardı? Allah bilir,
Yalan büyükse kâfir kıpkırmızı kesilir!

(Sesinin tonunu değiştirerek.)

Allah kısmet ederse, bana biri gelecek.
O zaman bizi yalnız bırakırsınız.

RAGUENEAU
Bu pek
Müşkül! Çünkü nerdeyse bizim şairler damlar.

LISE, *müstehziyane.*
Sabah kahvaltısına!

CYRANO
Zarar yok. Bu adamlar
Bir tarafa gitsinler, ben işaret edince.
Saat?

RAGUENEAU
Altıyı tam on geçiyor!

CYRANO, *asabî bir tavırla, Ragueneau'nun masasına oturur ve önüne bir kâğıt çekerek.*
Bana ince
Bir kalem!

RAGUENEAU, *kulağındaki tüy kalemi uzatır.*
Buyrun!

POS BIYIKLI BİR SİLÂHŞOR, *içeriye girer ve gür bir sesle.*
Selâm!

(Lise, silâhşora doğru koşar.)

CYRANO
Kim bu?

RAGUENEAU
Bizim karının
Ahbabı! Kendi diyor, kahramanlıklarının
Haddi hesabı yokmuş!

CYRANO, *kalemi alır ve Ragueneau'ya uzaklaşmasını işaret ederek.*
Suss!

(Kendi kendine.)

Yazsam... ve katlasam...

Eline verip kaçsam... Ah korkak, âciz adam!

(Kalemi yere atar.)

Fakat söz söylemek de imkânsız! Ah!

(Ragueneau'ya.)

Saat kaç?

RAGUENEAU
Şimdi altıyı çeyrek geçiyor!

CYRANO, *göğsüne vurarak.*
Kalbini aç!
Derdini dök! Ah, olmaz... En iyisi bir mektup
Yazmak olacak yine.

(Kalemi yerden alır.)

Yüz defa yazıp bozup
Hazırladığım şeyi bir kâğıda geçirmek.
En iyisi bu! Dinle içinden gelen sesi.
Bu sevgi mektubunun kalbindir müsveddesi.

(Yazar. Kapının camında sıska ve çekingen gölgelerin kaynaştığı görülür.)

Dördüncü Sahne

RAGUENEAU, LISE, SİLÂHŞOR, CYRANO
küçük masada mektubunu yazmaktadır. Siyahlar giyinmiş, çorapları düşük, toz toprak içinde
ŞAİRLER

LISE, *girerek Ragueneau'ya.*
Zibidilerin geldi!

BİRİNCİ ŞAİR, *girerek Ragueneau'ya.*
Meslektaş!

İKİNCİ ŞAİR, *Ragueneau'nun elini sıkarken.*
Aziz şair!

ÜÇÜNCÜ ŞAİR
Pastacıların şahı!

(Bir pastayı koklayarak.)

Ne hoş kokuyor kâfir!

DÖRDÜNCÜ ŞAİR
Kebapçılar Febüs'ü!

BEŞİNCİ ŞAİR
Aşçılar Apollon'u!

(Ragueneau'nun etrafını alırlar, kucaklarlar, tartaklarlar.)

RAGUENEAU
İnsan rahat ediyor bunlarla enikonu!

BİRİNCİ ŞAİR
Nesle kapısında öyle kalabalık vardı ki,
Yol bulup geçemedik...

İKİNCİ ŞAİR
Sekiz mendebur sanki
Kılıç yutmuşlar gibi kaskatı kaldırıma
Serilmiş yatıyordu!

CYRANO, *bir an başını kaldırır ve kendi kendine.*
Bak gelmiyor hatırıma
Bu sekizincisi. Ben yedi saymıştım!

(Tekrar yazısına devam eder.)

RAGUENEAU, *Cyrano'ya.*
Kimdir
Acaba bu kahraman?

CYRANO, *dalgın.*
Haberim yok. Kim bilir?

LISE, *silâhşora.*
Siz biliyor musunuz?

SİLÂHŞOR, *bıyıklarını bükerek.*
Belki!..

CYRANO, *kendi kendine yazısına devam ederken, arada sırada mırıldandığı duyulur.*
...Sizi ne kadar...

BİRİNCİ ŞAİR
Bir tek adam kaçırmış o çeteyi, diyorlar.

İKİNCİ ŞAİR
Görülecek şey! Yerde bir sürü sopa, mızrak!

CYRANO, *yazarak.*
...Gözleriniz...

ÜÇÜNCÜ ŞAİR
Tâ Orfèvres rıhtımına kaçarak
Aceleden atmışlar şapkalarını yere.
Kalabalıktan nehir boyu dönmüş mahşere!

CYRANO, *yazarak.*
...Dudaklarınız...

BİRİNCİ ŞAİR
Herif bir devmiş!

İKİNCİ ŞAİR
Hem de yaman
Bir dev!

CYRANO, *yazarak.*
...Sizi görünce titriyorum korkudan...

ÜÇÜNCÜ ŞAİR, *bir pasta yiyerek.*
Yeni bir şey yazdın mı, Ragueneau?

CYRANO, *yazarak.*
...Hürmetkârınız...

(İmzalayacağı sırada durur, vazgeçer, mektubu katlayarak yeleğinin cebine koyar ve kalkar.)

İmzaya ihtiyaç yok. Bizzat veririm.

RAGUENEAU, *üçüncü şaire.*
Yalnız.
Yalnız manzum bir pasta tarifi...

İKİNCİ ŞAİR, *pasta dolu bir tepsinin yanına yerleşerek.*
Aman başla!

DÖRDÜNCÜ ŞAİR, *eline aldığı bir böreğe bakarak.*
Bu börek, takkesini atıvermiş telâşla!

(Yutar.)

BİRİNCİ ŞAİR
Bu badem gözlü dilber süzüyor derin derin
Güzel yüzünü deha sahibi şairinin!

(Yutar.)

ÜÇÜNCÜ ŞAİR, *elindeki kremalı pastayı hafifçe sıkarak.*
Kremalı, kahkaha saçıyor neşesinden!

İKİNCİ ŞAİR, *rübap şeklindeki kocaman pastayı ısırarak.*
Her ne kadar ruhumuz doymuşsa da sesinden,
İlk defadır ki, rübap karnımı doyuruyor!

RAGUENEAU, *öksürür, takkesini düzeltir ve poz alarak inşada hazırlanır.*

Manzum pasta tarifi...

İKİNCİ ŞAİR, *birincisini dürterek.*

Doydun mu?

BİRİNCİ ŞAİR

Kendine sor!

RAGUENEAU

Once çalkalayın hem kabarta kabarta
Birkaç yumurta;
Hasıl olan köpüğe ilâve edin sonra
Oldukça koyu
Portakal suyu;
Biraz da tatlı badem sübyesi ardı sıra.
Kalıba yerleştirin dikkatlice hamuru;
Yanlara doğru
Birer de badem koyun ve sonra, ihtimamla,
Fazla kaçmasın,
Ölçüyü kısın,
Biraz da likör varsa, akıtın damla damla.
Köpüğü de, efendim, sonunda edin boca.
Kalıp dolunca,
Hemen fırına atın. Az sonra çekin geri;
Ve afiyetle yiyin bademli şaheseri!

BÜTÜN ŞAİRLER, *ağızları dolu dolu.*

Enfes, azizim, enfes!..

BİR ŞAİR, *boğulur gibi.*

Hanf!..

(Şairler, yiye yiye dip tarafa giderler. Bir müddetten beri kendilerini seyreden Cyrano, Ragueneau'ya yaklaşır.)

CYRANO

Şi'rinle iştaha
Gelip yutacaklardı dükkânını az daha!

RAGUENEAU, *pesten ve tebessümle.*
Biliyorum ve hatta çekinmesinler diye,
Şiir okurken yere bakarım biteviye.
Böylece zevkim iki misli oluyor demek:
Hem açları doyurmak, hem de şiir söylemek...

CYRANO, *Ragueneau'nun omzuna vurarak.*
Hoşuma gidiyorsun!

(Ragueneau, dostlarının yanına gider. Cyrano, arkasından bakar ve sonra birdenbire.)

Hey Lise!

(Silahşörle tatlı tatlı konuşan Lise, irkilir gibi olur ve Cyrano'ya yaklaşır.)

Sizi yüzbaşı
Muhasaraya almış galiba!

LISE, *haysiyetine dokunulmuş gibi.*
Benim de silahım var. Bana el uzatanın
Bir bakışta elleri kopar, buna inanın!

CYRANO
İnanmak istiyorum ama, bu bakışlarda
Müdafaadan fazla bir teslim hali var da!..

LISE, *hiddetli.*
Ama...

CYRANO, *keskin.*
Ragueneau dostumdur! Bu sebeple Lise Hanım
Onu utanılacak bir hale koymayalım!

LISE
Fakat siz...

CYRANO, *sesini silâhşor işitsin diye yükselterek.*
Sivrisinek saz gelir anlayana!

(Silâhşoru selamlar ve duvar saatine baktıktan sonra dip taraftaki kapıya, beklemeye gider.)

LISE, *sadece Cyrano'nun selamına mukabele etmekle iktifa eden silâhşora.*
Sende erkeklik yok mu? Put gibi durmasana!
Burnuna dokunuver!

SİLÂHŞOR, *peşinde Lise, hızla uzaklaşır.*
Aman, Allah korusun!

CYRANO, *dipteki kapıdan, Ragueneau'ya şairleri alıp götürmesini işaret ederek.*
Hişt!..

RAGUENEAU, *şairlere sağ taraftaki kapıyı göstererek.*
Dostlarım buraya!

CYRANO, *sabırsızlanarak.*
Hişt! Hişt!

RAGUENEAU, *şairleri ite kaka.*
Buraya buyrun
A canım!

BİRİNCİ ŞAİR, *ağzı dolu dolu, gitmek istemeyerek.*
Ya pastalar?

İKİNCİ ŞAİR
Onları da alırız.

(Hepsi pastaları yağma ettikten sonra Ragueneau'nun peşi sıra çıkarlar.)

Beşinci Sahne

CYRANO, ROXANE, DADI

CYRANO
Bakarım, şayet küçük bir ümit varsa yalnız
Mektubunu veririm!..

(Roxane yüzü maskeli, arkasında Dadı, camlı kapının arkasında görünür. Cyrano derhal kapıyı açar.)
Buyrun!

(Dadıya doğru ilerleyerek.)

Bir çift sözüm var.
Pasta sever misiniz?

DADI
Hasta olacak kadar!

CYRANO, *hemen tezgâhın üzerinden kesekâğıtlarını alarak.*
Ne âlâ! İşte size iki tanecik sone,
Mösyö Benserade'ın!..

DADI, *yüzünü ekşiterek.*
Ha?

CYRANO
İçine de kestane
Şekeri.

DADI, *yüzü gülerek.*
Ha!

CYRANO
Mükemmel! Bilmem kaymaklı baba
Hoşunuza gider mi?

DADI, *pür-ciddiyet.*
Kim sevmez ki acaba?

CYRANO
Altı tanecik sardım Saint-Amant'ın şi'rine
Chapelain'in şi'rine de, kremalı yerine,
İsterseniz elmalı bir tart saralım. Elbet
Buzlu olsalar daha iyi olurdu.

DADI
Evet!

CYRANO
Üzülmeye mahal yok, çaresi var her şeyin,
Burası fazla sıcak, gidin, sokakta yiyin!

DADI
Ama...

CYRANO, *dadıyı dışarıya iterek.*
Hepsini yiyin! Bırakmayın bir tane!

Altıncı Sahne

CYRANO, ROXANE, *bir aralık* DADI

CYRANO
Yıllar var ki bu anı bekledim sadıkane;
Bir an ki, hatırlayıp hayatta olduğumu,
Buraya kadar zahmet ettiniz. Kusurumu
Affedin, sebep nedir bu kadar iltifata?

ROXANE, *maskesini çıkararak.*
Evvelâ minnettarım size. Beni hayata
Yeniden getirdiniz bir kılıç darbesiyle.
Zaten o da birinin elinde bir vesile,
Bana yaklaşmak için bir çareydi.

CYRANO
De Guiche bu!

ROXANE, *yere bakarak.*
Hakkınız var. De Guiche'di bu zavallı meczubu
Bana musallat eden...

CYRANO
Demek, Madam, bu çirkin burun için değilmiş,
Güzel gözlerinizin uğruna vuruşmuşum!

ROXANE
Sonra... Sizi buraya kadar böyle yoruşum,
Başka bir sebepledir. İtirafım var size...
Fakat önce muhtacım ağabeyliğinize.
Hani, o göle yakın büyük parkta, kaç yıl,
Beraber oynadığım ağabey olun yine.

CYRANO
Ya, evet! Bergerac'a gelirdiniz yazları!

ROXANE
Siz de oynarken kılıç yapardınız sazları!

CYRANO
Mısır püskülünden ne güzel saç örerdiniz
Bebeğinize!

ROXANE
Ne şen geçerdi günlerimiz!

CYRANO
Ne güzelmiş o günler!

ROXANE
Bir anda yapardınız
Sizden her ne istesem!

CYRANO
O zamanlar adınız
Roxane değil, Madeleine'di!

ROXANE
Güzel miydim acaba?

CYRANO
Eh, çirkin değildiniz!

ROXANE
Bilseniz, ne azaba
Düşerdim bazen sizi, yaramazlıktan eli
Kan içinde görünce. O zaman vesveseli
Bir anne hiddetiyle derdim:

(Cyrano'nun elini tutarak.)

"Nedir bu halin?"

(Birdenbire hayretle duraklar.)

O.. İşte bu olmadı.

(Cyrano elini çekmek ister.)

Hayır, yakına gelin!
Bu yaşta yaramazlık! Yine ne oldu sana?

CYRANO
Oynamaya gitmiştim biraz Nesle kapısına!

ROXANE, *bir masaya oturur ve mendilini bir bardakta ıslatarak.*
Uzatın!

CYRANO *da otururak.*
Böyle anne olduktan sonra!

ROXANE
Şimdi
Anlatın, böyle size hücum edenler kimdi?

CYRANO, *küçümseyerek.*
Topu topu yüz kişi!..

ROXANE
Anlatın!

CYRANO
Adam sizde!
Asıl siz anlatınız, az önce içinizde
Dert olan şeyi.

ROXANE, *Cyrano'nun elini bırakmayarak.*
Peki. Şimdi cesaretim var.
Bana kuvvet veriyor bütün bu hatıralar.
İşte derdim: Birini seviyorum!

CYRANO
Ya!

ROXANE
Fakat
Kendisinin haberi yok.

CYRANO
Ya!

ROXANE
Henüz yok, heyhat!

CYRANO
Ya!

ROXANE
Ama pek yakında elbette öğrenecek.

CYRANO
Ya!

ROXANE
Uzaktan seviyor, mahcup ve hatta ürkek
Bir çocuk!

CYRANO
Ya!

ROXANE
Çekmeyin elinizi, bitmedi.
– İtirafa mecali yok, hep içinde derdi.

CYRANO
Ya!

ROXANE, *mendiliyle Cyrano'nun elini sardıktan sonra.*
Biliyor musunuz nerde? Söyleyim, bakın,
Sizin alayınızda... Benden çok size yakın!

CYRANO
Ya!

ROXANE
Hatta dahası var: Sizin bölüğünüzde...

CYRANO
Ya!

ROXANE
Âdeta bir deha gülümsüyor o yüzde.
Mağrur, asil, kahraman, genç ve güzel...

CYRANO, *betbeniz uçmuş, yerinden kalkarak.*
Güzel mi?

ROXANE
Ne var? Ne oldu size?

CYRANO
Hiç, hiç, yalnız elimi
Bir yere çarptım.

ROXANE
İşte seviyorum velhasıl.
Uzaktan görüyorum tiyatroda ve asıl
Tuhaf olanı şu ki...

CYRANO
Demek konuşmadınız?

ROXANE
Gözlerimiz konuştu belki uzaktan yalnız.

CYRANO
Nerden biliyorsun o halde?..

ROXANE
Öğrenmesi
Kolay. Çekiştirirler, bilirsiniz, herkesi
Royale meydanında.

CYRANO
Peki, Cadet'lerden mi?

ROXANE
Muhafız kıtasının Cadet'lerinden.

CYRANO
İsmi?

ROXANE
Baron de Neuvillette.

CYRANO
Nasıl? İmkânı yok, olamaz!

ROXANE
Ya bu sabah girmişse! İnsaf ediniz biraz.
Bakın kumandan da Carbon de Castel-Jaloux.

CYRANO
Ne kadar çabuk gönül vermişsiniz. Fakat bu..

DADI, *dipteki kapıdan görünerek.*
Pastaları bitirdim epey zamandan beri.

CYRANO
Âlâ, şimdi de gidip okuyun şiirleri!
Kesekâğıtlarını hatmedin birer birer.

(Dadı çıkar.)

Yavrucuğum, bilirim, siz ancak güzel sözler,
Zarafet seversiniz. Ya bu vurdum duymazın
Biriyse!

ROXANE
Asla! Bunu bir tarafa yazın!

CYRANO
Başının içi, dışı kadar güzel değilse!

ROXANE
Güzel söz söylemeyi, eminim, bilse bilse
Ancak o bilir.

CYRANO
Evet! Güzellik, size kalsa,
Her şeyi affettirir. Ya büsbütün aptalsa!

ROXANE, *ayağını yere vurarak.*
O zaman da ölürüm kederimden. İşte bu!

CYRANO, *bir an sustuktan sonra.*
Peki, bunu söylemek için mi topu topu
Buraya kadar zahmet ettiniz?

ROXANE
Hayır. Biri
Yüreğime bir ateş düşürdü dünden beri;
Dedi ki, o bölükte yalnız Gaskonlar varmış...

CYRANO
Yabancı gördüler mi, kavga çıkarırlarmış.
Bilhassa, halis Gaskon olmayıp, ara sıra,
İltimasla kayrılan acemi çaylaklara
Rahat yokmuş dediler, değil mi?

ROXANE
Ah bilseniz,
Ne kadar korktum!

CYRANO
Doğru. Yerinde endişeniz!

ROXANE
Fakat sonra düşündüm; hatırıma siz geldiniz.
Nitekim dün gece de karşınızda betbeniz
Kalmamıştı bütün o farfara güruhunda.
Dedim ki, isterseniz, hiçbirinin ruhunda
Kalmaz kavga çıkarmak arzusu...

CYRANO
Peki. Sayın
Baron artık himaye edilecek. Korkmayın!

ROXANE
Söz verdiniz, öyle mi? Ne kadar bahtiyarım!

CYRANO
Evet, söz veriyorum.

ROXANE
Ne iftihar duyarım
Şayet dost olursanız...

CYRANO
Ona da peki!

ROXANE
Demek
Artık hiçbirisiyle düello etmeyecek,
Değil mi?

CYRANO
İsterseniz yemin...

ROXANE, *sözünü keserek*
Ne münasebet!
Bilseniz size karşı beslediğim muhabbet
Ne kadar samimîdir! Geç oldu. Gitmeliyim!

(Hemen, yalnız alnını örten dantelâ maskesini indirir ve dalgın bir tavırla.)

Ya dün geceki kavga? Ben de amma deliyim,
Unutuverecektim az kalsın. Fevkalâde
Bir şey olmalı – Kuzum! Unutmayın, her halde
Söyleyin, bana yazsın!

(Eliyle bir öpücük göndererek.)

Çok seviyorum sizi!

CYRANO
Öyle, öyle!

ROXANE
Yüz kişi demek bileğinizi
Bükemedi! Allaha ısmarladık! Gücenmek
Yok, değil mi?

CYRANO
Katiyen!

ROXANE
Ne zormuş sizi yenmek!
Yüz kişi... Ah, geç kaldım... Hem de ne cesaretle!

CYRANO, *selâmlayarak.*
Dünkü cesaret nedir bugünküne nispetle!

(Roxane çıkar. Cyrano gözleri yere dikili, hareketsiz kalır. Bir vakfe. Ragueneau, sağdaki kapıdan başını uzatır.)

Yedinci Sahne

CYRANO, RAGUENEAU, ŞAİRLER, CARBON DE CASTEL-JALOUX, CADET'LER, HALK, *ilh.*, *sonra* DE GUICHE

RAGUENEAU
Gireyim mi?

CYRANO, *kımıldamaksızın.*
Gir!

(Ragueneau işaret eder; dostları da gelir. Aynı zamanda dipteki kapıdan Carbon de Castel-Jaloux peyda olur. Üstünde muhafız yüzbaşısı üniforması vardır. Cyrano'yu görünce ellerini açarak.)

CARBON
İşte!

CYRANO, *başını kaldırarak.*
Yüzbaşım!

CARBON, *coşarak.*
Koca aslan!
Her şeyi duyduk. Bizim Cadet'ler burda!

CYRANO, *gerileyerek.*
Aman...

CARBON, *alıp götürmek ister.*
Gel, görmek istiyorlar seni.

CYRANO
Olmaz, bırakın.

CARBON
Karşıki meyhanede hepsi...

CYRANO
Yapmayın sakın!

CARBON, *kapıya gider ve gök gürültüsünü andıran bir sesle bağırarak.*
Kahraman istemiyor, keyfi yokmuş!

DIŞARDAN BİR SES
Vay, neden?

(Dışardan gittikçe yaklaşan çizme ve kılıç sesleri.)

CARBON, *ellerini uğuşturarak.*
Merak etme, hepsi de çıktılar meyhaneden!

(Bütün Cadet'ler, Milledious, Capdedious, Mordious, Pocapdedious diye bağrışarak içeriye girerler.)

RAGUENEAU, *dehşetle geri çekilerek.*
Siz hep Gaskon musunuz?

CADET'LER, *hep bir ağızdan.*
Elbette!

BİR CADET, *Cyrano'ya.*
Yaşa!

CYRANO
Baron!

DİĞER BİR CADET, *elini sıkarak.*
Bravo!

CYRANO
Baron!

BİR ÜÇÜNCÜ
Varol be üstat!

CYRANO
Hâşa, Baron!

BİRÇOĞU
Gel öpüşelim!

CYRANO, *ne cevap vereceğini bilmeksizin.*
Baron!.. Baron!.. Estağfurullah!

RAGUENEAU
Siz hep Baron musunuz?

CADET'LER, *bir ağızdan.*
Elbette...

RAGUENEAU
Aman Allah!

BİRİNCİ CADET
Taçlarımız üstüste konsa bir kule olur!

LE BRET *girer ve Cyrano'ya koşarak.*
Arayan arayana seni. Aman gitme dur!
Başlarında, dün gece peşin sıra gelenler,
Dışarda bir yığın halk!

CYRANO, *dehşet içinde.*
Demedin ya birader
Nerede olduğumu?

LE BRET, *ellerini uğuşturarak.*
Bilakis!

BİR BURJUVA, *arkasında bir grup ile gelerek.*
Mösyö! Bütün
Marais mahallesi de huzurunuzda!..

(Dışarda, sokakta kalabalık, tahtırevanlar, arabalar kapıda.)

LE BRET, *mütebessim, Cyrano'ya yavaşça.*
Bugün
Roxane'e ne söyledin?

CYRANO, *şiddetle.*
Bahsetme!

(Dışardaki kalabalık "Cyrano! Cyrano!" diye bağırışırlar. Dükkâna hücum. İtişip kakışmalar. Alkışlar.)

RAGUENEAU, *bir masanın üstüne çıkarak.*
Ah, dükkânım
Mahvoldu, gitti! Adam sen de! Sağ olsun canım!

BAZILARI, *Cyrano'nun etrafında.*
Dostum!.. Dostum!..

CYRANO
Bu kadar dostum yoktu dün gece!

LE BRET, *beşuş.*
Muvaffakıyet!

GENÇ BİR MARKİ, *koşarak gelir ve elini uzatır.*
Dostum! Seni böyle görünce...

CYRANO
Senli benli mi olduk şimdi? Nerde acaba
Birlikte kaz güttüydük?

DİĞER BİR MARKİ
Mösyö, şurda, araba
İçinde birkaç hanım görmek istiyor sizi.
Gelin. Takdim edeyim.

CYRANO, *tok bir tavırla.*
Ya!.. Zatıâlinizi
Önce bana kim takdim edecek?

LE BRET, *hayrette.*
Böyle olmaz.
Ah dostum!

CYRANO
Sus!

BİR MUHARRİR, *elinde bir divit.*
Tafsilât verir misiniz biraz?

CYRANO
Hayır!

LE BRET *Cyrano'yu dürterek.*
Bu zat Théophraste Renaudot'dur. Gazete
Mucidi!

CYRANO
Kâfi!

LE BRET
Herkes hayran bu harekete.
İstikbali parlakmış diyorlar bu icadın.

BİR ŞAİR, *gülerek.*
Mösyö!..

CYRANO
Yine mi?

ŞAİR
Size taşıdığınız adın
Harfleriyle nadide mısraları bezenmiş
Bir şiir sunacağım.

CYRANO
Yetişir!..

(Kalabalıkta bir kımıldanma. Herkes yol verir. De Guiche, yanında Cuigy, Brisaille ve birinci perdenin sonunda Cyrano ile birlikte yola çıkmış olan diğer zabitler olduğu halde, sahneye gelir.)

CUIGY, *hemen Cyrano'ya koşarak.*
Mösyö de Guiche!

(Halkta mırıldanma. Herkes sıralanır.)

Maréchal de Cassion tarafından geldiler.

DE GUICHE, *Cyrano'yu selâmlayarak.*
Maréchal tebrik eder ve afiyetler diler.
Zaten kalmadı dünkü macerayı duymayan.

CYRANO, *eğilerek.*
Maréchal cenapları anlar kahramanlıktan.

(Halktan "Bravo!" sesleri.)

DE GUICHE, *zabitleri göstererek.*
Şayet bu arkadaşlar yemin etmeselerdi,
Katiyen inanmazdı, böyle şey olmaz, derdi!

CUIGY
Hep gözümüzle gördük!

LE BRET, *dalgın duran Cyrano'ya yavaşça*
Yine ne oldu sana?

CYRANO
Sus! Yeter!

LE BRET
Kederlisin. Şu haline baksana!
CYRANO, *ürperir ve derhal dikilerek.*
Istırap duyacağım ha? Bunların önünde,
Öyle mi?

(Bıyıkları diken diken olur, göğsü kabarır.)

Şimdi seyret!..

DE GUICHE, *kulağına Cuigy'nin bir şeyler fısıldaması üzerine, Cyrano'ya.*
Kimlerin bölüğünde
Hizmet ediyorsunuz? Bütün maziniz zaten
Şan ve şerefle dolu. Acaba hakikaten
Şu zıpır Gaskonların bölüğünde misiniz?

CYRANO
Evet. Cadet'lerdenim!

BİR CADET, *âdeta gürler gibi.*
Bizdendir!

DE GUICHE, *Cyrano'nun arkasında saf olan Gaskonlara bakarak.*
Demek ki siz...
Bütün bu mağrur zevat... Bunlar demek şu meşhur...

CARBON
Hey, Cyrano!

CYRANO
Yüzbaşım!

CARBON
Bölük tam mevcutludur.
Haydi bir zahmet edip yüzbaşının yerine,
Bölüğünü takdim et De Guiche hazretlerine!

CYRANO, *De Guiche'e doğru iki adım atar ve Cadet'leri göstererek.*
Bunlar Gaskonya Beyleri,
Başlarında Castel-Jaloux.
Atıcı, atak, serseri,

Bunlar, Gaskonya beyleri,
Beyzâdenin derbederi,
Armalı, menşurlu, tuğlu,
Bunlar, Gaskonya beyleri,
Başlarında Castel-Jaloux.

Boştur hepsinin kemeri,
Fakat bıyıklar burulu,
Parlar gözlerinin feri;
Boştur hepsinin kemeri,
Şapkalarının tüyleri,
Geçerken süpürür yolu.
Boştur hepsinin kemeri,
Fakat bıyıkları burulu.

Yoktur bunlardan beteri,
Arasanız sağı solu.
Can alıp vermenin eri,
Yoktur bunlardan beteri,
Nerde bir boğuşma yeri,
Varsa hep bunlarla dolu.
Yoktur bunlardan beteri,
Arasanız sağı solu.

Bunlar, Gaskonya beyleri,
Hoş görürler kızı, dulu!
Kadınlar, siz gelin beri!
Bunlar, Gaskonya beyleri,
Kocalar, geçin ileri,
Çalın fifreyle davulu!
Bunlar, Gaskonya beyleri,
Hoş görürler kızı, dulu!

DE GUICHE, *Ragueneau'nun derhal getirdiği bir koltuğa mühmel bir tavırla oturarak.*

Şairlik devrimizde bir süstür. Siz de benim
Olur musunuz?

CYRANO
Asla. Ben hür gezenlerdenim!

DE GUICHE
Amcam Richelieu sizden dün pek hoşlandı gibi.
Size yardım edeyim.

LE BRET, *beşuş*.
Hele şükür, yarabbi!

DE GUICHE
Her halde beş perdelik manzum bir eseriniz
Vardır.

LE BRET, *Cyrano'nun kulağına*.
Senin Agrippine oynandı demek!

DE GUICHE
Ya... siz
Götürün kendisine...

CYRANO, *bir an için hevese gelerek*.
Ya!

DE GUICHE
Üstattır şiirde.
Birkaç mısraınızı tashih ediverir de!..

CYRANO, *derhal surat asarak*.
Olmaz, Mösyö! Gidemem bu kadar ileriye.
Belki bir virgülümü çizip atarlar diye
Şimdiden ter dökmeye başladım!

DE GUICHE
Güzel ama,
Bir de hoşa gitti mi, semahatta amcama
Hiç kimse yetişemez.

CYRANO
Belki ben yetişirim!
Sevdiğim mısralarla bezenince bir şi'rim,

Kendi şairliğime bir şükran olsun diye,
Onu kendi kendime okurum biteviye.

DE GUICHE
Mağrursunuz!

CYRANO
Nasıl da farkına vardınız?

BİR CADET, *kılıcına tüyleri dökülmüş, delik deşik, yamrı yumru bir sürü şapka geçirmiş, gelir.*
Bak
Cyrano! Bu tüyleri yolunmuş da cascavlak
Kalmış avı rıhtımda bulduk bugün! Herhalde
Kaçakların olmalı!

CARBON, *müstehziyane.*
Ganimet! Fevkalâde!

(Herkes gülüşür.)

CUIGY
Bu çapkınlara emir veren herif, eminim,
Hiddetten kudurmuştur.

BRISAILLE
Kimdir acaba?

DE GUICHE
Benim!

(Gülüşmeler birdenbire kesilir.)

O şair taslağına bildirsinler haddini
Diye ben emir verdim. Elbet insan kendini
Böyle ufak işlerle üzmez!

(Etrafta tuhaf bir sessizlik.)

CADET, *Cyrano'ya şapkaları göstererek, pesten.*
Bu kalabalık
Bari işe yarasın. Hepsi yağlı, çorbalık!

CYRANO, *kılıcı alır ve şapkaları, bir reveransla, De Guiche'in ayakları ucuna sererek.*

Monsenyör, dostlarına geri vermek dilerse
Emrine amadedir!

DE GUICHE, *yerinden kalkar ve sert bir sesle.*

Haber verin herkese,
Derhal tahtıravanım hazırlansın!

(Cyrano'ya şiddetle.)

Siz demin...

BİR SES, *sokaktan.*

Mösyö Le Comte de Guiche'in tahtıravanı gelsin!

DE GUICHE, *kendini zapteder ve pür-tebessüm.*

Size benden nasihat: Don Kişot'u muhakkak
Bir kere okuyunuz!

CYRANO

Okudum. Hem de mutlak
Nerde adı geçerse bu zavallı rüküşün
Şapkamı çıkarırım!

DE GUICHE

Öyleyse hemen bugün
Tekrar okuyun!

TAHTIRAVANCI, *uzaktan görünür.*

Hazır tahtıravan!

DE GUICHE

Ve asıl
Değirmenler bahsini!

CYRANO, *selâmlayarak.*

Evet, onuncu fasıl!

DE GUICHE

Çünkü değirmenlere saldırdığı zaman...

CYRANO
Demek ben her rüzgâra uyarak kol sallayan
Güruha çatıyorum!

DE GUICHE
Kanada çarparsanız,
Düşünün ne müthiştir o dev kollardaki hız,
Çarpmaya görsün, bir de çarptı mı, döne döne,
Çamura düşersiniz!

CYRANO
Yahut tâ gökyüzüne!

(De Guiche çıkar. Tahtırevanına bindiği görülür. Asilzâdeler, birbirleriyle fısıldaşarak, uzaklaşırlar. Le Bret bunları uğurlar. Kalabalık çıkar.)

Sekizinci Sahne

CYRANO, LE BRET, *sağda, solda masalara oturarak yiyip içmeye koyulan* CADET'LER

CYRANO, *kendini selâmlamaya cesaret etmeksizin çıkanları beşuş bir tavırla uğurlayarak.*
Güle güle efendim! Güle güle efendim!
Yine buyrun efendim!

LE BRET, *mükedder, ellerini havaya kaldırmış, bekler.*
Doğrusu pek beğendim
Bugün yaptıklarını!

CYRANO
Kuzum yine başlama!

LE BRET
Ayağına geleni geri tepmek bu ama!

CYRANO
Doğru, ileri gittim biraz.

LE BRET
Gördün mü?

CYRANO
Fakat
Başka türlü yapamam. Emin ol, bence hayat
Budur işte!

LE BRET
Daha az nobran olmaya çalış!
O zaman para, şöhret...

CYRANO
Ya ne yapmak lâzımmış?
Sağlam bir dayı bulup çatmak sırnaşık gibi,
Bir ağaç gövdesini, tıpkı sarmaşık gibi,
Yerden etekleyerek velinimet sanmak mı?
Kudretle davranmayıp hileyle tırmanmak mı?
İstemem eksik olsun! Herkes gibi, koşarak,
Yabanın zenginine methiyeler mi yazmak?
Yoksa nazırın yüzü gülecek diye bir an
Karşısında takla mı atmak lazım her zaman?
İstemem eksik olsun! Ricaya mı gitmeli?
Kapı kapı dolaşıp pabuç mu eskitmeli?
Yoksa nasır mı tutsun sürünmekten dizlerim?
Yahut eğilmekten mi ağrısın ötem berim?
İstemem eksik olsun! Tazıya tut, tavşana
Kaç mı demeli? Belki kaz gelir diye bana
Tavuk mu göndermeli? Yoksa bir fino gibi
Susta durmak mıdır ki, acep en münasibi?
Istemem eksik olsun! Bir kibar salonunda
Kucak kucak dolaşıp boy atmak ve sonunda,
Marifet şi're koyup kameri, yıldızları,
Aşka getirmek midir, evde kalmış kızları?
İstemem eksik olsun! Yahut şan olsun diye,
Meşhur bir kitapçıya giderek, veresiye
Şiir mecmuası mı bastırmalı? İstemem
Eksik olsun! Acaba bulup bir alay sersem
Meyhane köşesinde dâhi olmak mı hüner?
İstemem eksik olsun! Bir tek şiirle yer yer
Dolaşıp da herkesten alkış mı dilenmeli?

İstemem eksik olsun! Yoksa bir sürü keli
Sırma saçlı diyerek göğe mi çıkarmalı?
Yoksa ödüm mü kopsun bir Allahın aptalı
Gazeteye bir tenkit yazacak diye her gün?
Yahut sayıklamak mı lazım: "Adım görünsün
Aman!" diye şu meşhur Mercure ceridesinde?
İstemem eksik olsun! Ve tâ son nefesinde
Bile çekinmek, korkmak, benzi sararmak, bitmek,
Şiir yazacak yerde ziyaretlere gitmek,
Karşısında zoraki sırıtmak her abusun.
Eksik olsun istemem, istemem eksik olsun!
Fakat, şarkı söylemek, gülmek, dalmak hülyaya,
Yapayalnız, ama hür, seyahat etmek aya,
Gören gözü, çınlayan sesi olmak ve canı
İsteyince şapkayı ters giymek, karışanı
Olmamak. Bir hiç için ya kılıcına veya
Kalemine sarılmak ve ancak duya duya
Yazmak, sonra da gayet tevazula kendine:
Çocuğum! demek, bütün bunları hoş gör yine,
Hoş gör bu çiçekleri, hatta bu kuru dalı,
Bunlar yabanın değil, kendi bahçenin malı!
Varsın, küçücük olsun fütuhatın, fakat bil,
Onu fetheden sensin, yoksa başkası değil.
Ara hakkını hatta kendi nefsinden bile.
Velhasıl bir tufeylî sarmaşık zilletiyle
Tırmanma! Varsın boyun olmasın söğüt kadar,
Bulutlara çıkmazsa yaprakların ne zarar?
Kavaklar sıra sıra dikilse de karşına
Boy ver, dayanmaksızın, yalnız ve tek başına!

LE BRET

Tek başına, anladık, fakat herkese rağmen,
Hiç olur mu bu? Bilmem, nasıl tutuldun, hemen
Her gün, her yerde düşman kazanmak illetine?

CYRANO

Baka baka sizdeki ahbap bereketine,

Göre göre onlara nasıl güldüğünüzü,
Nerden bulduğunuzu bu sahte güler yüzü!
Bense yolun üstünden selâmlar eksildi mi,
İçimden tebrik edip derhal kendi kendimi,
"Yine düşman kazandık!" derim, memnun olurum.

LE BRET
Ne büyük hata!

CYRANO
Evet, budur benim kusurum!
Nobranlık mesleğimdir, nefret olunmak zevkim!
Bilsen, nasıl yürünür, asil ve mütehakkim,
Dikildi mi o gözler bir hançer gibi sana!
Ne hoş lekeler yapar kendi yakalarına,
Kıskançların tükrüğü, alçakların salyası!
Sizlerin boynunuzu saran dostluk kolyası,
İtalya'da yapılan o geniş ve ajurlu
Yakalara benzer ki içinde en gururlu
Erkek çehresi bile bir anda kadınlaşır.
İnsan rahat edemez, çünkü başı dik taşır
Bir kaide olmazsa yüzümüz düşer yere.
Halbuki benim yakam, kinimdir, bir cendere
Gibi boynumu sıkıp başımı dimdik tutar;
Düşman düşman üstüne geldi mi, Arşa kadar
Yükselir alnım. Evet, kin, boynumda lâledir,
Fakat aynı zamanda alnımda bir hâledir!

LE BRET, *bir müddet tevakkuftan sonra, Cyrano'nun koluna girerek.*
Herkese yüksekten at, dök içindeki kini;
Ama benden saklama seni sevmediğini!

CYRANO, *şiddetle.*
Sus, yeter!

(Bir müddetten beri Christian, içeriye girmiş ve Cadet'ler arasına karışmış bulunmaktadır. Cadet'ler kendisiyle konuşmazlar. Christian nihayet, tek başına, küçük bir masanın önüne oturur ve Lise, kendisine içki getirir.)

Dokuzuncu Sahne

CYRANO, LE BRET, CADET'LER, CHRISTIAN DE NEUVILETTE

BİR CADET, *elinde kadeh, dipteki masaların birinden.*
Hey Cyrano!

(Cyrano dönünce.)

Anlat şu hikâyeni!

CYRANO
Birazdan anlatırım.

(Le Bret'nin kolunda, konuşa konuşa uzaklaşır.)

CADET, *yerinden kalkar ve ön tarafa doğru gelerek.*
Bir ders olurdu yani

(Christian'ın masası önünde durarak.)

Bizim mahcup çırağa!

CHRISTIAN, *başını kaldırarak.*
Nasıl, ben miyim çırak?

BİR BAŞKA CADET
Evet, acemi çaylak!

CHRISTIAN
Ben mi acemi çaylak?

BİRİNCİ CADET
Mösyö de Neuvillette, şunu bilin, nasıl bilhassa
Asılanın evinde ipin lafı olmazsa,
Bizde de bir şey vardır, hiç söylenmez!

CHRISTIAN
Ne gibi?

BİR BAŞKA CADET, *korkunç bir sesle.*
Bakın!

(Elini esrarengiz bir tavırla, üç defa burnuna götürür.)
Anladınız mı?

CHRISTIAN
Ha bu...

DİĞER BİR CADET
Aman Yarabbi!
Susun, kimse duymasın, yoksa...
(Dipte Le Bret ile konuşan Cyrano'yu göstererek.)
Oradakiyle
Başınızı belâya sokarsınız!

DİĞER BİR CADET, *Christian öncekilere doğru dönmüşken, sessizce gelip tam arkasından masanın üstüne oturur.*
Bu bile
Kâfi değil. Geçen gün iki hımhım geberdi,
Sırf bu yüzden. Malum ya bizim hazretin derdi
Günü budur! Burundan konuşulmaz!

DİĞER BİR CADET, *yüzükoyun altına girdiği masadan peyda olarak, korkunç bir tavırla.*
Eceli
Beklemeden ahrete gitmek isteyen deli,
Hiç durmadan, burundan bahsetsin!

DİĞER BİR CADET, *yüzükoyun altına girdiği masadan.*
Bir kelime
Kâfidir, hatta fazlaca gelir; işaret etme,
Bir telmihte bulunma, hep aynı yola varır.
Mendilini çıkaran kefenini çıkarır!
(Sükût... Bütün Cadet'ler, kollarını kavuşturarak Christian'a bakarlar. Christian yerinden kalkar ve bir zabitle konuşarak hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi görünen Carbon de Castel-Jaloux'ya yaklaşır.)

CHRISTIAN
Yüzbaşım!

CARBON, *döner ve gözlerinin içine bakarak.*
Mösyö!

CHRISTIAN
Fazla atan cenuplulara
Ne yapılmak âdettir?

CARBON
Onlara ara sıra
Hem şimalli, hem yiğit olmak mümkün olduğu
İspat edilir.

(Arkasını döner.)

CHRISTIAN
Mersi!

BİRİNCİ CADET, *Cyrano'ya.*
Yahu nerde kaldı bu
Hikâye? Anlatsana!

(Herkes: "Anlat! Anlat!" diye bağrışır.)

CYRANO, *ön tarafa doğru gelerek.*
Şu bizim macera mı?
Peki, dinleyin. Malum heriflerin meramı,
Ben de yapyalnız yola düzüldüm. Ayın içi
Saat gibi yanmıştı. O anda bir saatçi
Gökyüzünde belirdi, üşenmeden emeğe,
Başladı biraz bulut alıp temizlemeye
Bu yuvarlak saatin mineli kadranını;
Bir karanlık bastı ki ansızın, vay canını,
Sağı solu seçmenin imkânı yok, nafile
İnsan göremez oldu...

CHRISTIAN
Kendi burnunu bile!

(Sessizlik. Herkes yavaşça yerinden doğrulur ve dehşet bürüyen gözlerle Cyrano'ya bakar. Cyrano, şaşkın, duraklamıştır. Bir müddet böyle geçer.)

CYRANO
Kimdir bu adam?

BİR CADET, *yavaşça.*
Daha bu sabah geldi.

CYRANO, *Christian'a doğru bir adım atar.*
Adı?

CARBON, *yavaşça.*
Baron de Neuv...

CYRANO, *derhal durur ve sert bir sesle.*
Ah demek bu!... Mesele kalmadı.

(Sararır, kızarır, tekrar Christian'ın üzerine atılmak ister gibi olur.)

Fakat...

(Sonra kendine hâkim olur ve derinden gelen bir sesle.)

Peki.

(Tekrar hikâyeye başlar.)

Nerdeydik?

(Sesinde hiddet emaresi.)

Allah kahretsin!

(Tabiî bir tonla devam eder.)

Evet.
Göz gözü görmez oldu.

(Herkeste bir şaşkınlık. Cadet'ler birbirlerine bakışarak, yerlerine otururlar.)

Kendi kendime, hayret
Diyordum, bir baldırı çıplak için bu akşam,
Yine bir kodamanı kızdıracaksın, tamam!
Fakat herif bunları...

CHRISTIAN
Burnundan getirecek!

(Herkes yerinden kalkar. Christian ise iskemlesinde sallanır.)

CYRANO, *boğuk bir sesle.*
Hayır, herif bunları sana ödettirecek!
Hasılı ben gafletle sokuyordum...

CHRISTIAN
Burnumu!

CYRANO
Başımı... belalara. Adam bunu duydu mu,
Belki kırabilirdi...

CHRISTIAN
Burnumun direğini!

CYRANO, *alnındaki terleri silerek.*
Bütün istikbalimi. Adamın bütün kini
Bana dönebilirdi. Fakat yine içimden
Dedim: "Haydi Cyrano, göreyim seni, kimden
Korkuyorsun? Aldırma!" Yürüdüm, tam o anda,
Karanlığın içinden çınladı bir kumanda;
Kılıcımı çekince geldik...

CHRISTIAN
Burun buruna!

CYRANO, *Christian'a doğru atılır.*
Hay Allahın belâsı!

(Bütün Gaskonlar daha iyi görmek için yaklaşırlar. Cyrano, Christian'a yaklaştıkça, kendine hâkim olur ve devam eder.)

Etrafımda mayınuna benzeyen tam yüz kişi, pasaklı ve...

CHRISTIAN
Sümüklü!

CYRANO, *sapsarı, fakat mütebessim.*
Hemen birinin kırdım...

CHRISTIAN
Burnunu!

CYRANO
Hayır, yüklü
Bir kılıç darbesiyle kafasını uçurdum.
Diğer ikisini de karınlarından vurdum.
Geçirdim kılıcıma canlı canlı birini.

Biri hücuma geçti, tutunca kemerimi
Çaldım yere...

CHRISTIAN
Vay burnum!

CYRANO, *artık boşanır.*
Lânet! Çıkın hepiniz!

(Bütün Cadet'ler kapılara hücum ederler.)

BİRİNCİ CADET
Bizim aslan biraz geç uyandı, ama temiz
Uyandı!

CYRANO
Beni yalnız bırakın bu adamla!

İKİNCİ CADET, *Ragueneau'ya.*
Eyvah! Adamı kıyma yapacak! Hemen damla
Birazdan, ortalığı süpürürsün!

RAGUENEAU
Muhakkak
Rengim peçete gibi bembeyazdır. Şimdi bak,
Ayaklarım da tutmaz oldu!

CARBON
Çıkalım çabuk!

DİĞER BİR CADET, *Ragueneau'ya.*
Korkma bir tek kırıntı kalmaz!

BİR DİĞERİ, *Ragueneau'ya.*
Bir parça kabuk
Kalır belki!

BİR DİĞERİ, *sağdaki kapıyı çekerek giderken.*
Ne müthiş şey, Yarabbi!

(Herkes, dipteki ve yanlardaki kapılardan sıvışır. Bazıları merdivenden çıkıp giderler. Cyrano ile Christian, karşı karşıya, bir müddet birbirlerine bakarlar.)

Onuncu Sahne

CYRANO, CHRISTIAN

CYRANO
Gel sarıl
Bana!

CHRISTIAN
Mösyö!

CYRANO
Kahraman çocuk!

CHRISTIAN
Ama... ben... nasıl!

CYRANO
Aslan!

CHRISTIAN
Ne diyorsunuz?..

CYRANO
Gel, candan öpüşelim.
Ben onun kardeşiyim.

CHRISTIAN
Kimin?

CYRANO
Onun!

CHRISTIAN
O da kim?

CYRANO
Roxane!

CHRISTIAN, *Cyrano'ya koşarak.*
Aman Allahım!.. Siz... Kardeşi... Ne iyi!

CYRANO
Hemen hemen; kuzeni.

CHRISTIAN
Demek size...

CYRANO
Her şeyi
Söyledi.

CHRISTIAN
Seviyor mu beni dersiniz?

CYRANO
Belki!

CHRISTIAN, *Cyrano'nun ellerini tutarak.*
Sizi tanımak, Mösyö, öyle bir saadet ki!

CYRANO
Nerden geldi bu ilham ansızın kalbinize?

CHRISTIAN
Affedin!

CYRANO, *elini Christian'ın omzuna koyup yüzüne bakar.*
Hakikaten güzelmiş kâfir!

CHRISTIAN
Size
Hayranım, emin olun.

CYRANO
Ya o burunlar?

CHRISTIAN
Geri
Alıyorum hepsini.

CYRANO
Roxane, kaç günden beri
Sizden mektup bekliyor.

CHRISTIAN
Heyhat!

CYRANO
Heyhat mı? Hayret!

CHRISTIAN
Yapamam, benim için âdeta bir felâket
Olur ağzımı açmak.

CYRANO
Neden?

CHRISTIAN
Çünkü... Sebebi,
Utancımdan ölecek kadar bön, hatta gabî
Bir adamım!

CYRANO
Değilsin. Mademki farkındasın.
Zaten az önce burnum hakkında ihtisasın
Hiç de nükteden mahrum değildi.

CHRISTIAN
Evet ama,
Taş gediğine konur, geçildi mi hücuma.
Bende biraz nükte vardır kavgaya dair.
Fakat bunun dışında, düşüncem put kesilir.
Bir erkek karşısında pek zavallı değilim,
Fakat kadın oldu mu, hemen tutulur dilim.
Hatta bakışlarında bir davet olsa bile.

CYRANO
Ya davete icabet arzun olursa hele,
Ne yaparsın?

CHRISTIAN
Hiçbir şey!.. Ben bilirim haddimi,
Susarım sevgiden bahsetmek anı geldi mi.

CYRANO
Ben de, yaratılsaydım birazcık ihtimamla,
Sanırım bahsederdim sevgiden ihtişamla!

CHRISTIAN
Ne olur söylenecek güzel şeyler bulsaydım!

CYRANO
Ne olur ben de güzel bir silahşor olsaydım!

CHRISTIAN
Roxane zarafet sever, korkarım ki Roxane'ı
Elden kaçıracağım!

CYRANO, *Christian'a bakarak*.
Böyle bir tercümanı
Olsaydı ah gönlümün!..

CHRISTIAN, *ümitsizlik içinde*.
Nerden bulayım ona
O parlak cümleleri?..

CYRANO, *birdenbire*.
Benden al. Sen de bana
Biraz güzelliğinden ver. Böylece ikimiz,
Bir roman kahramanı oluruz.

CHRISTIAN
Ne dediniz?

CYRANO
Bak, dinle. Sana her gün öğreteceğim şeyi
Ezberler misin?

CHRISTIAN
Bilmem!.. Nasıl...

CYRANO
Bilsen, ne iyi
Olur. Böylece Roxane inkisara uğramaz!
Söyle, istiyor musun, birlikte onu biraz
Teshir edelim? Söyle, ister misin ki benim
Yüreğimden kopanı kalbine geçireyim?

CHRISTIAN
Ama, Cyrano!..

CYRANO
Söyle, istiyor musun?

CHRISTIAN
Beni
Korkutuyorsun!

CYRANO
Korkmak! Ne münasebet! Seni
Düşünüyorum yalnız. Tek başına kalırsan,
Büsbütün korkacaksın vazgeçer diye Roxane!
İster misin, emin ol, sevgisine lâyıksın,
Benim sözlerim senin dudaklarından çıksın?

CHRISTIAN
Gözlerin ne parlıyor!

CYRANO
Ah ister misin? Söyle!

CHRISTIAN
Hoşuna mı gidecek, kabul edersem?

CYRANO, *coşarak.*
Öyle...

(Kendine gelerek bir sanatkâr edasıyle.)

Öyle... Yani, sadece bir tecrübe, şairlik!
İster misin tam olsun aramızdaki birlik?
Sen yürü, gölgen gibi yanında yer alayım,
Sen bana güzellik ol, ben sana ruh olayım!

CHRISTIAN
İyi ama, şu mektup! Akşama yetişmesi
Lazım değil mi?

CYRANO, *yazdığı mektubu yeleğinden çıkararak.*
İşte mektubun!

CHRISTIAN
Bu da nesi?

CYRANO
Mektup! Adresten maada eksiği yok!

CHRISTIAN
Fakat... ben...

CYRANO
İyidir, merak etme, gönder hiç düşünmeden.

CHRISTIAN
Demek...

CYRANO
Daima bizde, kendisi yok, adı var
Sevgiliye hitaben yazılmış, tomar tomar
Name bulunur. Bizim sevgililer, sadece
Sabun köpüğüdür ki, hülyamız üflenince
Büyür nazarımızda... Sen al bunu ve yarat
İçindeki masaldan en güzel bir hakikat!
Benim havaya giden bütün niyazım ancak
Sayende, göreceksin, birer yuva bulacak,
Serseri kuşlar gibi. Göreceksin, al bunu,
Samimiyet ne imiş, şi'rin ne olduğunu.
Al artık, bitsin bu iş.

CHRISTIAN
Ne dersiniz? Beraber
Bazı cümlelerini değiştirirsek eğer,
Daha uygun düşmez mi?

CYRANO
Kâfidir bu kadarı.
Emin ol.

CHRISTIAN
Nasıl!...

CYRANO
Çünkü her kadının vakarı

Vardır. İşte Roxane da, beğenirse üslubu,
Kendisi için yazılmış sanacaktır mektubu.

CHRISTIAN
Ah, dostum!

(Cyrano'nun kollarına atılır. Kucaklaşma halinde kalırlar.)

On Birinci Sahne

CYRANO, CHRISTIAN, GASKONLAR, SİLÂHŞOR, LISE

BİR CADET, *kapıyı aralayarak.*
Aman Allah! Mevtaî bir sessizlik!..
Bakmaya mecalim yok!

(Başını çıkarır.)

Bu ne?

(Bütün Cadet'ler içeriye girer ve Cyrano ile Christian'ın kucaklaştığını görürler.)

DİĞER BİR CADET
Bu ne azizlik!

(Hepsinde teessür alâmeti.)

SİLÂHŞOR, *müstehziyane.*
Azizlik filan değil!

CARBON
Nesi azizlik bunun?
Bizim kurt, kuzu oldu. Hem öyle ki burnunun
Sağına vurdunuz mu, solunu çeviriyor!

SİLÂHŞOR
Burnundan bahsetmeye artık izin veriyor
Demek!

(Muzaffer bir eda ile.)

Lise! Gel de seyret!

(Etrafı koklar gibi yaparak.)

Allah Allah, bu da ne?
Burası ne kokuyor böyle alabildiğine?

(Cyrano'ya yaklaşır ve küstah bir tavırla burnuna gözünü dikerek.)

Siz de duymuşsunuzdur, acaba böyle dik dik
Kokan bir çiçek midir?

CYRANO

Evet, çiçek!

(Tokatı yapıştırarak.)

Şakaik!

(Cyrano'nun eski Cyrano olduğunu gören bütün Cadet'ler sevinç içinde, sıçrayıp takla atarlar.)

PERDE

ÜÇÜNCÜ PERDE

ROXANE'IN BUSESİ

Eski Marais'de küçük bir meydan, eski evler, dar yollar. Sağda Roxane'ın evi ve bahçe duvarı. Duvardan dallar taşmaktadır. Kapının üstünde, balkon. Eşiğin önünde bir sıra.

Duvarda sarmaşıklar. Balkona yasemin dalları dolanmıştır. Sıraya ve duvarın çıkıntılı taşlarına basarak balkona çıkmak mümkündür.

Evin karşısında, taş ve tuğladan, aynı üslupta diğer bir ev. Roxane'ın balkon kapısı ardına kadar açıktır.

Ragueneau, Dadının yanında, ayakta durur. Üzerinde bir nevi uşak elbisesi vardır. Gözlerini silerek hikâyesini bitirmek üzeredir.

Birinci Sahne

RAGUENEAU, DADI, *sonra* ROXANE,
CYRANO, *ve* İKİ PAJ

RAGUENEAU

...Velhasıl bizim karı kaçtı bir silâhşorla.
Ben de, müflis ve bikes, astım kendimi; zorla
Gelip beni indirdi Mösyö Cyrano ipten.
Ne hayır gelirdi ki benim gibi garipten?
Tuttu teselli etti, sonra koluma girdi,
Kâhya olayım diye kuzinine getirdi.

DADI

Nasıl oldu da iflâs ettiniz birdenbire?

RAGUENEAU
Lise askere düşkündü, bendeniz şairlere;
Mars'tan arta kalanı Apollon temizledi.
Can verdi sermayeyi yüklettiğimiz kedi!

DADI, *ayağa kalkar ve açık pencereye doğru bakarak.*
Roxane! Hazır mısınız? Bekliyorlar!

ROXANE'IN SESİ, *pencereden.*
Giyince
Mantomu, geliyorum.

DADI, *Ragueneau'ya karşıdaki evi göstererek.*
İşte bizi bu gece
Karşıda bekliyorlar. Clomire'de toplantı var
Âşık hakkında nutuk okunacak diyorlar.

RAGUENEAU
Âşık hakkında mı?

DADI, *cilve ile.*
Of aman siz de...

(Pencereye doğru.)

Acele
Etmezseniz güzelim, bilin ki bu gidişle
Nutku kaçıracağız.

ROXANE'IN SESİ
Geliyorum!

(Çalgı sesleri gittikçe yaklaşır ve kulisten Cyrano'nun şarkı söylediği işitilir: Lâ! lâ! lâ! lâ!)

DADI, *hayretle.*
Acaba
Bize mi bu?

CYRANO, *peşinde mandolin ve kitara çalan iki pajla gelir.*
Aptallar, dikkat edin mızraba!
Sekizlik bu!

BİRİNCİ PAJ, *müstehzîyane*.
Mızraptan anlıyorsunuz demek!

CYRANO
Elbette! Gassendi'nin dershanesinde emek
Vermişim, musikiden anlarım
(Paj çalar ve taganni eder: Lâ! lâ! lâ!)

CYRANO, *Pajın elinden kitarayı alır ve musiki cümlesine devam eder.*
Bırak da ben
Çalayım!
(Lâ! lâ! lâ! lâ!)

ROXANE, *balkona gelir.*
Siz misiniz?

CYRANO, *başladığı hava ile.*
Evet, benim bu gelen!
Saygımı sunmak için yaseminlerinizeee!..

ROXANE
Bekleyin, iniyorum!

DADI, *pajları göstererek.*
Yine ne oldu size?
İki çalgıcı ile geziyorsunuz!

CYRANO
Bahsi
Kaybetti gramerde bizim mahut d'Assoucy!
Dün bahse tutuşurken, daima peşisıra
Gezdirdiği bu çapkın herifleri kumara
Basar gibi dedi ki, "kazanırsan, bu usta
Çalgıcılar emrine tabidir her hususta,
Tam bir gün!" Dedi ama, biz de bahsi kazandık!
Yarın sabaha kadar peşimizdeler artık.
Bu gece ne yaparsam musiki şahidimdir;
Yarın sabaha kadar elbet Allah kerimdir.
Evvelâ memnun oldum bahsi kazandığıma,
Fakat şimdi eminim bunda da yandığıma!

(Çalgıcılara.)

Haydi çocuklar, gidin bizim Montfleury'ye
Oyun havası çalın! Yalnız hep biteviye
Olsun, falsolu olsun!

(Dadıya.)

Evet, ben de bu akşam,
Bermutat uğrasam da, bizim Roxane'a sorsam
Diyordum, ne haldedir acep enisi kalbi!

ROXANE, *kapıdan çıkarak.*
Daima güzel, zarif, ben de eskisi gibi
Âşığım!

CYRANO, *mütebessim.*
Bu kadar da zarif midir ki bizim
Christian?

ROXANE
Her halde sizden fazla, azizim!

CYRANO
Kabul!

ROXANE
Bana kalırsa yoktur daha bir eşi.
Alelâde şeyleri öyle bir söyleyişi
Var ki, hayran olmamak kabil değil! Bazen de
Dalgın duruyor biraz, fakat sonra, bir anda
Öyle hoşa gidecek cümleler buluyor ki!

CYRANO, *inanmaz gibi.*
Etmeyin!

ROXANE
Siz erkekler hep böylesiniz! Sanki
İnsan güzel olunca mutlak aptal mı olur?

CYRANO
Demek kalp işlerinde emsali az bulunur
Bir hatip!

ROXANE
Hatip değil, dâhi.

CYRANO
Ya mektupları?

ROXANE
Birer harika! Bakın meselâ:

(İnşadeder gibi.)

"Bu kadarı
Yetişmezse kalbimi alın bütün bütüne.
Ben yine şükrederim sizi gördüğüm güne!"

(Muzafferane.)

Nasıl?

(Cyrano omuz silker.)

Ya bu: **"Karışmam, yoksa dinecek acım;**
Kalbimi çalmışsınız, sizinkine muhtacım!"

CYRANO
Bazen kendi kalbini gönderiyor hediye,
Bazen de sizinkini istiyor lâzım diye!

ROXANE, *ayağını yere vurarak.*
Fazla oluyorsunuz! Buna kıskançlık...

CYRANO, *ürperir.*
Nasıl?

ROXANE
Muharrir kıskançlığı derler! Evet, siz asıl
Şunu dinleyin, bakın: **"Kalbimin âvazıyle,**
Buseleri göndermek mümkün olsa yazıyle,
Ağzınızdan düşmezdi mektuplarım!"

CYRANO, *memnuniyetle gülümsemekten kendini alamaz.*
Ha bunlar...

Hakikaten...

(Kendine gelir ve istihkarla.)

Birtakım alelâde oyunlar!

ROXANE
Ya bu...

CYRANO
Mektuplarını ezberlediniz demek!

ROXANE
Hepsini!

CYRANO, *bıyıklarını bükerek.*
Güzel!..

ROXANE
Zaten ne mümkün beğenmemek!
Devrimizin en büyük üslupkârı!

CYRANO, *mütevaziyane.*
Etmeyin!

ROXANE, *amirane.*
Üstattır, emin olun!

CYRANO, *selâmlayarak.*
Öyle mi? Artık emin
Oldum.

DADI, *dip taraftan telâşlı telâşlı gelerek.*
Ah, Mösyö de Guiche!

(Cyrano'yu kapıya doğru iterek.)

Kuzum, çabuk girin de,
Sizi burda görmesin! Yoksa günün birinde
Acısını çıkarır!

ROXANE, *Cyrano'ya.*
Çünkü seviyor beni.
Aşkıma mâni olmak için elden geleni

Yapar. Nüfuzu vardır. Sırrımı öğrenmesin,
İstemem!

CYRANO, *eve girerek*.
Peki, peki!

(De Guiche gelir.)

İkinci Sahne

ROXANE, DE GUICHE, *biraz ötede* DADI

ROXANE, *De Guiche'e reverans yaparak*.
Çıkıyordum!

DE GUICHE
Harbe.

ROXANE
Ya!..

DE GUICHE
Hem bu gece.

ROXANE
Ya!..

DE GUICHE
Kralın emriyle.
Arras'ı muhasara edeceğiz.

ROXANE
Ya, demek
Muhasara, öyle mi?

DE GUICHE
Evet. Gidişime pek
Esef ettiğiniz yok.

ROXANE, *gayet terbiyeli*.
Böyle demeyin, aman!

DE GUICHE
Bense üzülüyorum sizi nerde, ne zaman
Artık görebilirim diye. İşittiniz mi
Bilmem, beni kumandan tayin ettiler.

ROXANE
Siz mi?
Tebrik ederim.

DE GUICHE
Hassa alayına.

ROXANE, *kendine gelerek.*
Hassa mı?

DE GUICHE
Size akraba olan o tok sözlü adamı
Orda yine karşımda bulacağım. Bu sefer,
Görür o!

ROXANE, *tıkanır gibi.*
Nasıl, nasıl? Hassa da mı beraber
Gidiyor?

DE GUICHE, *gülerek.*
Şüphe mi var? Kumandanları benim!

ROXANE, *sıraya oturur ve kendi kendine.*
Christian!

DE GUICHE
Neniz var?

ROXANE, *heyecan içinde.*
Bir kadına ne elim
Haberdir sevdiğinin harbe gitmesi!..

DE GUICHE, *hayret ve sevinç içinde.*
Hayret!
İlk defa kalbinizde uyanıyor merhamet,
Tam da gideceğim gün!

ROXANE, *sesinin tonunu değiştirir ve yelpazelenerek.*
Demek öç alacaksınız
Kuzenimden öyle mi?

DE GUICHE, *mütebessim.*
Siz emredin yalnız!
Sık görüşür müsünüz?

ROXANE
Hayır, pek az...

DE GUICHE
Peşine
Cadet'lerden birini takmış, geziyor.

(İsim hatırlamaya çalışarak.)

Şu Ne...
Nö.. viyen...

ROXANE
Uzun boylu!

DE GUICHE
Sarışın!

ROXANE
Âdeta al.

DE GUICHE
Yakışıklı.

ROXANE
Zannetmem!

DE GUICHE
Güzelce, fakat aptal!

ROXANE
Evet, aptal hali var.

(Sesinin edasını değiştirerek.)

İntikam için sanki

Cyrano'yu ateşe sürmekten ne çıkar ki!
O bundan memnun olur, bilakis. Onu deli
Etmeyi ben bilirim.

DE GUICHE
Nasıl?

ROXANE
Alay gitmeli,
Bırakmalı sevgili Cadet'leriyle onu
Harbin sonuna kadar Paris'te. Bu oyunu
Oynamalıyız ona. Bakın ne kuduracak!
Bence böylelerine yegâne ceza, ancak
Herkes tehlikedeyken kenarda kalmak olur.

DE GUICHE
Bulsa bulsa bir kadın, ancak bir kadın bulur
Oyunun böylesini!

ROXANE
Şayet burda kalırsa,
Mahvolur kederinden. Hacet de kalmaz hırsa,
Öcünüz fazlasıyla alınmış olur.

DE GUICHE, *yaklaşarak*.
Mutlak

Biraz seviyorsunuz beni!

(Roxane gülümser.)

Hıncıma ortak
Olmanız bu sevginin nişanesidir Roxane!

ROXANE
Elbette.

DE GUICHE, *birçok mühürlü mektup göstererek*.
İşte hepsi burda. Hiçbiri noksan
Değil. Bu emirleri verirken bölüklere,

(Bir tanesini ayırır.)

Birini, Cadet'lere ait olanı yere

Düşürmüş olacağım!

(Cebine koyar ve gülerek)

Cyrano'yu o zaman
Görmeli! Meğer sizde ne fendler varmış!

ROXANE, *De Guiche'e bakarak.*
Bazen
Vardır.

DE GUICHE, *Roxane'ın tamamen yanına yaklaşarak.*
Dinleyin beni. Bu akşam yola çıkınam
Lâzım. Fakat sizi de bu halde bırakamam.
Görüyorum, heyecan içindesiniz; ben de
Çılgın gibiyim. Şurda, uzak değil, hemen de
Orléans sokağında, Capucin'lere ait
Bir manastır var. Orda gizlenmeye müsait
Bir yer bulurlar bana. Muhterem keşişlerin
Cüppeleri geniştir. Sonra, hepsi en derin
Sadakatle bağlıdır muhterem Cardinal'e.
Ondan ödleri kopar, beni vermezler ele.
Ben de bu akşam güya harbe gitmiş olurum,
Fakat bir maske takıp gelir, sizi bulurum.
Ne olur, bana bunu çok görmeyin, güzelim.

ROXANE
Mükemmel, fakat bir de aksini düşünelim.
Farkına varılırsa, sonra ne derler size?
Şöhretiniz ne olur, bunu düşünsenize!

DE GUICHE, *omuz silkerek.*
Adam!..

ROXANE
Fakat Arras'ın muhasarası?..

DE GUICHE
Adam!..
Umurumda değil! Evet, deyin!

ROXANE
Hayır, yapamam.

DE GUICHE
Ne olur?

ROXANE
Olmaz, size "hayır!" demek vazifem!

DE GUICHE
Ya!

ROXANE

(Kendi kendine.)

Oh çok şükür!

(Yüksek sesle.)

Ben sizi bir muhteşem
Esatir kahramanı gibi görmek isterim.

DE GUICHE
Demek seviyorsunuz!

ROXANE
Dönüşte size derim
Kimin için bu kadar çırpındığımı!

DE GUICHE, *sevinç içinde.*
Artık

(Elini öper.)

Sevinçle gidiyorum, Allaha ısmarladık!

ROXANE
Güle güle, efendim.

(De Guiche gider.)

DADI, *arkasından komik bir reverans yaparak.*
Efendim, güle güle!

ROXANE, *Dadi'ya.*
Burda olup biteni unutalım ve hele
Cyrano'ya hiçbir şey çıtlatmayalım, kızar.

(Eve doğru bağırarak.)

Kuzen!

Üçüncü Sahne

ROXANE, DADI, CYRANO

ROXANE, *karşı kapıyı göstererek.*
Biz gidiyoruz karşıya.

CYRANO
Yine ne var?

ROXANE
Alcandre'la Lysimon konuşacak.

DADI
İnşallah!
Yine kaçıracağız dedi bana bu sabah

(Serçe parmağını göstererek.)

Serçe parmağım!

CYRANO, *Roxane'a.*
Aman, kaçırmayınız sakın
Bu maymunları!

(Clomire'in kapısı önüne gelirler.)

DADI, *hayran hayran.*
Tokmak beze sarılı, bakın!

(Tokmağa hitaben.)

Seni küçük yaramaz! Çın çın ötüp herkesi
Rahatsız etme diye, ayıptır söylemesi,
Ağzını tıkamışlar!

(Bin bir ihtimamla tokmağı kaldırır ve yavaşça vurur.)

ROXANE, *kapının açıldığını görerek.*
Haydi!

(Eşikten Cyrano'ya.)

Kuzum söyleyin,
Christian gelirse, beklesin!

CYRANO, *tam Roxane içeriye gireceği sırada.*
Ya!

(Roxane döner.)

Ha, emin
Olun söylemem. Bugün âdetiniz veçhile,
Christian gelince, hangi mevzuu ele
Alacaksınız?

ROXANE
Şeyi...

CYRANO, *hemen.*
Neyi?

ROXANE
Aman sakın ha,
Söylemeyin!

CYRANO
Korkmayın, söylemem!

ROXANE
Bugün ona
Serbestsin, diyeceğim, istediğin kadar coş,
İrticalen sevgiden konuş ve beni sarhoş
Et!

CYRANO, *gülümseyerek.*
Mükemmel!

ROXANE, *gülümseyerek.*
Ama şüşş!..

CYRANO
Evet, şüşş!..

ROXANE
Sakın!

(Girer ve kapıyı kapatır.)

CYRANO, *kapı kapanınca selâmlayarak.*
Güzel!

(Kapı tekrar açılır.)

ROXANE, *başını uzatarak.*
Yoksa hazırlanır!

CYRANO
Yok! yok!

(Her ikisi birbirine susma işareti yapar. Kapı kapanır.)

Hey Christian! Gel!

Dördüncü Sahne

CYRANO, CHRISTIAN

CYRANO
Ne soracak öğrendim, hazırla hafızanı.
Haydi, göster kendini, göze girmek zamanı
Geldi. Böyle somurtma, yürü gidelim sana;
Ben yolda öğretirim. Haydi kımıldansana!

CHRISTIAN
Hayır!

CYRANO
Ne dedin?

CHRISTIAN
Hayır, Roxane'ı göreceğim.

CYRANO
Aklını mı kaçırdın, söyle, ben de bileyim!
İstemiyorsan başka.

CHRISTIAN
Hayır!

CYRANO
Son sözün bu mu?

CHRISTIAN
Bıktım, usandım artık, sözümü, mektubumu
Başkalarından alıp benim diye satmaktan,
Daima korka korka herkesi aldatmaktan.
Başlangıçta lâzımdı, şimdi lüzum yok buna.
Beni seviyor. Mersi! Artık gidip Roxane'a
Kendi derdimi bizzat dökebilirim.

CYRANO, *alaylı bir tavırla.*
Evet!...

CHRISTIAN
Kim demiş ki bende yok bu kadar kabiliyet?
Hiç de aptal değilim! Derslerinden muhakkak
Çok istifade ettim, aziz dostum. Seyret, bak
Neler söyleyeceğim! Zaten ne var ki bunda?
Kollarıma düşecek, göreceksin, sonunda.

(Roxane'ın Clomire'in evinden çıktığını görünce.)

Aman Cyrano, sakın beni bırakma!

CYRANO, *Christian'ı selamlayarak.*
Buyrun!
Konuşun, Mösyö!

(Bahçe duvarının arkasında kaybolur.)

Beşinci Sahne

CHRISTIAN, ROXANE, *karşıki evden çıkan*
DAVETLİLER *ve* DADI

(Roxane birlikte bulunduğu grupla vedalaşır.)

DADI, *meyus.*
Zaten tahmin etmiştim bunun
Böyle olacağını. Dediğim gibi yine
Meşhur nutku kaçırdık!

(Herkes, Roxane'ı selâmlar ve aralarında da selâmlaşıp birbirlerinden ayrılır, muhtelif sokaklara saparak uzaklaşır.)

ROXANE, *Christian'ı görerek.*
Siz misiniz?

(Ona doğru gider.)

Gece ne
Ilık! Durun, gittiler artık, yoldan geçen yok.
Oturalım. Söyleyin, dinliyorum.

CHRISTIAN, *Roxane'ın yanına sıraya oturur. Bir an sessizlik.*
Sizi çok
Seviyorum!

ROXANE, *gözlerini yumarak.*
Ah evet, aşktan bahsedin bana!

CHRISTIAN
Seni seviyorum!

ROXANE
Bu, mevzu. Mevzudan yana
İtilâf yok. Süsleyin mevzuunuzu.

CHRISTIAN
Siz, siz...

ROXANE
Evet, süsleyin.

CHRISTIAN
Seni seviyorum.

ROXANE
Şüphesiz.
Sonrası?

CHRISTIAN
Sonra... Siz de beni sevseniz böyle,
Ne hoş olurdu. Roxane, seviyor musun, söyle.

ROXANE, *yüzünü buruşturarak.*
Ben neler umuyordum, siz neler diyorsunuz!
Anlatın biraz bana nasıl seviyorsunuz?

CHRISTIAN
Nasıl mı? Çok...

ROXANE
Off, biraz neler duyduğunuzdan
Bahsedin.

CHRISTIAN
Seni öpmek istiyorum.

ROXANE
Christian!

CHRISTIAN
Seni seviyorum!

ROXANE, *kalkmaya davranarak.*
Ne? Yine mi?

CHRISTIAN, *alıkoymaya kalkışır.*
Hayır, seni
Sevmiyorum.

ROXANE, *tekrar yerine oturarak.*
Çok şükür!

CHRISTIAN
Ya, öyle ama, beni
Çıldırtıyorsun!

ROXANE, *kalkıp uzaklaşırken.*
Aman!..

CHRISTIAN
Ah, aptallaştım artık!

ROXANE, *sert.*
Hiç hoşuma gitmiyor bu haliniz. Pek yazık!

CHRISTIAN
Fakat!..

ROXANE
Haydi gidin de arayıp bulun tekrar
Şu belâgatinizi!

CHRISTIAN
Ben!..

ROXANE
Bundan kolay ne var:
Beni seviyorsunuz, biliyorum.

(Eve doğru gider.)

CHRISTIAN
Çabucak
Gitmeyin! Ben... Ben...

ROXANE, *içeri girmek üzere kapıyı iterek.*
Evet, ne var anlamayacak?
Sizi çıldırtıyorum! Hayır, hayır, gidiniz!

CHRISTIAN
Fakat!..

(Roxane kapıyı yüzüne kapar.)

CYRANO, *bir müddetten beri nazarı dikkati celbetmeden sahneye gelmiştir.*

Tebrik ederim. Muvaffakiyetiniz
Parlak!..

Altıncı Sahne

CHRISTIAN, CYRANO *ve bir aralık* PAJLAR

CHRISTIAN
İmdat!

CYRANO
Yok, dostum!

CHRISTIAN
Ölürüm kederimden,
Şu anda giremezsem gözüne.

CYRANO
Peki, kimden,
Nasıl, ne istemedi şu anda! Allah, Allah!

CHRISTIAN, *Cyrano'yu kolundan yakalayarak.*
Bak, bak görüyor musun?

(Balkonun penceresi aydınlanmıştır.)

CYRANO, *heyecanla.*
Ha! Penceresi...

CHRISTIAN, *bağırarak.*
Eyvah,
Ölüyorum!

CYRANO
Sesini kes!

CHRISTIAN, *pesten.*
Ölüyorum!

CYRANO
Gece
Pek karanlık...

CHRISTIAN
Eee, peki?

CYRANO
Tamir edilir bence
Bu gaf. Lâyık değilsin ama neyse. Sen şurda,
Tam balkonun önünde boy göster, ben de burda

(Balkonun altına doğru gider.)

Durur ve fısıldarım sana.

CHRISTIAN
Fakat...

CYRANO
Sus şimdi!

(Pajlar dipten peyda olarak Cyrano'ya seslenirler. Cyrano, onlara yavaş konuşmalarını işaret eder.)

BİRİNCİ PAJ, *pesten.*
Montfleury çaldığım serenadı beğendi.

CYRANO, *pesten, fakat hızlı hızlı.*
Haydi hemen biriniz şu sokağa, biriniz
Bu sokağın başına giderek gizleniniz.
Bir yabancı gelirse bize doğru bir hava
TuttururSunuz!

İKİNCİ PAJ
Peki, ne havası?

CYRANO
Kadınsa
Şakrak olsun, erkekse hazin!

(Pajların her biri bir sokağa gider. Christian'a.)

Seslen bakalım!

CHRISTIAN
Roxane!

CYRANO, *yerden küçük taş parçaları alarak pencereye atar.*
Dur, pencereye bir iki taş atalım!

Yedinci Sahne

ROXANE, CHRISTIAN *ve başlangıçta balkonun altına gizlenen* CYRANO

ROXANE, *balkonun penceresini aralayarak.*
Beni kim çağırıyor?

CHRISTIAN
Ben.

ROXANE
Ben kim?

CHRISTIAN
Christian!

ROXANE, *istihfafla.*
Siz misiniz?

CHRISTIAN
Ben. Size bir çift sözüm var!

CYRANO, *balkonun altından Christian'a.*
Aman,
Bir parça daha pesten.

ROXANE
İmkânı yok! Konuşmak
Nedir bilmiyorsunuz. Gidin.

CHRISTIAN
Merhamet!

ROXANE
Mutlak
Beni sevmiyorsunuz!

CHRISTIAN, *Cyrano'nun sufle ettiği kelimeleri tekrar ederek.*
Fakat... böyle demekle...
En fazla... sevdiğim an... beni hiç... sevmemekle...
İtham ediyorsunuz!

ROXANE, *pencereyi kapatmak üzere iken bundan vazgeçerek.*
Bakın, bu güzel!..

CHRISTIAN, *aynı hareket.*
Aşkın...
Kalbimin beşiğinde... yatan bir çocuk.. Taşkın
Arzusuna...oyuncak etmiş... gönlümü.

ROXANE, *balkonun ön tarafına doğru gelerek.*
Güzel!
Madem bu kadar zalim, neden siz daha evvel,
Bu aşkı, beşiğinde boğmadınız?

CHRISTIAN, *aynı hareket.*
Pek müşkül...
Madam... çünkü bu yavru... minimini bir Hercule!

ROXANE
Güzel!..

CHRISTIAN, *aynı hareket.*
Bir anda... boğdu... hiç acımadan... canı...
Gurur ve şüphe... adlı... iki müthiş... yılanı!..

ROXANE, *balkona dirseklerini dayayarak.*
Pek güzel! Fakat neden, muhayyileniz felce
Uğramış gibi, sözler ağzınızdan bu gece
Teker teker çıkıyor?

CYRANO, *Christian'ı balkonun altına çeker ve onun yerine geçer.*
Sen şu karanlığa git!

ROXANE
Ne için sözleriniz bu kadar müteredditi?

CYRANO, *Christian gibi pesten.*
Çünkü bu karanlıkta sizi el yordamıyle
Arayıp buluyorlar.

ROXANE
Benimkiler hiç böyle
Değil ama.

CYRANO
Tabiî. Sebebi de aşikâr.
Çünkü onlar, dosdoğru, kalbime düşüyorlar.
Esasen can evime pek kolayca girilir.
Halbuki benimkiler davetsiz bir misafir!..
Hem sonra sizinkiler iniyor, çabuk iner,
Benimkiler balkona tırmanacak; bu hüner
Zamana mütevakkıf!..

ROXANE
Fakat şimdi bakınız,
Daha iyi çıkmaya başladılar!

CYRANO
Hakkınız
Var. Alıştılar artık jimnastik yapa yapa.

ROXANE
Balkonum size çok mu yüksek geldi acaba?

CYRANO
Şüphe mi var? Kalbime bu irtifadan şayet
Katı bir söz düşerse, hayatıma nihayet
Verir!

ROXANE, *yerinden kımıldanarak.*
O halde inmem lazım!

CYRANO, *şiddetle.*
Hayır!

ROXANE, *balkonun altına düşen sırayı göstererek.*
Bari siz
Çıkın!

CYRANO, *dehşet içinde, karanlığa çekilerek.*
Olmaz!

ROXANE
Ne demek, olmaz!

CYRANO, *gittikçe heyecanlanarak.*
Olur, şüphesiz...
Fakat ne güzel böyle tatlı tatlı konuşmak,
Yüz yüze gelmeksizin, birbirimizden uzak!

ROXANE
Uzak mı?

CYRANO
Ne hoş böyle karanlıklara girmek,
Nerde olduğumuzu hayal meyal kestirmek!
Meselâ ben, uzaktan, upuzun bir pelerin
Karaltısıyım. Siz de bir yaz elbisesinin
Beyazlığı. Ben şimdi yalnız bir gölgeyim. Siz
Sadece bir aydınlık!.. Bu anın, bilmezsiniz,
Ne büyük kıymeti var bence. Hayatta, evet,
Şairane cümleler söylemişimdir.

ROXANE
Elbet!

CYRANO
Fakat bu ana kadar hiçbiri benim asıl
İçimden doğmamıştı.

ROXANE
Anlamıyorum, nasıl?

CYRANO
Söyleyen ben değildim çünkü bugüne kadar.

ROXANE
Ya kimdi?

CYRANO
Bendim, fakat duyduğum heyecanlar

Yüzünden karşınızda hemen başka bir adam
Oluyordum. İlk defa, emin olun, bu akşam
Derdimi döküyorum.

ROXANE
Doğru!.. Sesiniz bile
Bambaşka!

CYRANO, *can atarcasına yaklaşarak.*
Evet, başka... Gecenin perdesiyle
Örtünerek, bu akşam, buluyorum kendimi.
Kendi kendim olmaya cesaretim var şimdi.

(Bir an durur ve şaşırmış gibi.)

Ne diyordum, bilmem ki! Nerdeydim, mazur görün
Heyecanımı. Nerde kalmıştım. Evet. Bütün,
Bütün bunlar, bilseniz, benim için ne yeni!..

ROXANE
Yeni mi?

CYRANO
Yeni değil elbette! Başka, yani
Samimî olmak başka; halbuki için için
İstihza korkusuyla titremek...

ROXANE
Neden? Niçin?

CYRANO
Bilmem! Bir korku işte!.. Bu yüzden ruhum bazen
Zarafet kisvesine bürünür korkusundan.
Gün olur, yıldızları koparacak olurum.
Ah, fakat gülünç olmak korkusuyla gururum
Beni gül koparmaktan men eder.

ROXANE
Gül koparmak
Hoştur ama!

CYRANO
Ne olur, bir tarafa bıraksak
Bu akşam gül bahsini!

ROXANE
Şimdiye kadar bana
Böyle dememiştiniz!

CYRANO
Evet, ama insana
Meşaleden, tirkeşten, oktan, kılıçtan uzak,
Daha şen, daha cazip şeylere doğru koşmak
İştiyakı geldi mi, elbette minimini
Bir altın yüksükle su içmez, gider içini,
Koskoca bir ırmağın suyunda kana kana
İçerek serinletir.

ROXANE
Ya güzel sözler! Buna
Hiç mi lüzum yok sanki?

CYRANO
Elbette var. Nitekim
Kaçmayasınız diye ben de neler söyledim.
Fakat şu anda artık bir aşk namesi gibi.
Konuşmak, bu geceyi, bir şahane mevkibi,
Bu tabiatı tahkir etmek olur. Bırakın,
Gökyüzü ve yıldızlar, bir anda dizi, bakın,
Bu yapmacıktan nasıl kurtaracaklar! Cidden
Korkuyorum, bu süslü potada erimekten
Hissin candan tarafı buhar olup gitmesin;
Ruhu bu neticesiz oyunlar eritmesin!
Ve incele incele yok olmayalım artık!

ROXANE
Ya zarafet?

CYRANO
Zarafet?.. Yazık, sevgiye yazık!

Ben aşkta zarafetten nefret ederim. Bence
Bu oyunu uzatmak cinayettir sevince.
Zaten; mutlaka bir an gelir – acırım bundan
Mahrum olana – işte o dakikada insan
Duyar içinde asil bir aşkın varlığını,
Ve artık güzel sözler fazla bir süs yığını
Olur.

ROXANE
Peki, bizim de bu anımız gelince,
Neler diyeceksiniz?

CYRANO
Ne doğarsa, delice,
Aklıma ne gelirse, hepsini, kucak kucak,
Dağınık, birer demet haline koymayarak.
Meselâ: Seviyorum sizi, çılgınca sana
Âşığım, tahammülüm kalmadı, acısına;
Bir çıngırağın dili gibi gönlümde ismin,
Ben de karşında, Roxane, hep ürperdiğim için
Çıngırak sallandıkça adın çınlıyor. Hemen
Her şeyin hatırımdadır; sevdim her şeyini ben.
Sokağa çıkmak için, bir sabah, geçen sene,
Saçının biçimini değiştirmiştin yine!
Saçın bana o kadar aydınlık gelmişti ki,
Ancak boyna güneşe baktıktan sonra, belki
Nasıl eşyada kızıl halkalar belirirse,
Kamaşan nazarlarım, hangi köşeye girse
Günlerce, bir sarışın âlem yarattı durdu.

ROXANE, *heyecanla.*
İşte aşk bu!

CYRANO
Şüphesiz! Evet, işte bu duygu,
Meyus coşkunluğundan belli: aşk; ama mağrur
Ve hodbin değil. Bilsen, tek sen mesut ol diye,
Kendi saadetimi ederim de hediye,
İstemem yine bunu bilmeni. Yalnız bana

Uzaktan görmek yeter, bir gün olsun, bu cana
Mal olan saadetin bir gülümsediğini.
— Her bakışın içimde yarattı bir yepyeni
Hassa, bir kahramanlık. Anlıyor musun artık?
Söyle, duyuyor musun, ruhumun bu karanlık
İçinden sana doğru yükselişini, söyle.
Bak, gece ne kadar da güzel ve ılık... Böyle
Derdimi döküyorum size; siz de muttasıl
Dinliyorsunuz beni. Bu kadarını nasıl
Ümit edebilirdim en ziyade ümide
Kapıldığım gün bile! Artık hayat gözümde
Değil, ölebilirim! Titrediniz! Sebebi
Bu sözler mi? Mutlaka. Evet, bir yaprak gibi,
Yapraklar arasında titriyorsunuz, evet,
Titriyorsun, bu belli, saklama, itiraf et.
Elinin titremesi yasemin dallarından
Kayarak bana kadar geliyor.

ROXANE

Doğru. İnan
Bana. Hem titriyorum, hem ağlıyorum. Seni
Seviyorum, seninim. Ah, sarhoş ettin beni!

CYRANO

Artık ölümden bile pervam yok. Ah öyleyse
Bir tek istediğim kaldı Allahımdan...

CHRISTIAN, *balkonun altından*.

Bir puse!

ROXANE, *geri çekilerek*.

Nasıl? Ne istediniz?

CYRANO

Ben mi? Şey... Şey...

(Christian'a yavaşça.)

Acele
Etme!

CHRISTIAN
Nasıl? Bu fırsat bir daha geçmez ele.
Baksana ne heyecan!

CYRANO, *Roxane'a.*
Evet... İstedim, fakat
Şimdi anlıyorum ki, galiba biraz mutat
Hadden aşırı gittim.

ROXANE, *biraz sükûtu hayale uğramış gibi.*
Bu kadarcık mı ısrar
Ediyorsunuz?

CYRANO
Hayır, bilâkis! Yalnız ne var?
Korkum hicabınızın isyan etmesi. Bundan,
Evet... Yalnız bu yüzden vazgeçiyorum.

CHRISTİAN, *Cyrano'yu mantosundan çekerek.*
Aman!..

CYRANO
Haltetme, Christian!

ROXANE, *eğilerek.*
Duymadım, ne dediniz?

CYRANO
Ben mi? Kendi kendimi paylıyorum bu densiz
Hareketten. Kendime: "Haltetme Christian!"
Diyorum.

(Çalgı sesleri gelir.)

Durun, gelen var!

(Roxane pencereyi kapar. Cyrano çalgı seslerini dinler. Çalgıcılardan biri gayet oynak, diğeri ise pek hazin bir hava tutturmuştur.)

Tuhaf! Havalardan
Biri şen, biri hazin! Anlamadım bu işi.
Erkek mi, kadın mı? Hah bir Capucin keşişi!

Sekizinci Sahne

CYRANO, CHRISTIAN, CAPUCIN KEŞİŞİ

CYRANO
Hayrola! Diogène'le var mı bir akrabalık?

KEŞİŞ
Bir ev arıyorum da...

CHRISTIAN, *Cyrano'ya.*
Sav şunu, kalabalık
Ediyor!

KEŞİŞ, *Cyrano'ya.*
Madam Robin, Tanır mısınız?

CYRANO, *Keşiş'e lâlettayin bir yol göstererek:*
Evet,
Nasıl bilmem? Dosdoğru! Hep bu yolu takip et!

KEŞİŞ
Hep dua edeceğim tespih çekerken size.

(Çıkar.)

CYRANO, *arkasından.*
Benden uğurlar olsun size ve cüppenize!

(Christian'a yaklaşır.)

Dokuzuncu Sahne

CYRANO, CHRISTIAN

CHRISTIAN
Roxane'dan şu puseyi kopar bana!

CYRANO
Boş emek.
Olmaz.

CHRISTIAN
Er geç...

CYRANO
Pek doğru! Nasıl olsa gelecek
Bir an. Dudaklarınız birbirini bulacak;
Sende bu kumral bıyık, onda o pembe dudak
Varken.

(Kendi kendine.)

Bu olacaksa bari...

(Balkon kapısının açıldığı duyulur. Christian balkonun altına saklanır.)

Onuncu Sahne

CYRANO, CHRISTIAN, ROXANE

ROXANE
Burda mısınız?
Şeyden bahsediyorduk...

CYRANO
Evet, puseden... Yalnız
İsmini söylemeye cüretimiz yok. İsmi
Dudağınızı yakarsa ne yapar artık cismi?
Bunu büyütmeyiniz gözünüzde bu kadar.
Farkına varmaksızın, az evvel, nasıl kayar
Gibi geçiverdiniz konuşmadan, bir anda
Gülümsemeye, ordan iç çekmeye, ordan da
Göz yaşına! Şimdi de biraz gayret!.. Kim bilir!
Göz yaşından puseye bir ra'şede geçilir.

ROXANE
Susun!

CYRANO
Nedir ki puse? Biraz daha yanyana
Yapılan bir vaittir. Yemindir kanmayana.

Bir itirafın candan bir delil bulmasıdır;
Sevişmek masdarının gül pembe noktasıdır.
Bir sırdır ki söylenir ağza, kulak yerine.
Bir gönül hazzıdır ki, hep derinden derine
Yayılır. Bir visâldir karanfil lezzetinde.
Dudakların ucundan tatmaktır ruhu biraz.

ROXANE
Susun!

CYRANO
Bir puse, Madam, bu en büyük imtiyaz!
Düşünün ki Fransa Kraliçesi bile
Bir İngiliz lorduna, bütün necabetiyle,
Bir tanecik lütfetti.

ROXANE
O halde?

CYRANO
Ah Yarabbi,
Ne gizli ıstıraplar çektim, Buckingham gibi.
Benim kraliçem siz. Size bağlıyım. Ben de
Onun gibi hem meyus, hem de sadıkım...

ROXANE
Sen de
Onun gibi güzelsin!

CYRANO, *aklı başına gelerek kendi kendine.*
Doğru. Güzelim. İyi
Hatırlattınız!

ROXANE
Bari o emsalsiz çiçeği
Çıkıp koparıverin.

CYRANO, *Christian'ı balkona doğru iterek.*
Haydi çık!

ROXANE
O karanfil
Lezzeti!..

CYRANO
Çık!

ROXANE
O gönül hazzı!..

CYRANO
Çık!

CHRISTIAN, *müteredditi.*
Doğru değil,
Çıkmasam iyi olur! Hem de bu heyecanla...

ROXANE
O içe yayılan zevk.

CYRANO, *Christian'ı iterek.*
Çıksana be budala!

(Christian, fırlar, sıraya çıkar ve dallara tutuna tutuna balkona varır.)

CHRISTIAN
Ah Roxane!

(Roxane'a sarılır ve öper.)

CYRANO
Ay!.. Kalbimde bu ne tuhaf bir acı!
— Puse, aşk ziyafeti, ben kapında duacı!
Senden bir kırıntıdır bu karanlıkta hissem.
Öptüğün şey biraz da benim kalbimdir desem
Yalan değil. Şu anda, evet, eminim, Roxane,
Farkında olmayarak, o pembe dudaklardan
Öpüyor benim demin söylediğim sözleri.

(Çalgı sesleri gelir.)

Biri hazin, biri şen! Döndü Capucin geri!

(Sanki uzaktan geliyormuş gibi koşar ve tanınan bir sesle.)

Hey, baksanıza!

ROXANE
Kim o?

CYRANO
Geçerken bir merhaba
Demek istedim. Burda Christian galiba!

CHRISTIAN, *şaşırmış gibi.*
Cyrano!

ROXANE
Bonjur kuzen!

CYRANO
Bonjur kuzin!

ROXANE
Gitmeyin,
İniyorum.

(Eve girer. Dip taraftan Capucin peyda olur.)

CHRISTIAN, *Keşiş'i görerek.*
Yine mi?

On Birinci Sahne

CYRANO, CHRISTIAN, ROXANE,
CAPUCIN KEŞİŞİ, RAGUENEAU

KEŞİŞ
Mutlak burası! Emin
Oldum artık. Magdaleine Robin'in evi!

CYRANO
Ro-*lin*
Demediniz miydi siz?

KEŞİŞ
Hayır: **Bin, b, i, n, bin!..**

ROXANE, *arkasında bir fenerle Ragueneau ve Christian olduğu halde eşikten görünerek.*
Ne var?

KEŞİŞ
Bir mektup!

CHRISTIAN
Hayret!

KEŞİŞ, *Roxane'a.*
Mutlak hayırlı bir iş
İçindir. Bunu size gönderen asîl...

ROXANE, *Christian'a.*
De Guiche
Olmalı!

CHRISTIAN
Bu ne cüret!

ROXANE
Bundan sonra rahatsız
Edemez artık beni.

(Mektubu açarken.)

Sensin sevdiğim. Yalnız...

(Bir köşeye çekilerek, Ragueneau'nun tuttuğu fenerin ışığında, yavaş sesle okur.)

"Matmazel,
Bizim alay kılıcını kuşandı,
Yola düzüldü; herkes beni de gitti sandı.
Halbuki, emrinize rağmen, kaldım. Şu malum
Manastırdayım. Sizden mülâkat istiyorum.
Fakat siz gelmeden, bu işin nasıl bir iş
Olduğuna pek aklı ermeyen saf bir keşiş
Bulup bu mektubumu gönderdim. Biraz evvel,

Bana lütfettiğiniz tebessüm öyle güzel,
Öyle manalıydı ki, bir türlü gidemedim.
Bu cüretimi elbet mazur görürler, dedim.
Baki arzı muhabbet!"

(Keşiş'e.)

Bu mektupta neler var,
Bakın, muhterem peder.

(Herkes yaklaşır. Roxane yüksek sesle okur.)

"Matmazel,
Her ne kadar
Gönlünüze pek ağır gelecekse de yine,
Boyun eğmeniz lazım Cardinal'in emrine.
Bu sebeple, pek zeki, pek muhterem, pek nazik,
Pek ketum bir rahibi bu işe memur ettik.
Arzumuz, evinizde, derhal nikâhınızın
Takdis edilmesidir.

(Sayfayı çevirir.)

Hiç kimse duymaksızın,
Christian kocanız olacaktır. Bilirim,
Sevmezsiniz! Ne çare. Katlanın, Allah kerim!
Bilvesile bu sadık kulunuza, en derin
Hürmetlerini kabul etmekle, şeref verin".

KEŞİŞ, *sevinç içinde.*
Yarab! Ne asil insan! Ne çok seviyor hayrı!
Ne olabilirdi ki zaten sevaptan gayrı?

ROXANE, *yavaşça Christian'a.*
Nasıl biliyor muyum mektup okumasını!

(Yüksek sesle, güya ümitsizliğe düşmüş gibi.)

Rabbim kabul etmedi gönlümün duasını!

KEŞİŞ, *feneri Cyrano'nun yüzüne tutarak.*
Siz misiniz?

CHRISTIAN
Hayır ben!

KEŞİŞ, *ışığı Christian'a tutar ve güzel olduğunu görünce içine bir şüphe girmiş olur.*
Ama...

ROXANE, *derhal.*
Bir de hâşiye
Var: **"Lütfen manastıra üç yüz altın hediye**
Edin!"

KEŞİŞ
Ah ne muhterem, ne asil zatmış!

(Roxane'a.)

Yese
Kapılmayın!

ROXANE, *mütevekkil.*
Ne çare!

(Ragueneau, Keşiş'e kapıyı açar ve Christian da içeri girmesini işaret ederken Cyrano'ya yavaşça.)

De Guiche gelir nerdeyse.
Aman, ne yapın yapın, içeriye girmesin
Hiç olmazsa şu...

CYRANO
Malum!

(Keşiş'e.)

Nikâhı kısa kesin.
En çok ne kadar sürer?

KEŞİŞ
Bir çeyrek saat.

CYRANO, *herkesi eve doğru iterek.*
Haydi,
Çabuk olun, ben burda kalacağım.

ROXANE, *Christian'a.*
Gel!

On İkinci Sahne

CYRANO *yalnız*

CYRANO
Şimdi
Nasıl oyalamalı De Guiche'i!

(Sıraya koşup balkona doğru tırmanırken.)

Evet, hemen
Tüneyelim! Aklıma bir çare geldi.

(Çalgıcılar gayet hazin bir hava tuttururlar.)

Gelen
Erkek! Bu sefer erkek!

(Balkona çıkar, şapkasını gözlerine kadar indirir, kılıcını çıkarır, mantosuna sarınır ve sonra dışarıya bakar.)

Pek beğenmedim bunu.

(Balkonun parmaklığından aşar, bahçe duvarından taşan ağaçlardan birinin uzunca bir dalını kendine çeker ve iki eliyle dala yapışarak kendini yere bırakmaya hazır bir vaziyette kalır.)

Eh, biraz bozulacak mahallenin sükûnu!

On Üçüncü Sahne

CYRANO, DE GUICHE

DE GUICHE, *yüzünde maske, karanlıkta el yordamıyla yürüyerek.*
Acaba ne halt etti şu melun keşiş, bilmem!

CYRANO

Ya sesimi tanırsa! Aldırma koca sersem!

(Bir eliyle tutunduğu dalı bırakır ve muhayyel bir anahtarı çevirir gibi yaparak.)

Trik! Trak! Sesini aman değiştir oğlum!

DE GUICHE, *eve bakarak.*

Evet, burası! Fakat iyi göremiyorum.
Şu maske sıktı beni.

(Kapıya doğru gider. Cyrano tutunduğu dal ile birlikte, balkondan aşağı atlar ve tam kapı ile De Guiche'in arasına düşer. Sanki pek yüksekler-den düşmüş gibi, yere yamanarak hareketsiz, hatta sersemlemiş gibi kalır. De Guiche, bir adım geri sıçrar.)

Bu ne?

(Başını kaldırdığı vakit dal yine eski yerine gelmiştir. Gökyüzünden başka bir şey göremez ve işin aslını anlayamaz.)

Tuhaf! Bu adam
Nereden düştü!

CYRANO, *kıçüstü oturur ve sesini değiştirerek.*

Aydan!

DE GUICHE

Nerden?

CYRANO, *rüyada konuşur gibi.*

Saat kaç?

DE GUICHE

Tamam!
Kaçırmış bu zavallı!

CYRANO

Nerdeyim, bugün nedir,
Saat kaç, hangi mevsim?

DE GUICHE

Fakat...

CYRANO
Bir efsanedir!
Hâlâ başım dönüyor.

DE GUICHE
Mösyö...

CYRANO
Bir bomba gibi
Aydan düştüm!

DE GUICHE, *sabırsızlanarak.*
Olur şey değil!..

CYRANO, *yerinden kalkarak.*
İşin garibi,
Dosdoğru aydan düştüm.

DE GUICHE, *gerileyerek.*
Peki, kabul. Düştünüz...
Herif zırdeli.

CYRANO, *De Guiche'e doğru yürüyerek.*
Yani manen değil, düpedüz
Aydan düştüm.

DE GUICHE
Ey ama...

CYRANO
Belki tam yüz sene var,
Belki de bir dakika – bilmiyorum ne kadar
Devam etti sükûtum – işte ben şu sapsarı
Yuvarlaktaydım.

DE GUICHE, *omuz silkerek.*
Güzel. Yetişir bu kadarı.
Bırakın da geçeyim.

CYRANO, *önüne geçerek.*
Nerdeyim? İki büklüm,

Bir haceri semavî gibi nereye düştüm?
Hangi yere? Açıkça söyleyin, saklamayın!

DE GUICHE
Çattık!

CYRANO
Bilmem, düşerken yuvarlağından ayın,
Nereye iniyorum, kestiremedim gitti.
Hangi muhalif rüzgâr, beni nereye itti?
Aylardan birine mi, yoksa arza mı? Eyvah!

DE GUICHE
Mösyö, size ne dedim?

CYRANO, *dehşet içindeymiş gibi haykırır, De Guiche geriler.*
Aman! Aman! Simsiyah
Suratlıymış buranın ahalisi!

DE GUICHE, *elini yüzüne götürerek.*
Ne? Nasıl?

CYRANO, *tumturaklı bir korku ile.*
Cezayir mi burası? Acaba siz de asıl
Yerli halktan mısınız?

DE GUICHE, *maskesine dokunarak.*
Ha, bu maske!..

CYRANO
Anladım,
Demek ya Venedik'te, yahut Genova'dayım.

DE GUICHE, *geçmek isteyerek.*
Bir kadına söz verdim, bırakın da gideyim.

CYRANO, *tamamen müsterih bir tavırla.*
Bir kadına söz vermiş, o halde Paris'teyim!

DE GUICHE, *tebessüm etmekten kendini alamaz.*
Maskara hazır cevap!

CYRANO
Gülüyorsunuz! Neyse!

DE GUICHE
Evet, ama, bırakın...

CYRANO, *neşeli*.
Demek yine Paris'e
Düştüm!

(Keyifli keyifli güler, üstünü başını silker ve selam verir.)

Beni affedin. Son hortuma binerek
Geldim. Yolculuk hali! Her yanım benek benek
Oldu esirden. Evet, gözüme yıldızların
Tozu kaçtı. Üstümde, tuhaf, bu yaldızların
Ne işi var?

(Yeniden bir şey alır gibi.)

Anladım. Saç! Ne parlak, ne güzel!
Herhalde bir kuyruklu yıldızdan kopmuş bir tel!

(Muhayyel saçı üfleyerek uçurur.)

DE GUICHE, *kendinden geçer gibi*.
Peki, peki, yetişir! Şimdi artık yol verin.

CYRANO, *tam De Guiche geçeceği sırada bir şeyi gösterecekmiş gibi bacağını uzatır ve De Guiche'i durdurur*.
Baldırımda bir dişi kaldı Dübbüekberin,
Müşteriden kaçayım derken, delicesine,
Gidip oturdum Mizan burcunun kefesine,
İbresi sıkletimi yazdı tâ arşa kadar.

(De Guiche'in geçmesine mâni olmak için yeleğinin düğmesinden yakalayarak.)

Elinizi cebime daldırın bakın ne var!
Saman!

DE GUICHE
Ne münasebet!

CYRANO
Samanyolundan girmiş
Cebime.

DE GUICHE, *hiddetle.*
Çattık! Yerin dibine!..

CYRANO
Hayır! Bu iş
Yerin dibinde değil, gökyüzünde oldu!
(Kollarını kavuşturarak.)
Hem
Bilseniz, neler gördüm, neler, tarif edemem.
Çoban yıldızı, âşık, kaval çalıyor aya.
(Bir sır tevdi eder gibi.)
Dübbüasgarın gücü yetmiyor ısırmaya!
(Gülerek.)
Rübap burcundan geçtim ama bir tel kopardım!
(Mütaazzımane.)
Bütün bu sergüzeşti bir gün yazmak maksadım.
Kendimi tehlikeye atarak, o mehtapta
Birer birer çaldığım yıldızları kitapta
Bir durak işareti gibi kullanacağım!

DE GUICHE
Benim istediğim şey...

CYRANO, *ayağını uzatarak.*
Aman dikkat. Bacağım!
İstediğiniz malum!

DE GUICHE
Ne demek?

CYRANO
Gayet kolay!
Benim ağzımdan kapmak istiyorsunuz bu ay
Dedikleri yuvarlak nasıldır, üstünde kim
Var.

DE GUICHE, *bağırarak.*
Hayır!

CYRANO
Demek aya nasıl çıkabildiğim
Merak oldu. Onun da buldum bir çaresini.

DE GUICHE, *bıkıp usanarak.*
Deli!

CYRANO
Ne Archytas'ın o mahut güvercini,
Ne Regiomontanus'un beceriksiz kartalı
Bana örnek olmadı! Asla!

LE BRET
Deli zavallı!
Ama bilgiç bir deli!

CYRANO
Hayır. Seleflerime
Uymadım bu hususta.

(De Guiche geçmeye muvaffak olur ve Roxane'ın kapısına doğru yürür. Cyrano, peşinde, çullanmaya hazır bir vaziyettedir.)

Tuttum kendi kendime
Altı usul keşfettim.

DE GUICHE, *geri dönerek.*
Altı usul? Muamma!

CYRANO, *hızlı hızlı.*
Mesela çırılçıplak soyunup vücuduma
Kandil kandil şafağın göz yaşlarıyla dolu
Billur şişeler asmak ve sabahın buğulu
Güneşinde dolaşmak. O zaman güneş çeker
Şişelerdeki çiği. Âcizi de beraber
Alıp göğe çıkarır.

DE GUICHE, *hayrette, Cyrano'ya doğru bir adım atar.*
Pekâlâ mümkün! Bu bir!

CYRANO, *De Guiche'i kapıdan uzaklaştırmak için gerileyerek.*
Yahut, evvelâ yerden hız almak için sedir

Ağacından bir sandık alınır ve havası
Mukaar aynalarla boşaltılır. Ortası
Boşalınca sandığı yanlardan esen rüzgâr
Alıp götürür.

DE GUICHE, *bir adım daha atarak.*
İki!

CYRANO, *yine gerileyerek.*
...Yahut şu usul de var:
Donanma fişekleri yakarak ara sıra,
Çelikten bir çekirge üstünde, yıldızlara,
Semanın o masmavi tarlasına sıçramak!

DE GUICHE, *farkında olmaksızın bir adım daha atar ve parmaklarıyle sayarak.*
Üç!

CYRANO
Evet. Sonra duman, bilirsiniz, muhakkak
Gökyüzüne yükselmek ister. İşte, kocaman
Bir fanusun içine adamakıllı duman
Doldurup seyahata çıkmak!

DE GUICHE, *gittikçe hayrette, ilerler.*
Dört!

CYRANO
Ay, tekerlek
Halindeyken, öküzün boynuzunu çekerek
Uzatırmış diyorlar. Mesele yok o halde.
Güçlük, asıl öküzün boynuzuna binmede!

DE GUICHE, *hayretler içinde.*
Beş!

CYRANO, *lafa boğarak De Guiche'i, meydanın öbür ucuna, bir sıranın yanına kadar getirmiştir.*
Nihayet bir demir tepsi ile bir parça
Mıknatısınız var mı? O halde fersahlarca
Dolaşabilirsiniz gökyüzünde... Oturun

Tepsiye; mıknatısı boyna göğe savurun.
Her fırlatışınızda tepsi peşinden gider;
Böylece çıkarsınız mıknatısla beraber!

DE GUICHE
Altı! Bu usullerin altısı da yepyeni
Hangisini seçtiniz?

CYRANO
Ben mi? Yedincisini!

DE GUICHE
Hani altı taneydi, nerden buldunuz bunu?
Doğrusu merak ettim!

CYRANO, *esrarengiz jestlerle dalgaların gürültüsünü taklit ederek.*
Huu! huu! huu!..

DE GUICHE
Peki. Sonu?

CYRANO
Anlamadınız mı?

DE GUICHE
Yoook!

CYRANO
Deniz med halindeydi;
Dalgaların saçları kamerin elindeydi.
Denize dalıp çıktım. Sonra kuma oturdum;
O anda önce başım, sonra bütün vücudum.
— Bilirsiniz ki saçlar öyle çabuk kurumaz —
Başladı yükselmeye, uçmaya... Aman biraz
Yavaş!.. Hayır! Dosdoğru, sanki melek olmuşum!
Zahmetsiz, kayar gibi, göklerde bu uçuşum
Kimbilir ne çok sürdü. Bir an geldi nihayet
Birdenbire hissettim...

DE GUICHE, *merakla hikâyeyi dinlemektedir ve farkına varmaksızın sıranın üstüne oturmuştur.*
Ne hissettiniz?

CYRANO
Evet...

(Tabiî sesiyle.)

Zamanın geçtiğini. Mösyö, bitti çileniz;
Nikâh kıyıldı artık!

DE GUICHE, *bir sıçrayışta yerinden kalkar.*
Ne oldu, ne var? Ya siz
Kimsiniz? Bu ses!

(Evin kapısı açılır. Ellerinde şamdanlarla uşaklar çıkar. Işık. Cyrano şapkasını çıkarır.)

Ya bu burun! Cyrano?

CYRANO, *selamlayarak.*
Bizzat
Kendisi. Geç kaldınız, merasim bitti, heyhat!

DE GUICHE
Ne merasimi?

(Döner. Uşakların arkasından Roxane ile Christian, el ele vermiş çıkarlar. Capucin mütebessim, arkalarındadır. Ragueneau, eline bir meşale almıştır. Dadı, alayın en arkasında, kısa bir sabahlıkla, şaşkın şaşkın bakınmaktadır.)

Aman Yarabbi!

On Dördüncü Sahne

ÖNCEKİLER, ROXANE, CHRISTIAN, CAPUCİN
KEŞİŞİ, RAGUENEAU, UŞAKLAR, DADI

DE GUICHE, *Roxane'a.*
Siz!

(Hayretler içinde Christian'a döner.)

Ne iyi!

(Büyük bir hayranlıkla Roxane'ı selamlayarak.)

Doğrusu hayranım!

(Cyrano'ya dönerek.)

Siz, makine muhterii
Efendi. Sizi tebrik ederim. Evet, demin
Anlattığınız şeyler evliyayı cennetin
Kapısında durdurur. Kaydedin bir tarafa
Bütün bu tafsilâtı. İlerde bir mukaffa
Seyahatname olur.

CYRANO, *eğilerek.*
Arzunuzu bir emir
Sayacağım!

KEŞİŞ, *yeni evlileri De Guiche'e göstererek ve memnuniyetle uzun beyaz sakalını oynatarak.*
Evladım, sizin sayenizdedir
Bunların birbirine kavuşması...

DE GUICHE, *Keşiş'e korkunç bir nazar atfederek.*
Ya, öyle!..

(Roxane'a.)

Madam, vedalaşınız muhterem zevcinizle.

ROXANE
Nasıl?

DE GUICHE, *Christian'a.*
Alay kalkıyor. Gidin iltihak edin
Siz de.

ROXANE
Nasıl harbe mi?

DE GUICHE
Şüphesiz.

ROXANE
Fakat, demin
Cadet'ler gitmeyecek diyordunuz!

DE GUICHE, *cebine koymuş olduğu kâğıdı çıkararak, Christian'a.*
Gidecek.
İşte emir!

(Christian'a.)

Siz Baron, koşa koşa giderek
Emri tebliğ ediniz.

ROXANE, *Christian'ın kolları arasına atılarak.*
Ah Christian!

DE GUICHE, *Cyrano'ya müstehziyane.*
Vuslet
Yine bahara kaldı!

CYRANO, *kendi kendine.*
Aklınca bana nispet
Veriyor!

CHRISTIAN, *Roxane'a.*
Biraz daha!..

CYRANO
Haydi, alaya yetiş!
Çabuk ol!

CHRISTIAN, *Roxane'ı öpmeye devam ederek.*
Ayrılmak güç! Sen bilmezsin!

CYRANO, *Christian'ı ayırmaya çalışarak.*
Kim demiş?

(Uzaktan bir askerî kıtanın yürüyüşüne delâlet eden trampet sesleri gelir.)

DE GUICHE, *dip taraftan.*
Alay gidiyor!

ROXANE, *sarıldığı Christian'ı alıp götürmeye çalışan Cyrano'ya.*
Artık size emanet!..
Hayatını beyhude tehlikeye atmasın!
Söz verin bana.

CYRANO
Peki, peki ama...

ROXANE, *aynı hareket.*
Bilhassa
İhtiyatlı davransın!

CYRANO
Peki ama...

ROXANE, *aynı hareket.*
Arras'a
Gider gitmez kendini üşütmesin!

CYRANO
Elbette,
Elbette, ama...

ROXANE, *aynı hareket.*
Beni aldatmasın gurbette!

CYRANO
Şüphesiz, ama...

ROXANE, *aynı hareket.*
Sık sık mektup yazmayı sakın
İhmal etmesin!

CYRANO, *duraklar.*
Asla... Bunu bana bırakın!

PERDE

DÖRDÜNCÜ PERDE

GASKONYA BEYLERİ

Arras muhasarasında Carbon de Cartel-Jaloux'nun kumanda ettiği bölüğün bulunduğu mevki.

Dipte hafif bir sırt, sahneyi bir yandan öbür yana kateder. Ötesi ovadır. Uzakta, şurada, burada, muhasara hazırlıkları görülür. Daha uzaklarda, Arras şehrinin surlarıyla damlarının silueti ufka yaslanmıştır.

Sahnede çadırlar, dağınık silahlar, trampetler, ilh. Şafak sökmek üzeredir, ortalıkta hafif bir sarılık. Birkaç nöbetçi. Öbek öbek yakılmış ateş.

Gaskonya Cadet'leri, mantolarına sarınmış, uyurlar. Carbon de Castel-Jaloux ile Le Bret uyanıktır. Her ikisi de, gayet zayıf düşmüş, solgun benizlidir. Christian, diğerleriyle birlikte, ön planda, mantosuna sarınmış uyur. Hafif hafif yanan ateş, yüzünü aydınlatmaktadır. Sessizlik.

Birinci Sahne

CHRISTIAN, CARBON DE CASTEL-JALOUX,
LE BRET, CADET'LER, *sonra* CYRANO.

LE BRET
Ne feci!

CARBON
Bir habbe yok

LE BRET
Mordious!

CARBON, *yavaş söylemesini işaret ederek.*
Yavaş küfret!
Uyandıracaksın!

(Cadet'lere.)

Şüşt, şüşt uyuyun!

(Le Bret'ye.)

Bereket
Uyku karın doyurur!

LE BRET
Evet, ama herkesin
Uykusu yok ki! Bunlar neyle doyacak dersin!
Ah ne kıtlık!

(Birkaç silah sesi işitilir.)

CARBON
Şu mel'un silah sesleri yine
Hepsinin uykusunu sıçratacak beynine.

(Başlarını kaldıran Cadet'lere.)

Uyuyun!

(Tekrar yatarlar. Daha yakından birkaç silah sesi.)

BİR CADET, *kımıldanarak.*
Vay canına!

CARBON
Aldırma sen! Cyrano
Olacak bu herhalde!

DIŞARDAN BİR NÖBETÇİ
Ventrebieu! Kimdir o?

CYRANO'NUN SESİ
Bergerac!

NÖBETÇİ, *sırtın üstünde.*
Ventrebieu! Kimdir o?

CYRANO, *sırtın üstünde görünür.*
Eee, Bergerac
Dedik ya!

(Sırttan iner, Le Bret merak içinde, kendisine doğru koşar.)

LE BRET
Çok şükür!

CYRANO, *kimseyi uyandırmamak için.*
Şüşt!

LE BRET
Yaralı mısın?

CYRANO
Bırak
Canım! Biliyorsun ki her sabah ata ata,
Herifler vurmamaya alıştılar.

LE BRET
Ne hata!
Mektup götürmek için Allahın her sabahı
Tehlikeye atılmak günahtır!

CYRANO, *Christian'ın önünde durarak.*
Ne günahı?
Sık sık yazacağını vaadettim.

(Christian'a bakar.)

Bak, uyuyor.
Benzi uçmuş! Açlıktan yanaklarının mosmor
Kesildiğini bilse kızcağız. Yine ama
Güzel!

LE BRET
Haydi git de yat!

CYRANO
Le Bret, yine başlama!
İspanyol hatlarından yol bulmaya gelince,

Öyle bir yer buldum ki ordakiler her gece
Zil zurna sarhoş!..

LE BRET
Peki, öyleyse bir gün erzak
Al getir!

CYRANO
Geçmek için hatlardan hafif olmak
Lâzım! – Fakat bu akşam, mutlaka bir şeyler var,
Bence ya Fransızlar yiyecek bulacaklar,
Yahut geberecekler!

LE BRET
Anlat.

CYRANO
Emin değilim,
Bakalım!...

CARBON
Bu halimiz hem gülünç, hem de elim.
Muhasara eden biz, aç kalan da yine biz.

LE BRET
Karışık iş vesselâm! Arras'ı çevirmişiz!
İspanyol ordusu da gelmiş bizi çevirmiş.

CYRANO
Bir başkası da çıkıp onları çevirse, iş
Yoluna girer belki!

LE BRET
Hevesim yok gülmeye!

CYRANO
Oo!.. Oo!..

LE BRET
Bir gün bir mektup götüreceğim diye,
Canını tehlikeye atmak, bu olur mu ya!

(Cyrano'nun bir çadıra doğru gittiğini görünce.)

Nereye gidiyorsun?

CYRANO

Yine mektup yazmaya!

(Çadırı aralıklayıp içeriye dalar.)

İkinci Sahne

CYRANO'DAN *maada* ÖNCEKİLER

(Güneş henüz doğmuştur. Pembe ışıklar. Uzakta Arras şehri, yaldız yaldızdır. Pek uzaktan, soldan önce bir top, sonra trampet sesleri gelir. Daha yakınlarından başka trampet sesleri de duyulur. Trampet sesleri gittikçe yaklaşır ve âdeta sahneden geçerek sağa doğru uzaklaşır. Uyanma alâmeti. Uzaktan kumanda sesleri.)

CARBON, *içini çekerek.*

Güneş! Heyhat!..

(Mantolarına sarınıp yatan Cadet'ler kımıldanmaya başlarlar.)

Halbuki herkes uykuya muhtaç!
Şimdi ne diyecekler, biliyorum.

BİR CADET, *oturarak.*

Karnım aç!

BİR DİĞERİ

Ölüyorum!

HEPSİ BİRDEN

Ooo!..

CARBON

Kalkın! Kalkın!

BİR ÜÇÜNCÜ CADET

Adım atmaya halim
Yok!

BİR DÖRDÜNCÜ CADET
Parmağımı bile oynatmaya mecalim
Yok!

BİRİNCİ CADET, *bir zırh parçasına ayna gibi bakarak.*
Vay, dilim bembeyaz! Yenir yutulur hava
Değilmiş buraların havası...

BİR DİĞERİ
Ben bedava
Bahşederim baronluk tacımı bir parçacık
Peynire.

BİR DİĞERİ
Bendenizin kararım, bugün artık,
Yine karnım doymazsa, Achille gibi çadıra
Çekilip surat asmak.

BİR DİĞERİ
Ekmek!..

CARBON, *Cyrano'nun girdiği çadıra yaklaşır ve yavaş sesle.*
Cyrano!

DİĞERLERİ
Bağıra
Bağıra gebereceğiz!

CARBON, *çadırın kapısında, yine yavaş sesle.*
Yetiş! Cyrano, imdat!
Kuzum gel de şunları neşelendir bermutat.

İKİNCİ CADET, *birincisinin bir şeyler çiğnediğini görünce üzerine atılarak.*
Ne zıkkımlanıyorsun?

BİRİNCİ CADET
Top kıtığı... Tekerlek
Yağıyla miğferimde kızarttım gevrek, gevrek!
Arras havalisinde av bulunmaz denir de
İnanmazdım.

BİR CADET, *gelerek.*
Ben vurdum!

BİR DİĞERİ
Ben de gittim nehirde
Balık tuttum!

CADETLER, *bu yeni gelenlerin başına hücum ederler. Her kafadan bir ses.*
Ne vurdun?
Ne tuttun?
Sazan?
Sülün?

HER KAFADAN BİR SES
Bugün
Artık bıçak kemiğe dayandı!
Nedir bu iş!
Haydi isyan edelim!

CARBON
Aman Cyrano, yetiş!
(Ortalık tamamıyle gündüz olmuştur.)

Üçüncü Sahne

ÖNCEKİLER, CYRANO

CYRANO, *gayet sakin, kulağında bir kalem, elinde bir kitap, çadırından çıkarak.*
Ne var?
(Sessizlik. Birinci Cadet'ye.)
Yalnız iki kat olmuşsun, yine iyi!

CADET
Galiba midem kaymış, bozdu muvazeneyi.

CYRANO
Benimki de.

CADET
Garip şey! Böyle göğüs gererek
Nasıl dolaşıyorsun o halde?

CYRANO
Basit... Demek
Benimki yukarıya kaymış olmalı!

İKİNCİ CADET
Ağzım
Pas tuttu.

CYRANO
Gördün mü ya? Ağzı kapamak lazım!

BİR DİĞERİ
Ah, karnım zil çalıyor.

CYRANO
Sen de bir şarkı söyle!

BİR DİĞERİ
İçim oynuyor!

CYRANO
Yok. Aç maymun oynamaz böyle.
Yalan.

BİR DİĞERİ
Şöyle yağlıca bir şey olsa.

CYRANO, *Cadet'nin şapkasını çıkararak eline tutuşturur.*
Külâhın
Ne güne duruyormuş!

DİĞER BİR CADET
Fazla yağlı! Sabahın
Bu saatinde hazmı kolay bir şey olsa da,
Yavaş yavaş kemirsem!

CYRANO, *elindeki kitabı atarak.*
Al öyleyse, İlyada!

BİR DİĞERİ
Paris'te tam dört öğün yemek yiyor Başnazır!

CYRANO
Sana keklik göndersin o halde, emret.

AYNI CADET
Hazır
Keklik varken, biraz da şarap gönderse.

CYRANO
Âlâ!
Richelieu! Beyimizin sofrasını hazırla!

BİR DİĞERİ
Bir dev gibi acıktım, sanki bir yalamakla
Yutacağım dünyayı.

CYRANO
Şimdi avcunu yala!

BİRİNCİ CADET, *omuz silkerek.*
Evet, daima nükte!

CYRANO
Evet, nükte daima.
İsterim ki bir akşam üstü, kızıl bir sema
Altında can vereyim bir nükte savurarak,
Haklı bir dava için vurularak, vurarak.
Ah ölmek, kendine denk bir düşmanın eliyle,
Kılıçla, silahların mutlak en asiliyle,
Kalbinden vurularak çimenlere serilmek,
Ve ölüm döşeğine girmeden ölebilmek,
Fakat erkekçe ölmek, titremeden, solmadan;
Kanlı dudaklarında nükte eksik olmadan!

HERKES, *bağnşarak.*
Açız!

CYRANO, *kollarını kavuşturarak*. Yemek, yemek! Bu, herkesin aklı fikri!
Fifreci Bertrandou, eski çoban, gel beri.
Kılıfından çıkar da fifreni, otur yere.
Çal bakalım şu obur, pisboğaz heriflere
Bildiğin havalardan bir memleket havası!
Hani şu eski, içli, bizlere her notası
Bir kardeş gibi munis gelen havalar vardır;
Hep sevdiklerimizin sesi, hatıralardır.
Her birinde en gizli bir şey bulunur bizden.
Duman böyle yükselir köyde evlerimizden.
Aynı aheste ruhu duyarız her birinde,
Bir eyalet lehçesi vardır bestelerinde.

(Bertrandou oturur ve fifresini hazırlar.)

Parmakların kuş gibi çırpınırken muttasıl,
Bugün cenklerde gezen flüt, düşünsün nasıl
Doğuşunda bir kamış parçası olduğunu,
İçine sazlıklardan kuş sesi dolduğunu.
Bu kendi türküsüdür, hayret etmesin buna,
Ersin kırlarda geçen gençliğinin ruhuna...

(Bertrandou, Languedoc havaları çalmaya başlar.)

Dinleyiniz Gaskonlar!.. Bu artık ordugâhın
Keskin fifresi değil, ormanlarda sabahın
Bestesidir. Bu artık bir cenk ıslığı değil
Keçi otlatanların asude, mütevekkil
Kavalıdır. Dinleyin: Bu vadidir, ormandır,
Kırmızı beresiyle o küçücük çobandır.
Akşam, günün nehirde serin serin gurubu,
Dinleyiniz Gaskonlar: Bütün Gaskonya'dır bu!

(Bütün başlar göğse yaslanmış, bütün gözler hulya dolu. Gözyaşlarını gizlice yenleriyle veya mantolarının ucuyla silenler bile vardır.)

CARBON, *Cyrano'ya yavaşça*.
Aman, ağlatıyorsun!

CYRANO
Gurbettir bu. Bir nevi
Hastalık ki, açlıktan daha asil, manevî;
Maddî değil. Ne olur biraz da dertlerine
Yürekleri sızlasın mideleri yerine!

CARBON
Ağlayanın yüreği yufka olur.

CYRANO, *trampetçiye yaklaşmasını işaret ederek.*
Aldırma!
Kanında kahramanlık olanları daima
Uyandırmak mümkündür.

(Bir işareti üzerine trampet çalınır.)

HERKES, *kalkar ve silâha sarılarak.*
Ne var?
Ne oldu?
Haydi!

CYRANO, *gülümseyerek,*
Gördün mü, bir trampet çalması kâfi geldi.
Elveda artık hulya, memleket, hicran, keder!
Fifreyle gelen hüznü trampet alır gider.

BİR CADET, *dip taraftan.*
Mösyö de Guiche geliyor!

(Bütün Cadet'lerde bir mırıldanma.)

CYRANO
Takdirkâr mırıltılar!..

BİR CADET
Can sıkıyor!

BİR DİĞERİ
Zırhının üstünde nah bu kadar
Dantelâdan bir yaka. Görmeyin o çalımı!

BİRİNCİSİ
Hiç çeliğin üstüne çamaşır asılır mı?

BİR DİĞERİ
Haydi boynunda çıban olsa neyse.

BİR DİĞERİ
Bir yeni
Dalkavuk daha!

BİR DİĞERİ
Evet, amcasının yeğeni!

CARBON
O da Gaskondur ama!

BİRİNCİ CADET
İnanmayın, olamaz!
Çünkü, azizim, Gaskon dediğin mutlak biraz
Kaçık olur. Gaskonun akıllısı çekilmez!

LE BRET
Benzinde kan kalmamış!

BİR CADET
O da aç... Kimse bilmez!
Yalnız ne var, zırhının çivileri gümüşten,
Karnı aç olsa da o, memnun bu görünüşten.

CYRANO, *atılarak.*
Biz de sakın oralı olmayalım çocuklar!
Her şey meydana çıksın: İskambil, pipo ve zar.
Bizi keyifli görsün, öyle karşıdan kurum
Satmasın!

(Herkes derhal trampetler, küçük iskemleler üstünde veya yerde, mantolar üzerinde oyun oynamaya başlarlar ve pipolarını yakarlar.)

Âlâ. Şimdi ben de Descartes okurum.

(Gezinmeye başlar ve cebinden çıkardığı küçük bir kitabı okur. – Tablo. – De Guiche gelir. Herkes meşgul ve halinden memnundur. De Guiche, benzi solgun, Carbon'a doğru ilerler.)

Dördüncü Sahne

ÖNCEKİLER, DE GUICHE

DE GUICHE, *Carbon'a.*
Bonjur!

(Birbirlerini dikkatle süzerler, De Guiche kendi kendine, memnuniyetle.)

Herifin hali bitik!

CARBON, *aynı tarzda.*
Canlı cenaze!

DE GUICHE, *Cadet'lere bakarak.*
Bunlar demek şu bizim dik kafalılar!.. Size
Ne zaman gelsem, bütün yüzlerde bir istihfaf
Peyda oluyor. Öyle... Sizler, taşralı eşraf,
Béarn beyzâdeleri, Périgord baronları,
Albaylarına karşı bir karış burunları!..
Kimi entrikacı, kimi de dalkavuk der;
Zırhımda işlemeli bir yaka görmesinler,
Hemen başlarlar surat asmaya, tepinmeye,
İnsan Gaskon olur da çulpa olmaz mı diye.

(Sessizlik. Herkes oyuna ve piposonu içmeye devam eder.)

Sizlere yüzbaşınız vasıtasıyle ceza
Vermek mi lazım? Hayır...

CARBON
Zaten bu arzunuza
İtaat etmezdim!

DE GUICHE
Ya!

CARBON
Evet. Söylemek zait
Ama, bölük benimdir. Yalnız savaşa ait
Emre boyun eğerim.

DE GUICHE
Ya, peki!

(Cadet'lere hitaben)

Siz hor görün.
Umrumda değil, beni herkes tanır. Daha dün
Bapaume'da herkes gördü nasıl dayattığımı,
Comte de Bucquoi'yı nasıl önüme kattığımı.
Askerimle, çığ gibi, tam üç kere hücuma
Geçtim ardı ardına.

CYRANO, *gözlerini kitaptan kaldırmaksızın.*
Güzel, pek güzel ama
Eşarbınız ne oldu?

DE GUICHE, *hayrette, fakat memnun.*
Garip şey! Bunu nerden
Biliyorsunuz? Evet, son hücuma, geçmeden,
Askeri saffa koymak lazımdı. Bu maksatla
Yıldırım gibi sağa sola giderken atla,
Farkında olmayarak düşman içine girdim.
Hesapta ölmek vardı, esir olabilirdim.
O rütbemi gösteren eşarbı çözüp atmak
Sayesinde yakamı kurtarabildim ancak.
Kimseye görünmeden böyle, gerisin geri
İspanyol saflarından çıktım; bizim askeri
Tekrar peşime takıp vardım üzerlerine;
Hepsini kovaladım tâ eski yerlerine.
Siz nasıl bulursunuz bilmem bu hareketi?

(Cadet'ler De Guiche'i dinlemez gibidirler. Fakat o anda, iskambillerle zar fincanları havada, pipo dumanları avurtlarda kalır. Vakfe.)

CYRANO
Dördüncü Henri olsa, adet faikiyeti
Karşısında katiyen razı olmazdı yine,
Şapkasından bir tüyün yerlere düşmesine!

(Cadet'ler, sakin bir sevinç içindedir. İskambiller ve zarlar atılır. Pipo dumanları avurtlardan çıkar.)

DE GUICHE

Oyun muvaffak oldu; siz ona bakın!

(Yine aynı intizar. Oyunlar ve pipolar durur.)

CYRANO

Mümkün.
Fakat vazgeçilemez, bilhassa böyle bir gün,
Kılıca ve kurşuna hedef olmak şanından!

(Gittikçe artan bir emniyetle iskambiller ve zarlar atılır, pipolar tüttürülür.)

Orada bulunsaydım eşarp düştüğü zaman,
Yerden alıp atardım bizzat kendi omzuma!

DE GUICHE

Evet! Bu da bir Gaskon palavrasıdır ama!

CYRANO

Palavra mı? Öyleyse eşarbı bana verin,
Görürsünüz, omzuma asarım da askerin
Önünde ilk hücuma atılan ben olurum.

DE GUICHE

Bu da Gaskon tafrası! Eşarbın yeri malum.
Scarpe kıyılarında. Pek uzak bizim saftan;
Üstüne boyna kurşun yağıyor her taraftan.
Kimse gidip alamaz onu yerinden.

CYRANO, *cebinden beyaz bir eşarp çıkarıp De Guiche'e uzatarak.*

Buyrun!

(Sessizlik. Cadet'ler iskambillerle zar fincanlarını ağızlarına kapayarak kahkahalarını zaptetmeye uğraşırlar. De Guiche dönüp onlara bakınca, hepsi de, büyük bir ciddiyetle, oyuna devam ederler. İçlerinden biri kayıtsızca, biraz önce fifrecinin çaldığı memleket havasını ıslıkla tekrar eder.)

DE GUICHE, *eşarbı alarak.*

Tereddüt içindeydim. Anlıyorum ki bunun

Manası yok. Beyhude üzülmüşüm. Nitekim
Şimdi sayenizde bir işaret vereceğim!

(Gider ve sırtın üstüne çıkarak eşarbı birkaç kere sallar. Cadet'lerde mırıltılar.)

SIRTIN ÜSTÜNDEKİ NÖBETÇİ
Tee karşıda bir adam tabanları kaldırdı.

DE GUICHE, *sırttan inip gelir.*
Bu, sahte bir İspanyol casusudur. Mutadı
Benden öğrendiğini gidip haber vermektir.
Bize çok hizmet etti, daha da edecektir.
Bu suretle düşmanın kararı üzerinde
Müessir oluyoruz.

CYRANO
Böylesinin yerinde
Kalsın hizmeti!

DE GUICHE, *lâkayt bir tavırla eşarbı bağlayarak.*
Hiç de fena değil bu kadar!
Neyse. Ne diyorduk? Ha. Size havadisim var:
Maréchal son çareye başvurup, habersizce,
Erzak getirmek için yola çıktı bu gece.
Dourlens'daki menzile gidecek sapa yoldan.
Dönüşte düşman hücum ederse sağdan soldan
Diye, o kadar asker götürdü ki beraber,
Bize saldırılırsa mahvolmamız mukadder.
Ordugâhta ordunun yarısı yok.

CARBON
Bu hali,
İspanyollar öğrense, tehlike ihtimali
Artar elbet. Acaba biliyorlar mı?

DE GUICHE
Evet.
Hem hücum edecekler.

CARBON
Ya!

DE GUICHE
Onlarda bu niyet
Var. Bizim casus bana haber verdi. Dedi ki
"Söyleyin bana, nerden hücum etsinler, hangi
Noktadan yüklensinler? Ben de gidip onlara
Diyeyim ki: Şu taraf pek zayıf... Yara yara
Geçersiniz!" Herifin fikri cazipti elbet,
Dedim ki: "Karşıya geç ve bütün hattı seyret,
İşaret edeceğim yeri git de haber ver!"

CARBON, *Cadet'lere.*
Çocuklar, hazırlanın!

(Herkes yerinden kalkıp palaskasını ve kılıcını kuşanır.)

DE GUICHE
Daha bir saat ister

(Herkes yerine oturur ve oyununa devam eder.)

Vakit kazanmak lazım. Maréchal gelecektir.

CARBON
Vakit kazanmak için ne yapılmak gerektir?

DE GUICHE
Önlemeye gücünüz yetmezse bu hücumu,
Lütfen öleceksiniz!

CARBON
İntikamınız bu mu?

DE GUICHE
Doğrusu, teveccühüm olsaydı biraz size,
Gönlüm razı olmazdı böyle can vermenize;
Fakat kahramanlıkta tek olduğunuz için
Kralıma hizmettir size beslediğim kin!

CYRANO, *selâmlayarak.*
Bu teveccühe karşı minnetle eğilirim!

DE GUICHE, *selâmlayarak.*
Yalnız siz bedelsiniz yüz kişiye, bilirim.
Şikâyet etmezsiniz artık boş oturmadan!

(Carbon'la birlikte uzaklaşır.)

CYRANO, *Cadet'lere.*
Demek ki arkadaşlar, lacivert ve sırmadan
Altı şeritli Gaskon armasına şimdi biz
Kan renginde bir şerit ilave edeceğiz!

(De Guiche, dip tarafta, Carbon'la baş başa vermiş konuşmaktadır. Emirler verilir, müdafaa hazırlıkları yapılır.)

CYRANO, *o zamana kadar kollarını kavuşturup hareketsiz durmuş olan Christian'a yaklaşarak elini omuzuna koyar.*

Neyin var?

CHRISTIAN, *başını sallayarak.*
Roxane!

CYRANO
Heyhat!

CHRISTIAN
Ah bir veda mektubu
Yazabilseydim bari!

CYRANO, *yeleğinin cebinden bir mektup çıkararak.*
Merak etme, hazır bu!

CHRISTIAN
Ver!

CYRANO
Sahi mi?

CHRISTIAN, *elinden mektubu alarak.*
Elbette!

(Açar, okur ve duraklar.)

Bu ne?

CYRANO
Ne var?

CHRISTIAN
Bu leke?

CYRANO, *hemen mektubu alır ve safiyane bir tavırla bakarak.*
Ne lekesi?

CHRISTIAN
Gözyaşı!

CYRANO
Ha... evet... bir meleke...
Şairlik... Kapılıyor insan kendi oyununa!..
Nitekim ben de öyle emek verdim ki buna
Yazdıklarım evvela beni ağlattı.

CHRISTIAN
Tuhaf!

CYRANO
Evet... Ölmek zor değil... Asıl güç olan taraf
Bir daha görememek onu. Nihayet, benim...

(Christian Cyrano'ya dikkatle bakar.)

Bizim...

(Hemen akabinde.)

Senin...

CHRISTIAN, *mektubu elinden kaparak.*
Ver şunu!

(Uzaktan sesler gelir.)

NÖBETÇİNİN SESİ
Ventrebieu! Bu da kim?

(Silâh sesleri, konuşmalar, çıngırak sesleri.)

CARBON
Hey, ne var?

NÖBETÇİ, *sırtın üzerinde görünerek.*
Bir araba!

(Herkes ne olup bittiğini görmek için o tarafa üşüşür.)

MUHTELİF SESLER
Ordugâhta araba?
Bize doğru geliyor!
Karşıdan mı acaba?
Vay canına!
Yakına sokmayın!
Nişan alın!
Sakın ha. Arabacı sesleniyor!
Kralın
Emri var diyor!

(Herkes sırtta, öte tarafa bakmaktadır. Çıngırak sesleri yaklaşır.)

DE GUICHE
Nasıl?

(Herkes tekrar ön tarafa gelir ve sıraya girer.)

CARBON
Toplanın bir araya!

DE GUICHE, *kendi kendine.*
Kralın emri!..

(Yüksek sesle.)

Çabuk saf bağlayın şuraya!
Pis herifler, çekilin!

(Carbon'a.)

Bir kenara durulsun;
Araba sürtünmeden geçecek bir yol bulsun!

(Araba gelir. Toz toprak içinde ve perdeleri iniktir. Arkada iki uşak. Gelir ve tam yerinde durur.)

DE GUICHE
Basamağı indirin.

(İki Cadet arabaya seğirtir.)

CARBON
Selâm havası çalın!

(Trampetler çalınır ve herkes şapkasını çıkarır.)

ROXANE, *arabadan atlarken.*
Bonjur!

(Kadın sesini duyar duymaz herkes, eğilmiş dururken, başını kaldırır. Herkes hayret içinde.)

Beşinci Sahne

ÖNCEKİLER, ROXANE

DE GUICHE
Kralın emri! Siz ha?

ROXANE
Asıl kralın,
Aşkın.

CYRANO
Aman Yarabbi!

CHRISTIAN, *atılarak.*
Neden?

ROXANE
Şu muhasara
Pek uzun sürdü canım!

CHRISTIAN
Ah niçin?

ROXANE
Biraz sonra
Söylerim.

CYRANO, *Roxane'ın sesini duyar duymaz yerinde mıhlanmış gibi hareketsiz kalmıştır.*
Ne yapmalı?

DE GUICHE
İmkânı yok, olamaz;
Burda kalamazsınız.

ROXANE, *gayet şen.*
Pekâlâ işte!.. Biraz
Oturabilir miyim?

(Önüne getirilen bir trampete oturur.)

Mersi. Geçmeyim diye
Atlara ateş etti koskoca bir devriye.
Şu arabaya bakın, hani masalda vardır,
Farelerin çektiği arabalar bunlardır,
Başka türlü olamaz.

(Christian'a bir puse göndererek.)

Bonjur!

(Etrafındakilere.)

A!.. Somurtmayın!
Bilir misiniz Arras ne kadar uzak!

(Cyrano'yu görünce.)

Sayın
Kuzen de burda! Bonjur!

CYRANO, *ilerleyerek.*
Fakat nasıl olur da...

ROXANE
Orduyu buldum, bu mu? Pek basit. Bu uğurda
Hiç de zahmet çekmedim. Yalnız harabelerin
İzini takip ettim. Ne feci şey! Her yerin
Altı üstüne gelmiş, inanmazdım görmesem.
Buysa kralınızın arzusu, bir şey demem,
Ama benimki daha insaflıdır, şüphesiz.

CYRANO
İyi ama nereden yol bulup da geçtiniz?

ROXANE
Nerden mi? İspanyollar arasından!

BİRİNCİ CADET
Bizlerden
Baskın çıktı!

DE GUICHE
Hatları nasıl geçtiniz? Nerden?

LE BRET
Herhalde güç olmuştur!

ROXANE
Hiç de değil... Nitekim
Atlarımı tırısa kaldırıp geçiverdim.
Ne zaman çatık kaşlı biri çıksa önüme,
Hemen ram oluyordu bendeki tebessüme.
Kimse duymasın ama bu İspanyol beyleri,
Kibarlıkta mutlaka bizlerden çok ileri!

CARBON
Tebessümün böylesi pasaport hükmündedir.
Fakat arabanızı durdurup, ikide bir,
Nereye böyle teşrif, diye sormadılar mı?

ROXANE
Elbette! Hem kaç kere sordular, şüphe var mı?
Fakat ben "Âşığıma gidiyorum!" deyince
En korkunç suratlısı bile derhal en ince,
En zarif bir tavırla kapımı kapıyordu.
Askere eliyle bir işaret yapıyordu.
Öyle bir işaret ki imrenir kral bile!..
Kibar, aynı zamanda haşin bir eda ile
Gümüş mahmuzlarını birbirine vurarak,
Şapkasının tüyünü rüzgâra savurarak,
İki büklüm diyordu: "Buyrunuz Senyorita!"

CHRISTIAN
Ama Roxane!..

ROXANE
"Âşığım!" dedim. Evet, bu hata,
Biliyorum. Ne çare. Buna ihtiyaç vardı.
Şayet "Kocam!" deseydim beni bırakmazlardı!

CHRISTIAN
Fakat...

ROXANE
Neniz var?

DE GUICHE
Burdan gitmelisiniz!

ROXANE
Ben mi?

CYRANO
Hem çabuk!

LE BRET
Evet, derhal!

CHRISTIAN
Doğru!

ROXANE
Neden?

CHRISTIAN, *sıkılarak*.
Neden mi?
Hiç!.. Biraz sonra!

CARBON
Belli
Olmaz!.. Gitseniz...

LE BRET, *sıkılarak*.
Doğru! Ya. Gitseniz!

ROXANE
Temelli
Kalıyorum bilakis. Demek muharebe var.

HERKES BİR AĞIZDAN
Hayır. Ne münasebet!

ROXANE
Kocam burda!

(Christian'ın kollarına atılarak.)

Ne zarar,
İkimizi birlikte öldürsünler. Hazırım.

CHRISTIAN
Gözlerin, bakışların bambaşka!..

ROXANE
Anlatırım
Sebebini.

DE GUICHE, *ümitsizlik içinde.*
Burası, en tehlikeli mevki!

CYRANO
Tehlikeli olmasa bize verir miydi ki!

ROXANE, *De Guiche'e.*
Ya!.. Demek dul kalmamı istiyordunuz?

DE GUICHE
Yemin
Ederim ki, ben...

ROXANE
Artık çılgın gibiyim. Emin
Olun gitmem. Burası bambaşka bir cihanmış!

CYRANO
Zarafet meraklısı meğer ne kahramanmış!

ROXANE
Mösyö de Bergerac! Ben sizin kuzininizim!

BİRİNCİ CADET
Size siper oluruz!

ROXANE, *gittikçe coşarak.*
İnanırım azizim!

DİĞER BİR CADET, *mest.*
Bütün ordugâh şimdi mis kokuyor!

ROXANE
Siz asıl
Şapkama dikkat edin, muharebeye nasıl
Yakışacaktır, bakın!

(De Guiche'e bakarak.)

Kontun kalkıp gitmesi
Zamanı geldi artık. Doğru değil herkesi
İşinden alıkoymak!..

DE GUICHE
Siz ne derseniz deyin,
Toplara bir göz atıp geleceğim. Dinleyin,
Henüz imkânı varken gidin; böyle kalmakla
Hata ediyorsunuz. Gidin.

ROXANE
Gitmek mi, asla!

(De Guiche çıkar.)

Altıncı Sahne

DE GUICHE'DEN *maada* ÖNCEKİLER

CHRISTIAN, *yalvararak.*
Roxane!

ROXANE
Hayır!

BİRİNCİ CADET, *diğerlerine.*
Kalıyor!

HERKES, *itişip kakışarak.*
Tarak! — Sabun! — Gömleğim
Yırtılmış, iğne nerde? — Aynamı ver! — Dikeyim
Şu düğmeyi. — Kolluklar! — Usturamı ver biraz!

ROXANE, *kendisine yalvaran Cyrano'ya.*
Hayır! Hiçbir şey beni burdan kımıldatamaz!

CARBON, *diğerleri gibi üstünü başını fırçalayıp şapkasının tüylerini düzelttikten ve kolluklarını da çekip kendisine çeki düzen verdikten sonra Roxane'a yaklaşır ve mübalağalı bir reveransla.*
Madem ki böyle, ruhsat verin de bendenize,
Henüz vaktimiz varken, takdim edeyim size
Huzurunuzda ölmek şerefiyle mübahi
Olacak dostlarımdan birkaçını...

ROXANE, *eğilir ve Christian'ın koluna girerek bekler.*
Ya... Sahi.

CARBON, *takdim eder.*
Baron de Peyrescous de Colignac!

CADET, *selamlayarak.*
Madam!

CARBON *devam eder.*
Baron de Casterac de Cahucaz. — Vidame
De Malgouyre Estressac Lesbas d'Escarabiot, —
Chevalier d'Antignac-Juzet. — Baron Hilliot
De Blagnac-Saléchan de Castel-Crabioules...

ROXANE
Her birinizin ne çok ismi var böyle?

BARON HILLIOT
Evet,
Saymakla bitmez!

CARBON, *Roxane'a.*
Lütfen elinizi bir himmet
Edip açar mısınız?

ROXANE, *elini açınca mendil düşer.*
Neden?

(Bütün bölük mendili yerden almak için atılacak gibi olur.)

CARBON, *derhal mendili yakalayarak.*
Artık bu mendil
Bölüğün bayrağıdır ve yalnız bizde değil,
Bütün orduda yoktur böyle güzel flama!

ROXANE, *mütebessim.*
Biraz küçük değil mi?

CARBON, *mendili bir mızrağın ucuna takarak.*
Dantelâsı var ama!

BİR CADET, *diğerlerine.*
Gözüm açık gitmezdim, ölüm artık kolaydı,
Gönlümün onda biri kadar karnım doyaydı!

CARBON, *teessüfle.*
Yemekten bahsetmenin sırası mı? Bırakın...

ROXANE
Ordugâhın havası iştah açıyor, bakın
Ben de acıktım. Biraz börek, söğüş ve şarap
Lütfeder misiniz?

(Umumî teessür.)

BİRİNCİ CADET
Ne?

DİĞER BİR CADET
Nerden bulmalı, Yarab!

ROXANE, *müsterihane.*
Arabamdan, tabiî.

HERKES
Nasıl?

ROXANE
Her şeyden evvel,

Çabuk olup sofrayı kurmalı güzel güzel!
Hele biraz yakından bakın arabacıya:
Hepiniz kendisini zaten tanırsınız ya!
Çekinmeden, arzunuz neyse, emredersiniz!..

CADET'LER, *arabaya doğru koşarak.*
Ragueneau'ymuş!

ROXANE, *arkalarından.*
Zavallılar!

CYRANO, *Roxane'ın elini öperek.*
Meleküssiyanemiz!

RAGUENEAU, *pazar yerlerindeki çığırtkan satıcılar gibi, sürücü yerine çıkmış ve ayakta.*
Beyler!

(Coşkunluk.)

CADETLER
Yaşa, bravo!

RAGUENEAU
İspanyollar afeti
Görünce kaçırdılar böyle bir ziyafeti!

(Alkışlar.)

CYRANO, *Christian'a yavaşça.*
Hey Christian!

RAGUENEAU
Şöyle cana yakın bir gülüş
Seyredelim derlerken...

(Sürücü yerinin altından bir tabak et çıkarıp göstererek.)

Kurtuldu bizim söğüş!

(Alkışlar. Söğüş tabağı elden ele geçer.)

CYRANO, *Christian'a yavaşça.*
Sana diyeceğim var.

RAGUENEAU
Vénus cilve edince...

(Bir but gösterir.)

Diane'ın karacası kaçıverdi gizlice.

(Coşkunluk. Budu yirmi el birden yakalar.)

CYRANO, *Christian'a yavaşça.*
Bir dakikacık olsun dinle beni!

ROXANE, *elleri kolları yiyecek dolu, ön tarafa doğru gelen Cadet'lere.*
Her şeyi
Şuraya koyun!

(Arabanın arkasındaki asık suratlı iki uşakla birlikte yere sofrayı yayar ve tam Cyrano'nun bir köşeye çekeceği sırada Christian'a.)

Siz de boş durmasanız iyi
Olur.

(Christian yardıma gelir. Cyrano'da endişe alâmetleri.)

RAGUENEAU
Sülün dolması!

BİRİNCİ CADET, *pür neşe, geniş bir dilim jambon keserek yaklaşır.*
Oh... can boğazdan gelir:
Bari son kozumuzu oynamadan şöyle bir
Ağız tadıyla zıkkım...

(Roxane'ı görünce kendine gelir.)

Pardon, taam edelim.

RAGUENEAU, *arabanın yastıklarını fırlatarak.*
Soğuk etle doludur içleri dilim dilim!

(Gürültü. Yastıklar deşilir. Gülüşmeler. Neşe.)

RAGUENEAU, *kırmızı şarap şişelerini atarak.*
Vay yakut şişeleri!

(Beyaz şarap şişelerini fırlatarak.)

Vay elmas şişeleri!

ROXANE, *Cyrano'nun yüzüne katlanmış bir sofra örtüsü atarak.*
Haydi açın örtüyü. Çabuk olun!

RAGUENEAU, *arabadan söktüğü bir feneri havaya kaldırarak.*
Her biri
Fener değil, kiledir; Allah verir verince!

CYRANO, *beraberce örtüyü sererken yavaşça Christian'a.*
Beni dinle, onunla yalnız kalmadan önce...

RAGUENEAU, *gittikçe coşarak.*
Kırbaç deyip geçmeyin, sucuktur sapı bunun!

ROXANE, *sofrada hizmet eder ve kadehlere şarap boşaltırken.*
Madem bizi ateşe atıyorlar, ordunun
Geri kalan kısmına biz de hiç aldırmayız.
Görsünler ne halleri varsa! Bize ne! Yalnız
De Guiche çıkagelirse sakın davet etmeyin.

(Birinden ötekine giderek.)

Daha çok vaktimiz var! — İstediğinizi yiyin!
Biraz içer misiniz? — Ağlıyorsunuz, neden?

BİRİNCİ CADET
Bolluktan!..

ROXANE
Bu olmadı! — Alın, hiç çekinmeden!
Ekmek, Mösyö de Carbon? — Şarap beyaz, kırmızı?
Bir bıçak! — Biraz daha! — Uzatın tabağınızı!
Kanat mı? But mu? — Şimdi sıra sizin!

CYRANO, *ellerinde tabaklar, peşinden gelirken.*

Hayranım!

ROXANE, *Christian'a doğru gider.*
Ya siz?

CHRISTIAN
Bir şey istemem!

ROXANE
Hiç olur mu bu canım?
Bir bisküvi, çok değil, iki parmak da şarap...

CHRISTIAN, *Roxane'ı alıkoymaya çalışarak.*
Ah niçin, ne maksatla geldiniz?

ROXANE
Şimdi cevap
Veremem. Biraz sonra. Bakın, bekliyor hepsi.

LE BRET, *Bir mızrağın ucuna bir ekmek takarak sırtın üstündeki nöbetçiye uzatırken.*
De Guiche!

CYRANO
Aman saklayın acele. Sepet, tepsi
Şişe, tabak ne varsa! Siz de aldırmayın!

(Ragueneau'ya.)

Koş
Sen de yerine sıçra!.. Her şey tamam mı?

(Bir anda her şey çadırların içine atılır, yahut koyunlara, manto altlarına, şapka içlerine sokulur. De Guiche, hızlı hızlı gelir. Birdenbire durur ve etrafını koklar. Sessizlik.)

Yedinci Sahne

ÖNCEKİLER, DE GUICHE

DE GUICHE
Ne hoş
Kokuyor burası!

BİR CADET, *kayıtsız, bir şarkı tutturur.*
To, lo, lo!

DE GUICHE, *durur ve bakarak.*
Ne var acaba!
Yüzünüz kıpkırmızı!

CADET
Benim mi? Hiç... Galiba
Boğuşma vakti gelmiş olacak; bütün kanım
Yüzüme vurmuş!

BİR DİĞERİ
Pum... pum... pum...

DE GUICHE, *dönerek.*
Bu ne!

CADET
Hiç a canım,
Bir şarkı.

DE GUICHE
Âlâ! Keyfin yerinde!

CADET
Öyle. Evet,
Tehlike yaklaşınca!..

DE GUICHE, *bir emir vermek üzere Carbon'u çağırarak.*
Yüzbaşı. Şimdi...

(Carbon'u görünce duraklar.)

Hayret!
Maşallah benzinize kan gelmiş sizin!

CARBON, *kıpkırmızı, şişeyi arkasına gizler ve ehemmiyet vermez gibi.*
Adaam!...

DE GUICHE, *kulisin bir tarafını göstererek.*
Elimde fazla bir top kalmıştı. Onu da tam
Şu tarafa çektirdim. Kullanasınız diye
İcabında.

BİR CADET, *kırılıp dökülerek.*
Ne lütuf!

BİR DİĞERİ, *De Guiche'e zarif bir gülücükle.*
Bu ne güzel hediye.

DE GUICHE
Vah vah, delirmiş bunlar!

(Sertçe.)

Alışkın değilsiniz;
Top geri teper, dikkat edin!

BİRİNCİ CADET
Amma yaptın!

DE GUICHE, *müthiş bir hiddetle yaklaşır.*
Siz!..

CADET, *nutuk verir gibi.*
Gaskon topudur, asla yerinden kımıldamaz!

DE GUICHE, *Cadet'yi kolundan tutup sarsarak.*
Siz sarhoşsunuz, ama ne içtiniz?

CADET
Hiç... Biraz
Barut kokladım!

DE GUICHE, *omuz silker, Cadet'yi iter ve hızlı hızlı Roxane'a yaklaşır.*
Madam, lütfen, arzunuz neyse
Bildirin!

ROXANE
Kalıyorum.

DE GUICHE
Gidin!

ROXANE
Hayır!

DE GUICHE
Öyleyse

(Carbon'a.)

Bana bir tüfek verin!

CADET
Neden?

DE GUICHE
Ben de beraber
Kalıyorum.

CYRANO
Ah işte yiğitlik buna derler!

BİRİNCİ CADET
Gaskonsunuz galiba dantelânıza rağmen!

DE GUICHE
Bir kadını bırakıp gitmem tehlike varken.

İKİNCİ CADET, *birincisine.*
Hazret yemeği artık hak etti. Ha ne dersin?
(Bütün yiyecekler bir anda ortaya çıkıverir.)

DE GUICHE, *gözleri parlayarak.*
Yiyecek!

ÜÇÜNCÜ BİR CADET
İstediğin kadar! Çadır, pelerin,
Şapka, ne varsa dolu.

DE GUICHE, *kendine hâkim olur ve mağrurane.*
Artığınızı yarına
Saklarsınız!

CYRANO, *selâmlayarak.*
Terakki var!

DE GUICHE, *mütekebbirane.*
Benim aç karnına
Dövüşmek âdetimdir.

BİRİNCİ CADET, *sevinç içinde.*
Vallahi. Gaskon! Bizden!..

DE GUICHE, *gülerek.*
Ben mi?

CADET
Evet...

(Hepsi dans etmeye başlar.)

CARBON, *sırtın üstünde görünerek.*
Mızraklı piyadelerimizden
Saflar yaptım. Hepsinin maneviyatı iyi!

(Sırtın üstünde gözüken bir mızrak hattını gösterir.)

DE GUICHE, *eğilerek Roxane'a.*
Kabul eder misiniz, lütfen, teftiş etmeyi?

(De Guiche, Roxane'ı elinden tutarak sırta doğru götürür. Herkes şapkasını çıkarır ve kendilerini takip eder.)

CHRISTIAN, *Cyrano'ya yaklaşır ve hızla.*
Çabuk söyle!

(Roxane, sırta çıkar çıkmaz, selâm için mızrakların indiği görülür. Bir kumanda, Roxane eğilir.)

MIZRAKLARIN SESİ
Sağ ol!

CHRISTIAN
Şu sır neymiş acaba?

CYRANO
Bak
Şayet Roxane...

CHRISTIAN
E, peki?

CYRANO
Mektuptan söz açacak
Olursa...

CHRISTIAN
Evet!

CYRANO
Sakın budalalık edeyim
Deme.

CHRISTIAN
Yani?

CYRANO
Yani mi? Mesele basit, beyim.
Yalnız onu görünce aklıma geldi bu iş.
Bak sana anlatayım.

CHRISTIAN
Anlat bakalım, neymiş!

CYRANO
Mesele şu. Sen ona... bildiğinden daha sık
Mektup gönderdin.

CHRISTIAN
Nasıl?

CYRANO
Nasılı var mı, artık!
Sana tercüman oldum, bu benim vazifemdi.
Bazı anlar oldu ki, sana "Bak işte şimdi
Bir mektup yazacağım!" demeden yazdım.

CHRISTIAN
Ya!..

CYRANO
Ya.
Gayet basit...

CHRISTIAN
Öyle ha? Peki, muhasaraya
Düştüğümüzden beri nasıl oldu da...

CYRANO
Adam
Sen de! Şafak atmadan önce...

CHRISTIAN, *kollarını kavuşturarak*.
Mükemmel, tamam!
Gayet basit değil mi bu da? Haftada, peki,

Kaç mektup göndermişim acaba? Söyle, iki?..
Üç?.. Dört?..

CYRANO
Daha çok!

CHRISTIAN
Her gün?

CYRANO
Her gün. Hem iki kere.

CHRISTIAN, *şiddetle*.
Demek mest oluyordun, her gün, tehlikelere,
Ölüme atılacak kadar. Ne olduğunu
Anlıyorum şimdi.

CYRANO, *dönen Roxane'ı göstererek*.
Sus! Önünde yapma bunu!

(Hızlı hızlı çadırına girer.)

Sekizinci Sahne

ROXANE, CHRISTIAN, dipte CADET'LER *gidip gelir*, CARBON *ve* DE GUICHE *emir vermekle meşguldür*.

ROXANE, *Christian'a doğru koşarak*.
Nihayet, Christian...

CHRISTIAN, *ellerini uzatarak*.
Evvela söyle bana,
Niçin, neden yollara düşüp yalnız başına,
Bir sürü çapulcunun, asker bozuntusunun
Arasından geçerek buraya geldin?

ROXANE
Bunun
Sebebi, mektupların!..

CHRISTIAN
Ne dedin?

ROXANE
Tehlikeye
Atıldımsa, kabahat sizindir. Evet. Niye
Başımı döndürdünüz o mektuplarınızla?
Bir aydan beri, belki de daha fazla,
Hepsi de birbirinden güzel.

CHRISTIAN
Nasıl? Çok garip!
Şu birkaç aşk mektubu için mi?

ROXANE
Mektup deyip
Geçme. Ah bilmezsin! Evet, doğru, bir gece
Balkonumun altında ruhun dile gelince,
Seni çılgınca sevdim. O ana kadar senden
Duymadığım o sesti, beni sana bendeden.
Mektupların da öyle. Sanki bir aydan beri
O akşamki sesini duyuyormuş; her biri
O günkü heyecanı yaşatıyor içimde.
Böyle koşup gelmişsem, söyle kabahat kimde?
Ulysse de senin gibi mektup yazsaydı hele,
Pénélope oturmazdı evinde gergefiyle;
İbrişim yumağını şöyle bir fırlatınca,
Her türlü tehlikeye atılırdı çılgınca;
Gidip bulurdu koşa koşa efendisini.

CHRISTIAN
Ben...

ROXANE
Okudum, okudum, her okuyuşta seni
Aradım. Her mektubun samimiydi, güzeldi.
Sanki kalbinden kopmuş bir yaprak gibi geldi.
Her satırında bir kalp çarpıyordu derinden;
Her kelimesi çıkmış gibiydi içerinden...

CHRISTIAN
Bu kadar candan mıydı, Roxane?

ROXANE
Evet, candandı.

CHRISTIAN
Peki, neden geldiniz?

ROXANE
Neden mi? İçim yandı.
Christian'ım, ruhum. Kapanırsam ayağına,
Eminim beni yerden tutup kaldıracağına.
Bu sebeple, ruhuma diz çöktürüp önünde,
Affet beni demeye geldim. Böyle bir günde
Affına her zamandan fazla ihtiyacım var,
Affet, çocukluk ettim. Seni bir âna kadar
Sadece güzelliğin için sevdim. Ne ayıp!

CHRISTIAN, *dehşet içinde*.
Ah Roxane!

ROXANE
Daha sonra – tıpkı dal dal sıçrayıp
Uçma öğrenen kuşlar gibi uslu ve ciddî –
Güzelliğine hayrandım, ruhunu da sevdimdi!

CHRISTIAN
Ya şimdi?

ROXANE
Artık gönlüm bağlı bir tek sevgiye.
Şimdi, sadece seni, ruhun güzeldir diye
Seviyorum.

CHRISTIAN, *geri çekilerek*.
Ah Roxane!

ROXANE
Bahtiyar bil kendini.
Yalnız fani bir zihniyet için sevilmek seni

Kim bilir ne ıstırap içinde yaşatmıştır!
Asil ruhunu nasıl işkenceye atmıştır!
Gölgede bırakıyor artık yüzünü gönlün.
Önce beni cezbeden güzelliğinse bugün
Artık gözümde değil!

CHRISTIAN
Ya!..

ROXANE
Hâlâ şüphen mi var
Bu zaferinden?

CHRISTIAN, *ıstırap içinde*.
Roxane!

ROXANE
Söyle, neden bu kadar
Tereddüt içindesin?

CHRISTIAN
Ben aşkın böylesini
İstemiyorum. Benim istediğim şey, beni
Olduğum gibi...

ROXANE
Yani bugüne kadar nasıl
Sevildinizse, yine öyle mi? Hayır, asıl
Şimdi başlıyor sevgi, candan, içten, tertemiz.

CHRISTIAN
Hayır. Eskiden daha iyiydi.

ROXANE
Bilmezsiniz,
Ben şimdi anlıyorum sevginin kudretini.
Sana tapınıyorsam, bil ki, gönlümde seni
Sen yapan o kudrettir. Hatta bir gün...

CHRISTIAN
Sus, Roxane!

ROXANE
Bütün güzelliğini kaybedip çirkin olsan
Bile...

CHRISTIAN
Ah böyle deme!

ROXANE
Diyorum, inan bana!

CHRISTIAN
Nasıl, çirkin de olsam...

ROXANE
Yemin ederim sana!

CHRISTIAN
Yarabbi!

ROXANE
Artık bana inandın değil mi? Bak
Şimdi seviniyorsun!

CHRISTIAN, *boğuk bir sesle.*
Doğru!

ROXANE
Nen var?

CHRISTIAN, *yavaşça iterek.*
Hiç!.. Merak
Etme, şimdi gelirim. Bir saniyecik!

ROXANE
Ama...

CHRISTIAN, *ona dip tarafta küme olmuş Cadet'leri göstererek.*
Bu zavallılar seni beklerler. Böyle durma!
Nasılsa biraz sonra, kimsesiz ölecekler;
Git de kendilerine biraz gülümseyiver!

ROXANE, *teessür ve hayranlık içinde.*
Canım Christian'ım!

(Gaskonlara doğru gider. Gaskonlar hürmetkârane, etrafını alırlar.)

Dokuzuncu Sahne

CHRISTIAN, CYRANO, *dipte* ROXANE, CARBON *ve birkaç* CADET *ile konuşmaktadır.*

CHRISTIAN, *Cyrano'nun çadırına seslenir.*
Cyrano!

CYRANO, *muharebe için giyinip kuşanmış, meydana çıkar.*
Ne var yine?
Benzin uçmuş!

CHRISTIAN
Eminim beni sevmediğine.

CYRANO
Nasıl?

CHRISTIAN
Seni seviyor!

CYRANO
Yok, canım!

CHRISTIAN
Evet, evet.
Benim yalnız ruhumu seviyormuş.

CYRANO
İnsaf et!

CHRISTIAN
Demek o halde seni seviyor. — Sen de onu
Seviyorsun esasen!

CYRANO
Ben mi?

CHRISTIAN
Saklama bunu!

CYRANO
Doğru!

CHRISTIAN
Hem çılgın gibi!

CYRANO
Daha beter muhakkak.

CHRISTIAN
Git, söyle!

CYRANO
Hayır!

CHRISTIAN
Neden?

CYRANO
Bir kere yüzüme bak!

CHRISTIAN
Beni çirkin olsam da sevecekmiş!

CYRANO
Öyle der.
— Sana böyle demesi beni de memnun eder
Ama, inanma sakın böyle manasız şeye!
— Sen bakma, ben memnunum bunu söyledi diye,
Fakat sakın aldanıp böyle lakırtılara
Çirkin olayım deme, mahveder beni sonra!

CHRISTIAN
Bunu bilmeden içim rahat etmeyecek.

CYRANO
Ne?
Hayır, hayır!

CHRISTIAN
Git anlat her şeyi kendisine.
İkimizden birini intihap etsin!

CYRANO
Olmaz!
— Yarabbi, ne işkence! — Hayır, insaf et biraz.

CHRISTIAN
Saadetini neden öldüreyim? Ha, söyle,
Güzelim diye mi?

CYRANO
Ya ben? Ne hakla elimle
Seninkini mezara koyarım? Allah beni,
Belki senin duyup da söyleyemediğini,
İfade kudretiyle yaratmış diye mi?

CHRISTIAN
Git!
Her şeyi söyle.

CYRANO
Hâlâ ısrar ediyor.

CHRISTIAN
Basit!
Kendi kendime rakip olmaktan bıktım artık!

CYRANO
Christian!

CHRISTIAN
Şahitsiz, gizli nikâh kıymıştık;
Feshedilmesi mümkün, şayet ölmez kalırsak!

CYRANO
Hâlâ inat ediyor!

CHRISTIAN
Evet, evet, muhakkak!
Ya beni bu halimle sever, yahut hiç sevmez!
Ben şöyle bir gideyim ilk hatta kadar; herkes
Ne yapıyor göreyim. — Sen konuş kendisiyle,
İkimizden birini intihap etsin, söyle!

CYRANO
Seni isteyecektir.

CHRISTIAN
İnşallah, ümit bu ya!

(Çağırır.)

Roxane!

CYRANO
Hayır, istemem!

ROXANE, *koşarak.*
Ne var?

CHRISTIAN
Gelin buraya,
Cyrano size mühim bir şeyden bahsedecek.

(Roxane, hemen Cyrano'ya yaklaşır. Christian çıkar.)

Onuncu Sahne

ROXANE, CYRANO, *sonra* LE BRET, CARBON CADET'LER, RAGUENEAU, DE GUICHE, *ilh.*

ROXANE
Çok mu mühim?

CYRANO, *teessür içinde, kendi kendine.*
Gidiyor!

(Roxane'a.)

Hayır, hayır, ne demek!
Halini bilirsiniz! Her şeyi izam eder!

ROXANE, *telâşla.*
Her halde şüphelendi sözlerimden bu sefer.
İnanmıyordu, gördüm!

CYRANO, *elini tutarak.*
Fakat söylediğiniz
Doğru muydu acaba?

ROXANE
Elbette. Dedim ki: Siz...

(Bir an tereddüt ederek.)

Şey... olsanız da...

CYRANO, *hazin bir tebessümle.*
Ne o? Hiç üzülmeye hacet
Yok! Söyleyin. Demek ki, çirkin olsa da...

ROXANE
Evet.
Çirkin olsa da yine seveceğim!

(Dışarda bir silâh patlar.)

Ah bu ne?
Silâh sesleri!

CYRANO
Demek iğrenç olsa da?..

ROXANE
Yine!

CYRANO
Korkunç olsa da?..

ROXANE
Yine!

CYRANO
Demek, gülünç olsa da?..

ROXANE
Hiçbir şey onu gülünç yapamaz nazarımda.

CYRANO
Yine sever miydiniz?

ROXANE
Evet, şimdiki gibi!

CYRANO, *perişan, kendi kendine.*
Belki doğru!.. Doğruysa ne saadet, Yarabbi!..

(Roxane'a.)

Roxane!.. Ben.. Ah, dinleyin!..

LE BRET, *hızlı hızlı gelir ve yavaşça Cyrano'ya seslenir.*
Cyrano!

CYRANO, *dönerek.*
Ne var?

LE BRET
Şüşş!

(Kulağına bir şeyler fısıldar.)

CYRANO, *Roxane'ın elini bırakarak, şiddetle.*
Ya!

ROXANE
Ne oldu?

CYRANO, *şaşkınlık içinde, kendi kendine.*
Bitti artık!

(Yine silâh sesleri.)

ROXANE
Ne var? Silâh atmaya
Başladılar! Ne oldu?

(Dışarıya bakmak için dip tarafa doğru gitmeye davranır.)

CYRANO
Bitti artık! Bu bahis
Kapandı!

ROXANE, *atılmak isteyerek.*
Ne oluyor?

CYRANO, *Roxane'ı durdurarak.*
Hiç!

(İçeriye giren Cadet'ler, taşıdıkları bir şeyi gizlemekte ve Roxane'ın yaklaşmasına mâni olmak için âdeta bir duvar teşkil etmektedirler.)

ROXANE, *Cadet'leri göstererek.*
Ya bunlar?

CYRANO, *Roxane'ı uzaklaştırmak isteyerek.*
Gelin siz.

ROXANE
Bana bir şey söylemek istiyordunuz demin.

CYRANO
Ben mi Madam? Katiyen? Böyle bir şey yok! Yemin
Ederim!

(Gayet ciddi bir tavırla.)

Emin olun, işte Christian'ın
Ruhuna...

(Kendine gelerek.)

Başı için.

ROXANE
Ruhuna mı?

(Müthiş bir sayha ile atılır ve herkesi iter.)

CYRANO
Bir anın
Ümidi, o da bitti.

ROXANE, *mantosuna sardıkları Christian'ı görünce.*
Christian!..

LE BRET, *Cyrano'ya.*
İlk kurşun,
Düşmanın ilk kurşunu!

(Roxane, Christian'ın üzerine atılır. Yeniden silâh sesleri, kılıç şakırtıları, seslenmeler, trampet sesleri...)

CARBON, *elinde kılıç.*
Hücum başladı! Koşun,
Silâh başına! Haydi!

(Arkasından Cadet'ler, sırtın öbür tarafına geçer.)

ROXANE
Christian!

CARBON'UN SESİ, *sırtın öbür tarafından.*
Çocuklar,
Çabuk!

ROXANE
Christian!

CARBON'UN SESİ
Hop! Saf bağlayın, hücum var!

ROXANE
Christian!

CARBON'UN SESİ
Hep birden, dikkat! Fitili kesin!

RAGUENEAU, *bir miğfere su doldurmuş, koşarak gelir.*

CHRISTIAN, *can çekişerek.*
Roxane!

CYRANO, *Roxane, şaşırmış, göğsünden kopardığı bir parça bezi, yarayı pansuman etmek üzere suya batırırken, hemen Christian'ın kulağına yavaşça.*
Her şeyi dedim. Yine sevdiği sensin!

(Christian, gözlerini yumar.)

ROXANE
Ne oldu, canım?

CARBON'UN SESİ
Tetik kaldır!

ROXANE, *Cyrano'ya.*
Sağdır değil mi?

CARBON'UN SESİ
Barutu hazır edin!

ROXANE, *Cyrano'ya.*
Kurtarın sevgilimi!
Yanağı yanağımda soğuyor, duyuyorum!

CARBON'UN SESİ
Nişan al!

ROXANE
Üzerinde bir mektup var!
(Açar.)
Ah yavrum,
Bana yazmış!

CYRANO, *kendi kendine.*
Mektubum!

CARBON'UN SESİ
Ateş!
(Silâh sesleri, haykırışmalar, muharebe gürültüleri.)

CYRANO, *diz çöker, Roxane'ın tuttuğu elini kurtarmak isteyerek.*
Roxane, bırakın,
Gideyim artık.

ROXANE, *bırakmaz.*
Biraz daha ne olur? Bakın,
Onun biricik dostu sizdiniz yalnız! Siz de
Bilirsiniz, ne kadar ince, harikulâde
Bir insan değil miydi?

CYRANO, *ayakta başı açık.*
Evet, öyleydi Roxane!

ROXANE
Hem emsalsiz bir şair, hem de en iyi insan?

CYRANO
Evet, öyleydi Roxane!

ROXANE
Ne yüksek ruhu vardı!

CYRANO
Evet, Roxane, öyleydi!

ROXANE
Onu anlamazlardı.
Duyguları ne derin, ne asil bir yiğitti,
Değil mi?

CYRANO, *imanla.*
Evet, Roxane!

ROXANE, *Christian'ın cesedi üzerine kapanarak.*
O artık öldü, gitti!

CYRANO, *kılıcını çekerken kendi kendine.*
Madem bana ağlıyor bilmeden kana kana,
Artık ölmekten başka çare kalmadı bana.

(Uzaktan boru sesleri gelir.)

DE GUICHE, *baş açık, alnından yaralı, sırtın üstünde görünür ve gürleyen bir sesle.*
İşte boru sesleri! Dayanın biraz daha!
Arkadaşlar erzakla dönüyor ordugâha.

ROXANE
Ah, mektubunda hem kan, hem gözyaşı lekesi!

DIŞARDAN BİRİ, *bağırır.*
Teslim olun!

CARBON'UN SESİ
Haydi be!

RAGUENEAU, *arabanın üstüne çıkmış, sırtın öbür tarafındaki muharebeyi seyrederek.*
Mahvolmak tehlikesi
Beliriyor. Çare yok!

CYRANO, *De Guiche'e Roxane'ı işaret ederek.*

Alın, götürün burdan!
Ben de arkadaşlara yardım edeyim.

ROXANE, *mektubu öper ve can çekişir gibi.*
Bu kan,
Onun, bu gözyaşları onun!..

RAGUENEAU, *arabadan yere atlar ve Roxane'a doğru koşar.*
Ne o? Bayıldı!

DE GUICHE, *sırtın üstünden, Cadet'lere.*
Dayanın!

DIŞARDAN BİR SES
Teslim olun!

CARBON'UN SESİ
Haydi be!

CYRANO, *De Guiche'e.*
Anlaşıldı
Mösyö, ispat ettiniz artık cevherinizi!

(Roxane'ı işaret ederek.)

Alın, kurtarın bunu!

DE GUICHE, *Roxane'a koşar ve yakalayıp kaldırır.*
Pekâlâ! Yerinizi
Sıkı tutup da zaman kazanırsanız şayet
Zafer bizimdir.

CYRANO
Peki.

(De Guiche'in Ragueneau ile birlikte, baygın götürdükleri Roxane'a bağırarak.)

Roxane! Bizleri affet!

(Gürültüler, haykırışmalar. Yaralılar sırtı geçer ve sahnede birer köşeye yığılıp kalır. Muharebeye koşan Cyrano'yu, kan içinde geriye gelen Carbon durdurur.)

CARBON
Geriliyoruz, ben de yaralandım mızrakla.

CYRANO, *Gaskonlara bağırarak.*
Haydi be! Delikanlı! Dayan, yapıştır, hakla!

(Düşmesin diye tuttuğu Carbon'a.)

Korkmayın, iki öcüm var ki bırakmam yetim!
Ölen Christian'la can veren saadetim!

(Roxane'ın mendili bağlı duran mızrağı kaldırarak.)

Dalgalan, dantelâlı bayrakçık, dalgalan dur!

(Mızrağı yere saplar ve Cadet'lere bağırarak.)

Davranın be çocuklar!

(Fifreciye.)

Sen de bir hava tuttur!

(Fifreci çalar. Yaralılar kalkınır. Sırttan koşa koşa inen Cadet'ler Cyrano'nun ve küçük bayrağın etrafında toplanır, saf bağlar. Arabanın içi ve dışı askerle dolar. Araba bir kale haline gelir.)

BİR CADET, *sırtın üstünde çarpışa çarpışa gerilerken bağırarak.*
Sırta tırmanıyorlar!

(Düşer ve ölür.)

CYRANO
Varsın, gelsinler hele.

(Bir anda sırtın üstünde bir sıra düşman askeri peyda olur. Büyük imparatorluk sancakları dalgalanır. Cyrano, ateş! kumandası verir; yaylım ateşi. Düşman saflarından biri ateş! kumandasını verir; öldürücü bir yaylım ateşi. Cadet'lerin bir kısmı sapır sapır dökülür.)

BİR İSPANYOL ZABİTİ, *şapkasını çıkararak.*
Kimdir kendilerini feda edenler böyle?..

CYRANO, *tam karşılarında, ayakta.*
Bunlar Gaskonya beyleri.

Başlarında Castel-Jaloux.
Atıcı, atak, serseri.

(Ve arkasında birkaç kişi ile, ileri atılarak.)

Bunlar Gaskonya...

(Gerisi muharebenin gürültüsü içinde kaybolur.)

PERDE

BEŞİNCİ PERDE

CYRANO'NUN GAZETESİ

On beş yıl sonra. 1655. Paris'te, Dames de la Croix'ya ait bir manastırın bahçesi.

Bahçe gölgeliktir. Solda bina; birçok kapıların açıldığı geniş bir sahanlık. Sahnenin ortasında, küçük ve beyzî bir meydanın göbeğinde muazzam bir ağaç. Sağda, ön planda, şimşirler arasında, taştan yarım daire şeklinde bir sıra.

Sahnenin dip tarafında, bir baştan öbür başa, iki yanında kestane ağaçları bulunan bir hiyaban. Bu hiyaban sağda, dördüncü planda, ancak dallar arasından görülebilen bir kiliseye müntehi olmaktadır. Hiyabanın iki sıra ağacı arkasından çimenlik yerler, diğer hiyabanlar, küçük korular, parkın derinlikleri ve gökyüzü görülür.

Sağda kilisenin yan kapısı. Kapının önündeki sütunlara iri kırmızı yapraklı bir sarmaşık dolanmıştır. Kapı ve sütunlar, ilk planda, şimşirlerin arasına karışır.

Mevsim, sonbahar. Yeşil çimenlerin üstündeki ağaç dalları sararmıştır. Şimşirlerle taflanların koyu yeşil renkleri. Her ağacın dibinde bir yığın kuru yaprak. Kuru yapraklar, bütün sahneye serpilmiştir; hiyabanlarda dolaşıldığı zaman ayak altında çatırdadıkları duyulur. Gerek sahanlık, gerek sıra hemen hemen kuru yapraklarla örtülüdür.

Sağdaki sıra ile ortadaki ağacın arasında, alçak bir iskemle ve önünde büyücek bir gergef. Yumak sepetleri. Gergefte yarısı bitmiş bir işleme.

Perde açıldığı zaman, sörler bahçede gezinmektedir. Birkaçı, daha yaşlı bir rahibenin etrafında, sıraya oturmuştur. Vakit vakit ağaçlardan kuru yapraklar düşer.

Birinci Sahne

MER MARGUERITE, SÖR MARTHE, SÖR CLAIRE, DİĞER SÖRLER

SÖR MARTHE, *Mer Marguerite'e.*
Sör Claire, iki defa, bugün elinde ayna.
Başlığını düzeltti durdu.

MER MARGUERITE, *Sör Claire'e.*
Aman ne fena!

SÖR CLAIRE
Aman Sör Marthe pastadan bir kiraz yakalayıp
Ağzına attı bugün, gördüm

MER MARGUERITE, *Sör Marthe'a.*
Aman ne ayıp!

SÖR CLAIRE
Şöyle bir göz attımdı!

SÖR MARTHE, *korku içinde*
Bir kiraz, minimini!

MER MARGUERITE, *pür ciddiyet.*
Mösyö Cyrano gelsin anlatayım hepsini.

SÖR CLAIRE, *korku içinde.*
Aman yapmayın, yoksa bizimle alay eder.

SÖR MARTHE
Ya, sonra bizlere süs düşkünü der.

SÖR CLAIRE
Obur der!

MER MARGUERITE
Korkmayın, sizi sever.

SÖR CLAIRE
Demek tam on senedir,
Değil mi, Mer Marguerite, her cumartesi gelir?

MER MARGUERITE
Hatta daha çok oldu; on dört sene evveldi,
Bir gün kuzini matem elbisesiyle geldi.
İşte siyah bir kuşun vurulup beyaz kuşlar
Arasına düştüğü günden bugüne kadar,
Hiçbir cumartesiyi kaçırmamıştır, gelir.

SÖR MARTHE
Doğru. Bu manastırda, aramızda misafir
Olduğu günden beri, o bitmeyen hüznünü
Yalnız Mösyö Cyrano oyalıyor o günü.

SÖRLER
— Ne tuhaf adam! — Bizi güldürür her gelişte.
— Bize takılır. — Güler yüzlüdür. — Biz de işte
Kendisini severiz. — Ona kurabiyeler
Yaparız elimizle.

SÖR MARTHE
Evet ama, ah, eğer
Biraz dindar olsaydı!

SÖR CLAIRE
Biz, onu Hak yoluna
Koyarız.

DİĞER SÖRLER
Evet, evet!

MER MARGUERITE
Yoook! Bu hususta ona,
Sakın ha, yavrularım, ilişmeyin, kırılır.
Daha seyrek gelmeye başlar.

SÖR CLAIRE
Ama... Hak...

MER MARGUERITE
Hayır,
Müsterih olun, Allah bilir kendi kulunu.

SÖR MARTHE
Ama her cumartesi, gelir gelmez, yolunu
Bulup bana gururla der ki: "Ma sör, biz yine
Dün perhizi atlattık!"

MER MARGUERITE
Böyle söylemesine
Bakmayın. Geçen sefer, bilir misiniz, iki
Günden beri açtı.

SÖR MARTHE
Ah ma mer!

MER MARGUERITE
Fakirdir.

SÖR MARTHE
Peki,
Kim dedi bunu size?

MER MARGUERITE
Mösyö Le Bret.

SÖR MARTHE
Ah, biraz
Neden yardım etmezler?

MER MARGUERITE
Darılır sonra, olmaz!

(Dip taraftaki hiyabanda siyahlar giyinmiş, başında dullara mahsus bir başlık, uzun tüller içinde Roxane görünür, artık ihtiyarlamaya yüz tutan De Guiche, asilâne tavrı ve güzel elbisesiyle yanındadır. Birlikte yavaş yavaş yürürler. Mer Marguerite yerinden kalkar.)

MER MARGUERITE
Haydi artık gidelim. Madam Madeleine'in bugün
Bir ziyaretçisi var.

SÖR MARTHE, *yavaşça Sör Claire'e.*
Acaba bu gördüğün
Zat, Maréchal de Grammont olmasın!

SÖR CLAIRE, *bakarak.*
Odur yine.

SÖR MARTHE
Fakat uğramamıştı aylar var ki semtine.

SÖRLER
Çok meşgul. — Bir taraftan saray hayatı. — Doğru.
Bir taraftan da harpler.

SÖR CLAIRE
Evet, dünya umuru!

(Çıkarlar. De Guiche ve Roxane, sessizce, gergefin yanına kadar gelip dururlar.)

İkinci Sahne

ROXANE, LE DUC DE GRAMMONT *(sabık Comte de Guiche)*, *sonra* LE BRET, RAGUENEAU

DÜK
Hâlâ, beyhude yere sarışın, burda böyle
Matem içindesiniz, öyle mi?

ROXANE
Evet, öyle...

DÜK
Hâlâ vefakâr?

ROXANE
Hâlâ...

DÜK, *biraz vakfeden sonra.*
Affetiniz mi beni?

ROXANE, *manastırın haçına bakarak, gayet sade*
Mademki buradayım!

(Yeniden sükût.)

DÜK
Demek ki kendisini...

ROXANE
Tanısaydınız biraz!

DÜK
Tanısaydım!.. Doğru bu.
Pek az tanıyabildim ihtimal. Son mektubu
Acaba kalbinizin üzerinde mi yine?

ROXANE
Onu bir muska gibi taşıdım on dört sene.

DÜK
O öldü, fakat sizin sevginiz eksilmiyor.

ROXANE
İçimde bir his bana, sanki ölmemiş diyor,
Öyle bir duygu var ki, kalplerimiz yan yana,
Etrafımda pervane kesilmiş aşkı bana.

DÜK, *yine bir vakfeden sonra.*
Cyrano geliyor mu sizi görmeye?

ROXANE
Sık sık.
Aziz dost, benim canlı gazetem oldu artık...
Mutlak vaktinde gelir, hava güzelse eğer
Koltuğunu şu ağacın altına getirirler;
Ben de, önümde gergef, beklerim kendisini.
Sahanlıkta duyarım bastonunun sesini.
Bilirim, onun için kimdir bu gelen diye
Hiç lüzum bile görmem başımı çevirmeye.
Gelir, oturur; hemen gergefe bakar, bir de
Üstelik alay eder mutlak. Sonra şehirde
O hafta ne olmuşsa anlatır bana bir bir.

(Le Bret sahanlıkta görünür.)

Le Bret gelmiş!

(Le Bret yaklaşır.)

Hayrola! Dostumuz ne haldedir?

LE BRET
Kötü!

DÜK
Ya!

LE BRET
Evet,
Dediklerim hep çıktı: Kimsesizlik, sefalet.
Her yazısı kendine düşman kazandırıyor;
Durmadan hicvediyor, darıltıyor, kırıyor
Yalancı sofuları, sözde kahramanları,
Sahte beyzâdeleri, eser aşıranları,
Yani herkesi...

ROXANE
Ama kılıcı dehşetlidir...
Kimse onun hakkından gelemez!

DÜK, *başını sallayarak.*
Allah bilir!

LE BRET
Hayır, emin olunuz, korktuğum şey bu değil.
Asıl beni korkutan yalnızlık, açlık, sefil
Bir odanın içinde kışın, o sinsi sinsi,
Soğuk bir yılan gibi kıvrılarak girmesi.
İşte onun hakkından gelecek silâhşorlar
— Her gün bir parça daha çöküyor ve o kadar
Sararıp solmuştur ki, zavallı burnu bile,
Köhne bir fil dişine benziyor o haliyle.
Bir tek elbisesi var, o da siyah şayaktan.

DÜK
Kendisi istemedi, ne çıkar acımaktan!
Hep kendi taksiratı başına gelen bu hal.
Acımak beyhudedir.

LE BRET, *acı bir tebessümle.*
Ya, Mösyö Le Maréchal!

DÜK
Acımayın kimseye boyun eğmedi diye;
Fikri hür, vicdanı hür yaşadı biteviye.

LE BRET, *yine acı bir tebessümle.*
Mösyö Le Duc!

DÜK, *yüksekten.*
Ah evet, varlık içindeyim ben,
O da yoksul öyle mi? Fakat her şeye rağmen
Elini iftiharla sıkarım.

(Roxane'ı selamlayarak.)

Artık bana
İzin verin de...

ROXANE
Sizi geçireyim!

(Dük, Le Bret'yi selamlar ve Roxane'la birlikte sahanlığa doğru gider. Dük sahanlığa çıkmıştır, Roxane ise, henüz basamaklardadır.)

DÜK
Ya!.. Ona
Haset ettiğim günler olur bazen. — Eh öyle.
İnsan fazla muvaffak olduğu zaman hele
— Hayatında bir günah işlemiştir belki —
Kendinden tiksindiği öyle anlar olur ki,
Bir araya gelince hepsi, vicdana ağır
Basmaz ama, içinde bir sıkıntı yaratır.
Nasıl siz merdivenden çıkarken, şu elbise
Kuru yaprakları da beraber sürüklerse,
Düklerin de mantosu öyledir; yükseliriz,
Fakat her basamakta, kuru yapraklar gibi,
Arkadan gelir hüznün, nedametin mevkibi.

ROXANE, *müstehziyane.*
Siz de mi hayalperest oluyorsunuz?

DÜK
Evet!..

(Tam çıkacağı sırada.)

Mösyö Le Bret!

(Roxane'a.)

Oh pardon!

(Le Bret'ye gider ve yavaşça.)

Doğru! Kimse cesaret
Edemez dostunuza karşı kılıç çekmeye.
Fakat birçoğu dua ediyor "Ölsün!" diye.
Nitekim dün sarayda biri: "Şu Cyrano'ya
Bir felaket gelse de kurtulsak!" diyordu!

LE BRET
Ya!..

DÜK
Evet, fazla çıkmasın. İhtiyatlı olmalı!

LE BRET, *ellerini semaya kaldırarak.*
İhtiyatlı ha! Hemen kendisini bulmalı.
Nerdeyse gelir. Ama neye yarar ki!

ROXANE, *sahanlıkta, kendisine doğru gelen bir Sör'e.*
Ne var?

SÖR
Ragueneau görmek istiyor Madamı.

ROXANE
Buyursunlar.

(Dük ve Le Bret'ye.)

Dert yanmak için gelir zavallı ara sıra.
Önce müellif olmak hevesindeydi. Sonra
Kilise mugannisi oldu.

LE BRET
Hamam işletti.

ROXANE
Aktör oldu.

LE BRET
Zangoçtu.

ROXANE
Sonra berberlik etti.

LE BRET
Kitara muallimi oldu.

ROXANE
Şimdi ne işle
Uğraşıyor acaba?

RAGUENEAU, *koşarak.*
Ah, Madam!

(Le Bret'yi görür.)

Mösyö!

ROXANE
Hele
Le Bret'ye bir anlatın derdinizi evvelâ.
Ben de şimdi gelirim.

RAGUENEAU
Fakat Madam...

(Roxane, Ragueneau'yu dinlemeden, Dük ile birlikte çıkar. Ragueneau, Le Bret'ye yaklaşır.)

Üçüncü Sahne

LE BRET, RAGUENEAU

RAGUENEAU
Pekâlâ.
Mademki siz varsınız, bilmesin, daha iyi.
Bugün öğleden sonra dostunuzu görmeyi

Gönül istedi, gittim. Daha ben uzaktayken
Kapıdan çıktığını gördüm. Ben de peşinden
Koştum. O tam köşeyi dönecekti, o anda,
Tesadüf müdür, bilmem, koskoca bir payanda
Düştü yukardan. Baktım pencerede biri var,
Uşak kılıklı biri.

LE BRET
Alçaklar!.. Utanmazlar!..
Ya Cyrano?

RAGUENEAU
Yetiştim, bir de baktım ki...

LE BRET
Aman
Yarabbi!

RAGUENEAU
Ya, dostumuz, Mösyö, şairimiz kan
İçinde, yere düşmüş yatıyor, başında bir
Yara.

LE BRET
Aman, öldü mü?

RAGUENEAU
Yok, ama Allah bilir.
Hemen sırtıma aldım, odasına götürdüm.
Ya odası, Allahım, ne feci yermiş, gördüm.

LE BRET
Istırap çekiyor mu?

RAGUENEAU
Hayır, baygın yatıyor.

LE BRET
Hekim?

RAGUENEAU
Meğer bedava hekim bulmak da ne zor!
Neyse biri acıdı geldi.

LE BRET
Zavallı adam!
— İyi ettin, Roxane'a söylemedin bu akşam.
— Hekim ne dedi?

RAGUENEAU
Ne mi? Bilmem! Aklım perişan.
Nöbet, beyin humması deyip durdu bir zaman.
— Kendisini görseniz ağlamamak imkânsız.
Başı sargı içinde yatıyor, halsiz, kansız.
— Koşa koşa gidelim. Baş ucunda yok kimse.
Hekim söyledi, ölür şayet kalkayım derse.

LE BRET, *Ragueneau'yu sağ tarafa çekerek.*
Çabuk, şurdan gidelim. Burası daha kısa!

ROXANE, *sahanlığa gelir ve Le Bret'nin Kilise kapısına doğru sütunlar arasından uzaklaştığını görünce.*
Mösyö Le Bret!

(Le Bret ve Ragueneau cevap vermeksizin kaçarlar.)

Aldırış ettiği yok! Bu olsa
Olsa bizim Ragueneau'nun marifeti herhalde

(Sahanlıktan iner.)

Dördüncü Sahne

ROXANE, *önce yalnız, sonra iki* SÖR

ROXANE
Eylülün bu son günü ah ne harikulâde!
Hazanla avunuyor gönlüm, dargın bahara;
Kederim ferahlıyor baktıkça yapraklara.

(Gergefin başına oturur. İki Sör binadan çıkar ve ağacın altına büyük bir koltuk yerleştirirler.)

İşte bizim vefakâr dostumuzun koltuğu.
Müthiş!

SÖR MARTHE
Divanhanenin en güzel koltuğu bu!

ROXANE

Mersi, ma sör!

(Sörler uzaklaşır.)

Nerdeyse gelir!

(Manastırın saati çalar.)

Saat de çaldı.
— Hani makasım? — Tuhaf, niye böyle geç kaldı?
İlk defa geç kalıyor. Herhalde bir rahibe,
— Yüksüğüm işte burada! — Evet, mutlaka, tövbe
Edin, diye üstüne fazla varmış olacak!
Fakat nerdeyse gelir. — Yine bir kuru yaprak!

(Gergefin üstüne düşmüş bir yaprağı iter.)

Zaten o öyle şeye gücenmez, mutlak gelir.

BİR SÖR, *sahanlıkta görünerek.*
Mösyö de Bergerac!

Beşinci Sahne

ROXANE, CYRANO *ve bir aralık* SÖR MARTHE

ROXANE
Ya! Gördünüz mü?

(İşine devam eder, Cyrano, gayet solgun, şapkasını gözlerine kadar indirmiş, görünür. Kendisine yol gösteren sör kaybolur. Cyrano, basamaklardan, bastonuna dayanarak, yavaş yavaş, güç halle inmektedir. Roxane gergefin başında çalışır.)

Kim bilir
Bu solgun renkler nasıl birbirine uyacak?

(Cyrano'yu, dostça paylar gibi.)

On dört yıldır ilk defa böyle bugün geç kalmak!

CYRANO, *artık koltuğa kadar gelmiş ve oturmuştur. Çehresiyle tezat teşkil eden neşeli bir sesle.*
Doğru! Şaşılacak şey! Oldu bir kere artık!

ROXANE
Sebebi?

CYRANO
Tam o anda misafir geldi, kaldık!

ROXANE, *dalgın, işiyle meşgul.*
Herhalde yapışkanın biri olacak!

CYRANO
Kuzin,
Misafir bir kadındı!

ROXANE
Bari savdınız mı?

CYRANO
Bin
Güçlükle... Kendisine dedim ki: "Mazur görün,
Daha fazla kalamam, cumartesidir bugün;
Mutlaka ziyarete gitmeliyim birini;
Bir saat sonra teşrif edin!"

ROXANE, *şuh.*
Misafirini
İnsan savar mı böyle? Neyse oldu olanlar.
Artık beklesin dursun sizi akşama kadar.
Daha evvel gitmek yok!

CYRANO, *tatlılıkla.*
Bu akşam biraz erken
Gitmem lazım gelecek galiba!

(Gözlerini kapar ve bir an susar. Sör Marthe, kiliseden çıkarak, sahanlığa doğru parktan geçer. Roxane, kendisini görür ve başıyle bir işaret yapar.)

ROXANE, *Cyrano'ya.*
Bugün neden
Sör Marthe'a iltifat yok?

CYRANO, *hemen gözlerini açar ve derhal.*
Nasıl yok!

(Kalın ve komik bir sesle.)

Sör Marthe, biraz
Gelir misiniz?

(Sör Marthe yaklaşınca.)

Hah hah! Hiç de yerden kaldırmaz

O güzel gözlerini...

SÖR MARTHE, *mütebessim, bakar.*

(Cyrano'nun yüzünü görür ve hayretle irkilerek.)

O ne?

CYRANO, *pesten, Roxane'ı göstererek.*
Sakın ha!

(Farfara bir sesle.)

Biz dün yine perhizi bozduk, Sör Marthe, bir daha.

SÖR MARTHE
Biliyorum.

(Kendi kendine.)

Benzinin uçukluğundan belli!

(Cyrano'ya pesten ve çabuk.)

Yemekhaneye gelin az sonra, şehriyeli
Güzel etsuyumuz var. Size ikram edeyim,
Gelin olmaz mı?

CYRANO
Olur, olur. Olmaz diye, kim
Demiş!

SÖR MARTHE
Çok şükür bugün insafınız yerinde!

ROXANE, *böyle fısıldaştıklarını duyarak.*
Mutlak sofu edecek sizi günün birinde.

SÖR MARTHE
Ben mi? Katiyen değil.

CYRANO
Sahi, ne oldunuz siz?
Ayak üstünde bile bana va'zederdiniz.
Bugünkü halinize hayret doğrusu!

(Komik bir hiddetle.)

Bugün
Ben de sizi hayrete düşüreyim de görün.
Bakın, muhterem Sör Marthe, bu andan itibaren

(Bir muziplik düşünür ve bulur.)

Kilisede Allaha, artık hiç çekinmeden,
Benim için duaya mezunsunuz!

ROXANE
Ooo, müthiş!

CYRANO
Gördünüz mü Sört Marthe'ı nasıl şaşırttı bu iş?

SÖR MARTHE, *tatlılıkla ve yavaşça.*
Bu izinden evvel de hep dua ettim size.

(Çıkar.)

CYRANO, *gergefiyle meşgul olan Roxane'a yaklaşarak.*
Kaç senedir hayranım şu marifetinize.
Rabbim, biraz acı da sonunu göster bana!

ROXANE
Yine alay, öyle mi? Artık alıştım buna.

(Tam bu sırada hafif bir meltem yaprakları döker.)

CYRANO
Yapraklar!

ROXANE, *başını kaldırır ve uzaklara, hiyabana bakar.*
Hepsi sarı, birer kanarya gibi
Düşüyor, bakın!

CYRANO
Ne hoş düşüyorlar Yarabbi!
Nasıl son bir güzellik içinde düşüyorlar!
Çürümek korkusuyla şikâyet etmeksizin,
İstiyorlar bu düşüş bir uçuşa benzesin!

ROXANE
Bu kadar melânkolik olmayın!

CYRANO
Ben mi, Roxane?
Ne gezer?

ROXANE
Ya!.. O halde çınar yapraklarından
Artık bahsetmeyin de ne var, ne yok bu hafta
Anlatın öğrenelim, ne oluyor etrafta?

CYRANO
Dinleyin, cerideniz başlıyor.

(Gittikçe solgun düşmekte ve ıstırapla mücadele etmektedir.)

Cumartesi
On dokuz, haşmetlinin fazla reçel yemesi
Yüzünden harareti yükseldi birdenbire;
Kendisine hacamat yapıldı iki kere.
Derhal nabzı hümayun kesbi afiyet etti.
Pazar. Kraliçenin balosunda tam yedi
Yüz altmış mum yakıldı. Diyorlar ki ordumuz
Avusturyalı Jean'ı perişan etmiş. Dokuz
Adet büyücü ipe çekildi. Ha, sonra,
Madam d'Athis'in minik finocuğu basura
Tutulmuş, zavallıya bir şırınga yaptılar.

ROXANE
Neler söylüyorsunuz!

CYRANO
Pazartesi. O kadar
Mühim bir şey olmadı. Yalnız Madam Lygdamire
Âşık değiştirdi.

ROXANE
Ooo!

CYRANO, *çehresi gittikçe solarak.*
Salı. Kraldan emir
Çıktı ve saray halkı Fontainebleau'ya gitti.
Çarşamba günü herkes bir rivayet işitti.
Hayır çarşamba değil, perşembe. Dediler ki,
Mancini kraliçe olacakmış, bir iki
Güne kadar. Yirmi beş. Cuma. Haber yayıldı.
Ve cumartesi yirmi altı...

(Gözlerini kapar, başı düşer. Sessizlik.)

ROXANE, *bu sessizlikten şaşırarak döner, bakar ve dehşet içinde yerinden kalkarak.*
Aman bayıldı!

(Bağırarak ona doğru koşar.)

Cyrano!

CYRANO, *gözlerini açar ve dalgın bir sesle.*
Ne var? Neden?..

(Roxane'ın üzerine eğildiğini görünce derhal şapkasının yerinde olup olmadığını yoklar ve korku ile koltuğuna büzülerek.)

Yok. Bir şey değil. Emin
Olun, geçti. Rahatsız olmayın!

ROXANE
Ama...

CYRANO
Demin

Bir fenalık hissettim, ama geçti. Arras'ta
Aldığım yara bazen böyle coşar da... Hasta
Değilim.

ROXANE
Ah zavallı dostum!

CYRANO
Yeter, merhamet!
Nerdeyse geçer.
(Kendisini zorlayarak gülümser.)
Bakın, geçti bile.

ROXANE, *yanında, ayakta.*
Ah evet.
İkimiz de yaralı. Benim de bir yaram var.
Daima taze,
(Elini göğsüne koyar.)
Burda, bu eski yara kanar.
Burda... gözyaşı ve kan sinmiş o satırlara,
Sararmış bir mektubun altındadır o yara.
(Karanlık basmaya başlar.)

CYRANO
Mektubu!.. Hani bir gün izin verecektiniz
Okumama?

ROXANE
Sahi mi? Mektubunu... Hay hay! Siz
Ne zaman isterseniz.

CYRANO
Kabilse...

ROXANE, *boynuna astığı muhafazayı vererek.*
Buyrun!

CYRANO, *açarken.*
İzin
Var mı açmaya?

ROXANE
Açın, tereddüt etmeksizin!

(Gergefin başına gelir. Gergefi kapatır ve yumaklarını sepetine koyar.)

CYRANO, *okuyarak.*
"Roxane! Ben artık yokum, Allaha ısmarladık!"

ROXANE, *şaşırmış, duraklayarak.*
Yüksek sesle mi?

CYRANO, *okuyarak.*
"Ruhum! Belki bu akşam artık
Son akşamım olacak. Aşkım içimde kaldı;
Gurbette ölüyorum. Gözlerim yine daldı."

ROXANE
Mektubunu ne güzel okuyorsunuz!

CYRANO, *devam ederek.*
"Yine
Daldı... Gözlerim şimdi hasret o şehrayine!
Artık öpemeyecek uzaktan olsun sizi:
Salınıp gezmenizi, bütün hallerinizi.
Eliniz alnınızda bir duruşunuz vardı,
Onu hatırlayınca yine göğsüm kabardı,
Hıçkırıkla... Bağırmak istiyorum."

ROXANE
Ne kadar
Candan okuyorsunuz – şu mektubu!

(Gece olmaktadır.)

CYRANO, *okuyarak.*
"Vakit dar.
Allaha ısmarladık, diye bağırıyorum."

ROXANE
Yarabbi, bu ses!

CYRANO, *okuyarak.*
"Ruhum, canım, sevgilim, yavrum!"

ROXANE, *hulyaya dalmış gibi.*
Allahım, bu ses, bu ses!

CYRANO
"Sevgilim!"

ROXANE, *ürperir.*
Bu ses bana
Hiç de yabancı değil!

(Yavaşça, Cyrano farkına varmaksızın yaklaşır, koltuğun arkasına geçer ve hiç gürültü etmeden eğilerek mektuba bakar. – Ortalık biraz daha kararmıştır.)

CYRANO
"Kalbim sizi bu ana
Kadar bir lahza bile terk etmedi. İnanın,
Sadece bu dünyada değil, öbür dünyanın
inzivasında bile ruhum ölçüsüz, sonsuz..."

ROXANE, *elini Cyrano'nun omuzuna koyarak.*
Artık karanlık oldu, nasıl okuyorsunuz?

(Cyrano ürperir, döner, yanıbaşında Roxane'ı görür, dehşet içinde kalır. Başını eğer. Uzun bir sükût.)

ROXANE
Demek tam on dört sene, her cumartesi günü,
Güldürmek için gelen eski bir dost rolünü
Oynadınız, öyle mi?

CYRANO
Roxane!

ROXANE
Sizdiniz!

CYRANO
Roxane!
Hayır!

ROXANE
Daha ismimi telâffuz ettiği an
Derhal anlamalıydım.

CYRANO
Hayır, bu işte benim
Dahlim yoktu.

ROXANE
Sizdiniz!

CYRANO
Hayır, yemin ederim!

ROXANE
Âlicenap hiyleniz artık çıktı meydana
Mektupları yazan da sizdiniz!

CYRANO
Hayır!

ROXANE
Bana
O coşkun mektupları yazan sizdiniz!

CYRANO
Ben?.. Ben?..

ROXANE
O akşamki ses, sizin sesinizdi!

CYRANO
Katiyen!

ROXANE
Ruh sizin ruhunuzdu!

CYRANO
Sizi sevmiyordum ki...

ROXANE
Hayır, seviyordunuz.

CYRANO, *uğunarak.*
Ben değildim, öteki...

ROXANE
Beni seviyordunuz!

CYRANO
Hayır!

ROXANE
Deminki gibi
Hayır, demiyorsunuz, bakın?

CYRANO
Değil... Yarabbi!
Sevmiyordum, inanın!

ROXANE
Bütün o ölen şeyler,
Canlanıyor içimde yeniden birer birer.
— Ah niçin tam on dört yıl bu sırrı sakladınız?
Bakın, elinizdeki şu mektupta adınız
Yoktu ama, bütün bu gözyaşları sizindi.

CYRANO, *mektubu Roxane'a uzatarak.*
Fakat kan, onun kanı!

ROXANE
Neden öyleyse şimdi
Sırrınızı açığa vurdunuz birdenbire?

CYRANO
Neden mi?

(Le Bret ile Ragueneau koşa koşa gelirler.)

Altıncı Sahne

ÖNCEKİLER, LE BRET *ve* RAGUENEAU

LE BRET
Burda! Zaten emindim. Ah boş yere
Koştuk demek! Allahım, bu ne ihtiyatsızlık!

CYRANO, *kalkınarak ve gülümseyerek.*
Buyrun, efendim!

LE BRET
Madam, kendine kıydı artık.
Evden çıkmamalıydı!

ROXANE
Aman Yarabbi!
Demin
O hali demek!..

CYRANO
Bakın, az kalsın gazetemin
En son havadisini unutuyordum ama.
— ayın yirmi altısı, cumartesi, akşama
Doğru, eceli kaza gelip canına yetti;
Cyrano de Bergerac maktulen vefat etti.

(Şapkasını çıkarır, başının sargı içinde olduğu görülür.)

ROXANE
Neler diyor? – Cyrano! – Başı sargı içinde!
Allahım ne yaptılar size?

CYRANO
Günün birinde
"Bir yiğitin kılıcı saplansa da bağrıma
Kalbimden vurularak ölsem!" demiştim ama,
Ne yaparsınız, kader, arkadan çullanarak,
Kılıç yerine odun, yiğit yerine uşak,
Beni maskara etti. Pekâlâ oldu böyle!
Her fırsatı kaçırdım, hatta ölümü bile!

RAGUENEAU
Ah, Mösyö!

CYRANO
Kuzum Ragueneau, böyle ağlamasana!

(Elini uzatır.)

Ne âlemdesin aziz meslektaş, söyle bana.

RAGUENEAU, *gözyaşları içinde.*
Molière'de... Şamdancıyım!

CYRANO
Molière ha!

RAGUENEAU
Artık gına
Geldi; bir daha ayak basmam tiyatrosuna.
Dün akşam Scapin'i oynuyorlardı. Sizden
Bir sahne oynadılar arada.

LE BRET
Hem de aynen!

RAGUENEAU
"Ne haltetmeye girdi?" sahnesi yok mu?

LE BRET, *öfkeli öfkeli.*
Artık
İntihâl bu!

CYRANO
Pekâlâ etmiş, eline sağlık!

(Ragueneau'ya.)

Nasıl halkın hoşuna gitti mi bari sahne?

RAGUENEAU, *hıçkırarak.*
Ah Mösyö, herkes güldü hem tepine tepine.

CYRANO
Demek nasibim buymuş: Bir perde arkasından
Fısıldamak ve sonra... Unutulmak!

(Roxane'a.)

Ya, Roxane,
Hatırınızda mı bilmem, Christian bir akşam
Sizinle konuşmuştu, balkondayken, işte tam
Benim hayatım bu!.. Ben karanlık bir köşeye
Çekilmiş gizlenirken kimse görmesin diye,

Başkaları yukarda ermişti muradına.
Ama hak veriyorum. Hakkaniyet adına,
Son nefesimde bile, diyorum ki, meheldi;
Molière bir dâhi ise, Christian güzeldi!

(O anda kilisenin çanı hafifçe çalmaya başlar ve dipte, rahibelerin hiyabından geçerek kiliseye gittikleri görülür.)

Mademki çan çalıyor, gidip dua etsinler

ROXANE, *birini çağırmak için kalkarak.*
Ma sör! Ma sör!

CYRANO
Beyhude çağırmayın! Gitsinler.
Siz dönünceye kadar ben artık yok olurum.

(Rahibeler kiliseye girmişlerdir. Org sesleri gelir.)

Yalnız biraz ahenge çoktan hasretti ruhum,
O da, Allaha şükür, tamam oldu şu anda.

ROXANE
Ölmeyin, seviyorum sizi.

CYRANO
Olmaz. Cihanda
Ancak masallardaki çirkin şehzâdelere,
Sevgilileri böyle deyince, birdenbire
Ay gibi birer civan olurlarmış. Fakat ben
Hep aynı kalacağım. Tecrübe et istersen.

ROXANE
Ben sizi böyle bedbaht ettim!

CYRANO
Siz mi? Bilâkis!
Kadın şefkati nedir, bilmiyordum. Annemiz
Beni çirkin bulmuştu, kız kardeşim de yoktu.
Sonraları her kadın içime korku soktu;
Alaylı bakışlardan çekindim. Ancak sizde
Aradığım dostluğu buldum ve sayenizde
Hayatıma bir kadın elbisesi süründü.

LE BRET, *Cyrano'ya dallar arasından süzülen mehtabı göstererek.*
Etrafına bak, öbür sevgilin de göründü!

CYRANO, *aya tebessüm ederek.*
Gördüm.

ROXANE
Allahım, zaten bir tek insan sevdimdi,
Onu da iki defa kaybediyorum şimdi.

CYRANO
Le Bret, ben artık aya gideceğim büsbütün,
Makine icadına lüzum kalmadı bugün.

ROXANE
Ne diyorsunuz?CYRANO
Evet, orası, emin olun,
Müntehası orası cennete giden yolun.
Ve bütün sevdiklerim oradadır. Ne iyi,
Orada bulacağım Sokrat'ı, Galilée'yi!

LE BRET, *isyankâr.*
Hayır, Yarabbi, hayır! Bu mudur adaletin?
Bunun gibi bir şair, bu kadar asil, metin
Bir ruh böyle mi ölsün, Allahım?

CYRANO
Le Bret, yine
Kızma Allah aşkına!

LE BRET, *hıçkıra hıçkıra.*
Sevgili dostum!

CYRANO, *kendinden geçmiş, kalkınmaya davranarak.*
Bu ne?
Bunlar, bunlar Gaskonya beyleri!.. Asıl unsur.
İptidaî kütle bu. Evet, muamma budur.

LE BRET
İlmini sayıklıyor!

CYRANO
Copernic de bilirdi!

ROXANE
Aman, Yarabbi!

CYRANO
Fakat ne haltetmeye girdi,
Ne haltetmeye girdi âlemin gemisine?..
Felsefeyi severdi, fizikten de anlardı,
Şairdi, musikide hayli behresi vardı.
Laf altında kalmazdı, yaman bir silahşördü;
Başkası hesabına bazen âşık olurdu.
Rahmetlinin Cyrano de Bergerac'tı adı;
Her şey olayım derken hiçbir şey olamadı!
— Artık gitmeli! Daha fazla bekletmek ayıp!
Bak gördünüz mü ayın ışığı beni alıp
Götürmeye gelmiş!

(Tekrar yerine düşer. Roxane'ın hıçkırıklarıyle kendine gelir, ona bakar ve matem tüllerini okşayarak.)

Yoo! Razı değilim buna.
İstemem, velev bir an olsun Christian'a,
O kibar, mert ve güzel yavrucağa daha az
Gözyaşı dökesiniz. Böyle haksızlık olmaz.
Benim yegâne arzum, artık kalbim durunca,
Damarlarımı soğuk bir rüzgâr doldurunca,
Siyah elbisenizin iki manası olsun,
Bundan sonra biraz da bana matem tutulsun!

ROXANE
Yemin ederim...

CYRANO, *dehşetli bir ürperme ile birdenbire ayağa kalkar.*
Hayır! Koltukta olmaz! Sakın

Bana destek olmaya kalkışmayın!

(Ağaca dayanarak.)

Bırakın,
Ağaç yeter.

(Sessizlik.)

Geliyor. Daha şimdiden, iki
Mermer çizmeyle kurşun eldiven giydim sanki!

(Dimdik olur.)

Gelecekse buyursun! Biz de hoş geldin deriz,
Kendisini ayakta,

(Kılıcını çeker.)

Elde kılıç bekleriz!

LE BRET
Cyrano!

(Roxane, bayılmak üzeredir.)

ROXANE
Ah Cyrano!

CYRANO
Vallahi bakıyor be!
Burnuma göz dikmeye cüret ediyor kahbe!

(Kılıcını kaldırır.)

Beyhude mi? O malum! Sen başla saldırmaya!
Mutlaka galip gelmek için çarpışılmaz ya!
Evet, hatta beyhude olunca daha güzel!
— Nedir bu kalabalık? Bin kişi mi? Mükemmel!
Sizi tanıdım şimdi, bizim eski düşmanlar!
Yalancılık,

(Kılıcıyla boşluğa vurur.)

Al sana! – Zamaneye uyanlar!
Bunlar da hurafeler, alçaklıklar!..

(Vurur.)

Ha nasıl?
Anlaşalım mı? Asla, asla... Ah, işte asıl

Düşmanım, sen, aptallık! Burdasın ha? – Nihayet
Biliyorum hakkımdan geleceksiniz, evet.
Fakat kalbim çarptıkça, sonuna kadar, kinle,
Ben yine vuruşurum, vuruşurum sizinle!

(Kılıcıyla geniş daireler çizer ve nefes nefese durur.)

Her şeyimi koparın, bekletmeyin ölümü:
Alnımdaki defnemi, göğsümdeki gülümü
Koparıp alın! Fakat size rağmen, bir şeyim,
Öyle bir şeyim var ki, alıp götüreceğim.
Ve bu akşam çıkınca Allahın huzuruna,
Yedi kat gökyüzünün o masmavi nuruna,
Eşikten selam verip karışacağım zaman
Yanımda bulunacak. Allahıma buradan
Lekesiz, buruşuksuz onu götürüyorum!
Evet, ne yapsanız da...

(Kılıcını kaldırarak atılır.)

Bu benim...

(Kılıç elinden düşer, sarsılır ve Le Bret ile Ragueneau'nun kolları arasına düşer. Roxane üzerine eğilip alnından öper.)

ROXANE
Senin?..

CYRANO, *gözlerini açar, Roxane'ı tanır ve gülümseyerek.*
Gururum!

PERDE

Burnunuz ne kocaman!..

Evet... Pek kocaman!.. Hepsi bu mu?

...

Bu kadarı az delikanlı! Halbuki neler, neler bulunmaz söylenecek! Asıl iş edada. Meselâ bak,

...

"Burnum böyle olsaydı, mösyö, mutlak dibinden kestirirdim!"

...

"Yana yatmaz mı? Senden önce davranıp kadehine batmaz mı?"

...

"Burun değil bir kere, coğrafyada böylesine dağ denir, dağ değil, yarımada!"

...

"Acaba neye yarar bu alet? Makas kutusu mudur, divit midir, izah et!"

...

"Kuşları sevdiğiniz besbelli! Yorulmasın diye yavrucaklar, temelli bir tünek kurmuşsunuz!"

...

ISBN 975-14-0506-8

9 789751 405067

11.000.000.-TL
11,00.-YTL